

Bij leven en welzijn

AAN ALLE KIEZERS

Ter aanbeveling

Het zal u misschien vreemd voorkomen, hoe een kleine partij als de Staatkundig Gereformeerde Partij het aandurft zich tot álle kiezers in ons land te wenden. Die moet ontlenen we niet aan ons getal en onze invloed. Er is een andere reden, waarom we met vrijmoedigheid ons verkiezingsprogram aan ieder aan willen bieden. We belijden het, dat héél ons volk alleen maar goed is met een regeringsbeleid naar Gods Woord en Wet. We geloven ook dat dit in de omstandigheden van vandaag apart benadrukt moet worden. Het verheugt ons daarom, dat dit geschrift blijk geeft van een nieuwe bezinning op de zekere uitgangspunten. We behoeven u geen herhaling door te geven van het vorige verkiezingsprogram. De tijd voor de overweging van de richtlijnen voor de komende jaren was kort door de bekende omstandigheden. Des te meer zijn wij dankbaar u een program aan te kunnen bevelen, dat in andere formuleringen in de rechte zin van het woord actueel is.

Het motto, dat voor dit geschrift gekozen is, is sprekend: "bij leven en welzijn". Voor ons is dit geen uitdrukking, die we zo maar willen gebruiken. We begeren er onze totale afhankelijkheid van de Heere in te belijden. We zijn voor ons leven en het voortbestaan van ons volk, met alle omstandigheden daaraan verbonden, afhankelijk van Hem, Die alle dingen in Zijn Hand heeft én regeert. Zo kunnen we alleen de toekomst tegemoet zien en aanwijzingen geven voor een toekomstig beleid. In een tijd, dat velen zo gemakkelijk over de toekomst spreken en de afhankelijkheid van God miskennen willen we dit onderstrepen: niet de mens maar Hij maakt de tijd en vult die in naar Zijn program!

Voor ons betekent "bij leven en welzijn" nog meer. Het gaat ons om de bewaring van het leven en het welzijn in de samenleving naar Gods heilzame geboden. Ieder weet hoe groot de bedreiging is van het leven van de naaste. Met grote vrees zien we een euthanasie-wet werkelijkheid worden, die ruimere mogelijkheden geeft. Nimmer zullen we hier welk compromis ook kunnen aanvaarden. En het leven én het welzijn worden bedreigd door de onverantwoordelijke wijze, waarop de mens omgaat met Gods schepping. De vraag naar een goed milieu wenst de Staatkundig Gereformeerde Partij in al de facetten voor héél ons volk onder ogen te zien en daarvoor oplossingen aan te dragen. Om leven en welzijn gaat het ook in een wetgeving, die huwelijk en gezin beschermen, zoals ook in het handhaven van de rechtsstaat in ons land. Tenslotte wensen we ook het welzijn te zoeken in de bewaring van de eigen identiteit van levensbeschouwelijke instellingen. Zo vindt u in dit verkiezingsprogram richtlijnen, die het zoeken van de bewaring van het leven en het welzijn genormeerd willen zien aan Gods Woord en Wet.

We mogen alle kiezers oproepen, mede om de belangen van leven en welzijn, niet allereerst voor de a.s. verkiezingen praktische overwegingen te laten gelden. Laat de gehoorzaamheid aan Gods geboden en de wederkeer daartoe prioriteit hebben. In die weg wil de Heere Zijn zegen ook in de praktijk geven!

Het hoofdbestuur van de Staatkundig Gereformeerde Partij:

Ds. D. Slagboom, voorzitter;

C. G. Boender, secretaris.

Hoofdstuk I

INLEIDING

Regeren is vooruitzien. Daarom moet een verkiezingsprogramma toekomstgericht zijn. Het gaat om het waarachtig welzijn voor land en volk in een nieuwe regeerperiode.

Daarbij moet men zich rekenschap geven van de werkelijkheid waarin wij anno 1989 staan. Dat is immers het feitelijke vertrekpunt. Die realiteit is niet bepaald opwekkend. Weliswaar gaat het Nederland economisch gezien beter, maar we moeten ons daar niet op verkijken. De werkloosheid is nog altijd onaanvaardbaar hoog. De staatsschuld is opgelopen tot recordhoogte en de lastendruk is nog steeds erg zwaar. Daarmee is het belangrijkste echter nog niet gezegd.

Wanneer na twee kabinetten-Lubbers de balans wordt opgemaakt, moet met droefheid worden geconstateerd, dat de uitholling van normen en waarden onverminderd is doorgegaan. De christelijke grondslagen van onze samenleving worden steeds meer ondermijnd. De bescherming van het leven, eerste taak van een overheid in een rechtsstaat, staat op losse schroeven. Pornografie en godslastering krijgen ruim baan. De criminaliteit is gestegen tot een schrikwekkende hoogte, terwijl politie en justitie onvoldoende weerwerk kunnen bieden. Ondanks het sterke stempel van het CDA op het regeringsbeleid, worden Gods heilzame inzettingen, zoals het huwelijk en de wekelijkse rustdag, steeds meer terzijde gesteld. Kerk en geloof worden naar de rand van de samenleving geduwd.

Dat is de ernstige realiteit van 1989. In het jaar waarin 200 jaar Franse revolutie wordt herdacht, blijkt de revolutiegeest zijn wortels steeds dieper in onze samenleving te hebben verankerd. Allerlei moderne ideologieën breken door, ook op maatschappelijk en staatkundig erf.

Alleen een fundamentele beleidsombuiging kan uitkomst brengen. Alleen terugkeer naar Gods Woord en inzettingen biedt perspectief voor overheid en volk. Dat is het, wat de SGP ten diepste voorstaat. De SGP is een beginselpartij, die de grondslag voor het beleid wil zoeken in Gods Woord. Wat dat betekent, wordt in dit eerste hoofdstuk duidelijk gemaakt.

De SGP heeft ook een duidelijke visie op tal van praktische problemen waar onze samenleving mee worstelt. In de volgende hoofdstukken, opgebouwd naar de verschillende beleidsvelden van de overheid, zult u vele concrete voorstellen aantreffen. Vanuit een principieel vertrekpunt en gebaseerd op een analyse van de huidige problematiek, wordt uiteengezet hoe naar de visie van de SGP het land dient te worden bestuurd. Het roer moet om! Beleid naar Woord en Wet. Dan alleen zal er sprake kunnen zijn van waarachtig leven en waarachtig welzijn in onze samenleving.

Vandaar: een dringend appèl op alle kiezers! Uw aller stem is, onder Gods onmisbare zegen, daartoe onmisbaar.

TIEN WOORDEN TEN LEVEN. WIL HET WELZIJN

De Bijbel zegt: diëgene gaat het wel, die de wet van de HEERE bewaart (Ps. 1:1,2; Spr. 29:18; Luk. 11:28). Daarom concludeert de wijze koning Salomo: Van alles dat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God en houd Zijn geboden, want dat betaamt alle mensen (Pred. 12:1 3). Het Evangelie is een boodschap aan Alle volken (Mark. 13:10), de overheden niet uitgezonderd. De verkondiging van het Evangelie houdt in de oproep zich te onderwerpen aan de Koning der koningen (Matth. 10:1 8; Hand. 9:1 5; 27:24). Immers, werkelijk welzijn ontstaat alleen in de rechte relatie tot de Heere, onze Schepper, Die in Christus ook Verlosser is (Matth. 6:33).

Daarom wil de SGP ook bij deze verkiezingen ons volk voorhouden: Kiest dan het leven, opdat gij leeft, gij en uw zaad, liefhebbende de HEERE uw God, Zijn stem gehoorzaam zijnde en Hem aanhangende, want Hij is uw leven en de lengte van uw dagen (Deut. 30:16-20). Niet de inzichten van ons verdorven verstand, niet de begeerten van ons zondig hart, maar wat God onze Schepper ons voorschrijft is een betrouwbare norm voor ons handelen. Dat geldt voor ieder mens persoonlijk en voor het volksleven.

Daarom kiest de SGP haar uitgangspunt voor het politieke handelen in de Tien Geboden of zedewet (Ex. 20:1-17; Deut. 5:6-21). Deze geboden worden ook wel aangeduid als de Tien Woorden (Deut. 4:1 3; 10:4). God gaf deze wet als norm voor het ethisch handelen voor iedereen en voor alle tijden. Zij is als criterium en richtsnoer uniek en onvervangbaar.

Daarbij is de SGP er zich van bewust dat de wet niet mag worden verzelfstandigd uit het bijbels kader; in de prediking van het Evangelie staat Jezus Christus centraal, in Wie God alles geeft wat Hij in de wet vraagt. Christus vat Gods gebod samen als het liefhebben van God boven alles en het liefhebben van de naaste, zoals we onszelf liefhebben (Mark. 12:29-31).

Daar ligt dan ook de beslissende norm voor het beleid van de overheid. Ook zij is gebonden aan Gods wet en zal naar die wet worden geoordeeld (Joz. 1:8; 1 Tim. 2:1-4). God heeft de overheid aangesteld als Zijn dienaar in het openbare leven (Rom. 13:17). Zij moet in de samenleving het kwaad beteugelen en de ongebondenheid van de mensen bedwingen. Dat kan zij alleen als zij haar beleid richt naar Gods wet. Wanneer zij in haar beleid zo de dienst van God voorop stelt, is dat tegelijk de best denkbare behartiging van het algemeen belang (Ned. Geloofsbel. art. 36).

Wat de SGP voorstaat, kan ook in enkele woorden worden samengevat: een beleid gericht op de naleving van de Tien Woorden in het openbare leven. Daarin ligt voor het Nederlandse volk het ware leven en welzijn.

1. God is de volstrekt Andere en onze liefde waard boven iedereen en alles

God allèen: dat is in de confrontatie met het veelgodendom van onze tijd geen kwestie van aftellen tot er slechts Eén overblijft. De HEERE is de volstrekt Andere als onze Schepper en Onderhouder en daarom onze liefde waard. Hij waarschuwt niet tegen afgoden vanwege angst voor 'concurrentie', maar omdat Hij bezorgd is voor ons tijdelijk en eeuwig welzijn. Het bereik van aardse machten (afgoden) is beperkt, maar ruim genoeg om mensen geestelijk en lichamelijk te gronde te richten. Kenmerkend voor afgoden is, dat ze door mensen worden uitgedacht en als ze er eenmaal zijn, brengen ze de mens tot verslaving. Maarten Luther zegt: waar uw hart aan hangt en op vertrouwt, dat is eigenlijk uw God; de mens heeft God of een afgod. Het verafgoden zit de mens in vlees en bloed. Er wordt afgoderij bedreven met gevierde politici, predikanten en sporthelden; geld en goed, (biomedische) wetenschap en geleerdheid, eer en (politieke) macht; occultisme, technisme, liberalisme, socialisme, communisme, humanisme en iedere andere niet-christelijke levensbeschouwing. Satan, de tegenstander van God, is een realiteit.

De SGP wenst een overheidsbeleid, waarin de afgoderij - in grove of in meer verfijnde vorm - wordt onderkend en tegengegaan, op- dat de HEERE als de Enige en Waarachtige God wordt geëerd. Deze taak geldt voor zover de verantwoordelijkheid van de overheid strekt.

2. Geen beeld van God maken, maar Zijn beeld zijn

Wij kunnen het bijbelse beeld van God vertekenen en ons zo een beeld van God maken. In de menselijke verbeelding zijn er allerlei denkbeelden van God in omloop: vrijzinnige en rechtzinnige, spotbeelden en karikaturen. Daarop staan verschrikkelijke bedreigingen. Voor wie zich leert houden aan de God van de Bijbel, is de troost van Zijn barmhartigheid echter véél groter dan de omvang van de dreiging. God wil de mens gehèel hebben, in de kerk en thuis, op het werk en in de politiek, altijd en overal. Het domein van de religie bestrijkt het gehele leven. Het juiste beeld van God is uitsluitend kenbaar uit de Bijbel en alleen goed te zien in Christus. In Hem is de mens weer ten volle 'beeld van God'. Dat duidt op de menselijke verantwoordelijkheid in àlle relaties, waarin wij staan: tot God, tot onszelf, tot de medemens en tot de schepping. Dan zijn ook de cultuuruitingen gewijd aan de Heere. Kortom: waar het hart in de juiste verhouding tot God staat, waar de eerste geboden worden gehouden, daar volgt de vervulling van de andere geboden vanzelf, aldus Luther.

De SGP wenst een overheidsbeleid dat voorkomt dat in het publieke leven het beeld van God wordt geschonden. Daarom dient de overheid in haar beleid op haar hoede te zijn voor de moderne ketterij die de christelijke godsdienst terugdringt achter de muren van de kerk.

3. Gods Naam: zondig spreken en zondig nalaten òf gehoorzaam eren

Hoe bemint de Heere ons, dat Hij Zijn Naam ons leent, schrijft Calvijn. Die Naam is niet ijdel geopenbaard. Immers, op deze manier maakt God Zich aanspreekbaar. Welk een wonder: Hij wil gebeden zijn in alles. Daarom is de bede in de Troonrede vereist. Daarom is het randschrift op onze munten het geboden devies voor onze handel en wandel. God verbiedt het misbruik van Zijn Naam. We denken dan aan vloeken of lasteren van Gods Naam. Maar het allermeeft bestaat het misbruik in zaken die betrekking hebben op het geweten, zo zegt Luther. Gods Woord is dus normerend voor alle ethiek. Niet alleen misbruik, ook alle gebruik dat ijdel is, waar de eerbied voor Gods Woord uit is weggeleden, valt onder dit gebod. Daarbij gaat het er niet in de eerste plaats om dat zulke uitingen kwetsend zijn voor andere mensen, maar omdat zij blijk geven van gebrek aan eerbied voor God. Neutraliteit tegenover God - of dat nu is op het terrein van de politiek of van het organisatie-
wezen - is een ernstige nalatigheid, omdat die Hem negeert. In de Naam van deze hoogste Wetgever en Rechter vindt heel de rechtspraak plaats en in de Naam van deze God oefent de overheid haar ambt uit. De wereldlijke macht heeft kracht en bevestiging in de leer en het werk van Christus, aldus Huldrych Zwingli. Dat komt tot uiting in de aanhef van koninklijke boodschappen. Als zodanig roept de overheid haar onderdanen op in Gods tegenwoordigheid: met de eed. Als van de eed wordt teruggevallen op de belofte, verzwakt het gebinte van de maatschappij. Wat is immers humaniteit geïsoleerd van de liefde van God tot de mensen? Het zweren van een eed is God aanroepen en erkennen en óók het inroepen van Gods hulp en alwetendheid. Hij allèèn kent de harten, waarvan de eed-afnemer de diepte niet kan peilen. De Naam van de levende God is bij machte onrecht en corruptie te weren. Dat gebeurt in de kerk, in de rechtszaal, voor het front van de troep, op het Binnenhof en op alle andere publieke terreinen van het leven.

De SGP wenst een overheidsbeleid, waarin Gods Naam wordt geëerbiedigd en waarbij het verbod van godslastering metterdaad wordt nageleefd. De volwaardige plaats van christelijke instellingen moet worden gewaarborgd.

4. De dag van de Naam stempelt onze arbeid, zal het welzijn

Het gebod tot de arbeid gedurende zes dagen worde in onze tijd een gebed om arbeid, omdat veel mensen gebukt gaan onder werkloosheid. Pogingen na revoluties om de zevendaagse week met rustdag en al op te heffen, zijn tot dusver

steeds mislukt. Continu-arbeid is niet naar menselijke maat en bovenal in strijd met Gods gebod. Als scheppingsordinantie is de rustdag een zegen voor het natuurlijke leven; het is een geschenk om dankbaar voor te zijn in onze jachtige en onrustige tijd. De rust geldt voor werkgever en werknemer, voor God is er een grote sociale gelijkheid. In het christelijk rentmeesterschap is er voor de gehele schepping een steeds terugkerend moment van rust. Luther benadrukt dat de kracht en de macht van dit gebod niet ligt in het rusten, maar in het heiligen, het wijden van onze arbeid aan God. Op zondag gaat het niet om het stipt nalaten van allerlei dagelijkse bezigheden. Het is geen dag die men als een kwelling ervaart. Op zondag en alle dagen van ons leven dienen we resoluut de banden van goddeloosheid te breken. Zo worden alle dagen van de week overkoepeld door de zondag. We gaan de week niet in als slaven van ons werk. Voortdurende stress leidt tot de dood. Dan is het enig geoorloofde 'evenement' op zondag de 'kerkediens'. Daar staat het Woord van God centraal, de schat die alle dingen heilig maakt, waardoor de duivel wordt verdreven en verjaagd (Luther). Dat moet eigenlijk dagelijks gebeuren, maar er is één dag speciaal voor afgezonderd. Deze dag heeft ook alles te maken met het doen van christelijke handreiking en het bevorderen van christelijk onderwijs. In dit verband noemt de Bijbel ook de vreemdeling in de samenleving. De intentie van deze heilige tijd strekt zich uit tot in het eeuwige leven.

De SGP wenst een overheidsbeleid, waarin de overheid de rust en de heiliging van de dag van de HEERE naar vermogen krachtig voorstaat. Overheidspersonen moeten zelf het goede voorbeeld geven door af te zien van alle niet-noodzakelijke beroepsarbeid op die dag. De Zondagswet moet zodanig worden gewijzigd, dat gemeenten de zondagsrust kunnen handhaven.

5. Het dragen van de Naam: gezag bij de gratie van God

God vraagt eerbied, gehoorzaamheid en dankbaarheid tegenover onze ouders. Bij wijze van aanprijzing wordt aan dit gebod een belofte toegevoegd. God vraagt geen gehoorzaamheid aan dit gebod, omdat het Hem enige winst zou brengen, maar tot onze zaligheid (Calvijn). Globaal uitgedrukt, gaat het over het dragen van gezag. Autonomie, inspraak, mondigheid en medezeggenschap zijn begrippen die tegenwoordig 'in' zijn, doch ze hebben slechts betrekkelijke rechten. God bekleedt mensen met gezag, alle gezag van mensen daalt van God af. Zo zijn ouders er niet om hun kinderen 'vrij te laten', zoals dat heet, noch om hen 'zelf te laten kiezen'. Ouders hebben binnen het gezin de gezonde leer mee te geven en voor te leven. Alle emancipatiestreven ten spijt, hebben mannen en vrouwen, vaders en moeders, een onderscheiden taak. Het gezin (vader en moeder eventueel met kinderen, doch geen homoseksuele of lesbische paren) is de bron waaruit alle gezagsverhoudingen vloeien: school, maatschappij, politie en justitie, kerk en staat. Als de bron van het gezin troebel wordt, wordt de stroom van de samenleving het ook. In bijbelse zin is gezagdragen zoveel als het dragen van de Naam. Aan Christus is alle macht gegeven en door Hem regeren de vorsten. Bij de gratie van God en in Zijn Naam. Zodra gezag en gehoorzaamheid worden losgemaakt van God en Zijn soevereiniteit, onttaardt het gezag. Zwingli wijst er op dat een goede regering zal streven naar sociale rechtvaardigheid, ook als de onderdrukten niet klagen. De overheid draagt Gods zwaard om het kwaad te straffen. Daarbij kan en mag de rechtsgrond alleen zijn de handhaving van het goddelijk recht. Alleen dan is de overheid het volk ten goede, voor leven en welzijn. Anders ontstaat grenzeloze willekeur. Als de overheid ons aanzet tegen Gods geboden, behoeven we haar daarin niet te beschouwen als onze 'ouders' (Calvijn). Er zijn voor dit vijfde woord geen leeftijds grenzen; kinderlijke trouw moet blijven. Bij het ouder worden van vader en moeder blijft hun waarde als mens in Gods oog. Zij mogen dan ook niet worden overgeleverd aan eenzaamheid en verkommering en zeker nooit worden uitgeleverd aan 'euthanasie'.

De SGP wenst een overheidsbeleid, waarin het gezag in het algemeen en het ouderlijk gezag in het bijzonder wordt hooggehouden. De wetgeving en het beleid mogen in geen geval de positie van het gezin ondermijnen. Overheidsfunctionarissen dienen door hun eigen optreden het gezag niet te grabbel te gooien. Inspraak en medezeggenschap mogen geen instrumenten zijn om aan het gezag afbreuk te doen.

6. Het leven en het zwaard staan onder Gods beveiligend schild

Onder de verguisde verordeningen van de HEERE neemt het zesde gebod een voorname plaats in: moord, doodslag, oorlogsgeweld, haat en nijd. Dit gebod valt in onze tijd als een druppel op een gloeiende plaat. Niettemin blijft het soeverein staan: Gij zult niet doodslaan. Het werkwoord dat de Hebreeuwse grondtekst hier hanteert, is te vertalen als wederrechtelijk of onrechtmatig doden. Dit specifieke woord wordt in de Bijbel nooit gebruikt voor het doden in oorlog of het voltrekken van executies. Het slaat derhalve niet op de doodstraf, noch op het handhaven van een goede defensie. Integendeel, wie de Bijbel onbevange leest, hoort daarin Gods bevel aan de overheid om doodslag met de dood te straffen. God heeft het leven zò lief, dat Hij het behalve met het schild van Zijn bevel ook nog beschermt met het wrekende zwaard van de gerechtigheid. Die machtsbevoegdheid van de overheid dateert al van de dagen van Noach (de vader van de huidige mensheid) en is geldig voor alle tijden. Het menselijk leven begint bij de conceptie, de laatste fase van de bevruchting. Vanaf dat moment is er een continue ontwikkeling tot de natuurlijke dood. Experimenten die menselijke embryo's verbruiken (in de 'reageerbuis'), abortus provocatus, levensbeëindigend handelen bij zogeheten wilsonbekwamen (jong en oud), moord, zelfmoord en euthanasie breken deze ontwikkeling moedwillig af. Dit gebod geldt eveneens voor risicovol gedrag: overmatig gebruik van alcohol en tabak, drugs en andere vormen van roekeloosheid. Zorg voor gezondheid, inzet voor leefklimaat en milieu, alsmede liefde tot onze naaste behoren ook tot hetgeen de HEERE 'verbiedende gebiedt'. Het leven mag niet ontijdig worden bekort, het sterven behoort niet eindeloos te worden gerekt en voor de overladen mens dient respect en piëteit te bestaan. Al wie doodt, maakt zichzelf aan God gelijk. Luther merkt op dat Christus dit gebod Zelf uitlegt en samenvat, namelijk dat men niet mag doden noch met de hand, het hart, de mond, teken of gebaar, noch door hulp of raad. Daarom is het voor een ieder verboden toornig te zijn, uitgezonderd zij die in Gods plaats zijn, te weten ouders en overheid, aldus Luther.

De SGP wenst een overheidsbeleid dat onder andere het leven wettelijk beschermt vanaf het ontstaan bij de conceptie tot de natuurlijke dood. Dit houdt ook in dat er een blijvend verbod moet liggen op het experimenteren met menselijke embryo's. Het roekeloos in de waagschaal stellen van leven en gezondheid van de eigen persoon en van dat van anderen wordt tegengegaan. In de handhaving van de rechtsstaat moet het leven van de individuele burger bescherming genieten.

7. Hebt elkander vurig lief met een rein hart

De man-vrouw verhouding is thans meer dan ooit in discussie. Omdat God de eerbaarheid en de reinheid liefheeft, is de bedoeling van het zevende woord dat wij alle onreinheid ver van ons moeten houden, dat wij ons met geen vuilheid of wellustige onmatigheid van het vlees Mogen bezoedelen (Calvijn). Niet alleen de uiterlijke daad wordt verboden, maar ook allerlei aanleiding, prikkeling en gelegenheid, opdat hart en mond en het gehele lichaam eerbaar zij... om kort te gaan, er wordt van ons gevraagd dat ieder zowel voor zichzelf eerbaar moet leven, als ook de naaste moet helpen (Luther). Calvijn zegt dat God de huwelijken presideert. Indien wij de Samenvoeger van het huwelijk het Hem toekomend presidium ook metterdaad toekennen, is de huwelijksethiek gewaarborgd. Als

echter natuurlijke verlangens tiranniek naar de macht grijpen, verwordt de liefde tot egoïsme en seksualiteit tot seks, kortom: er ontstaat chaos rond eros. Actueel zijn ook allerhande vormen van zogeheten alternatieve samenlevingsvormen, de AIDS-epidemie, ongewenste intimiteiten, incest, pornografie en naaktrecreatie. In dit verband moet worden gewezen op echtscheiding en het moderne gesecculariseerde emancipatiestreven. Zonden tegen het zevende gebod zijn meer dan verslavend. Het is dan ook niet voor niets dat de bijbelse vermaning spreekt in een term als 'vlied'. Het gebod geeft macht en kracht ons teweer te stellen tegenover de grote verleider.

De SG P wenst dat onder meer de zedelijkheidswetgeving aanzienlijk wordt aangescherpt en dat het huwelijk in de wetgeving wordt erkend en gewaardeerd als instelling van God. Zogenaemde alternatieve samenlevingsvormen mogen dan ook niet gelijk worden berechtigd met het huwelijk.

8. Respecteer eigendommen en vergeet de mededeelzaamheid niet

Allen wier begeerten in wezen wortelen in de aarde, zijn slaven van geld en stoffelijk goed, ze zijn gekluisterd in de boeien van het materialisme en rovers van God. De mens maakt er zijn bestaan van om de gehele wereld met alle inventaris van de Schepper te vervreemden. Immers, God is de Eigenaar van al wat is. De mens heeft een hele reeks van glibberige sluiptwegen uitgevonden om zich te verrijken ten koste van anderen en van de schepping: milieuzonden, handelszonden, sociale zonden, arbeidszonden, onrechtmatige staking, baanweigering, oplichting van de belastingdienst, verduistering via 'declaraties', loterij, (kleine) criminaliteit, eerroof door mensen die de show stelen, kortom: alle trucjes van verkwisting tot en met gierigheid. Pas er voor op als voor de duivel zelf, zegt Luther. Christus' verlossingswerk maakt de kluisters van het materialisme los. Wij zeggen: die hun naaste benadelen zijn dieven. God zegt: die zijn naaste niet bevóórdeelt, is een dief. Het achtste woord verbiedt niet alleen diefstal, maar zegt dat we de mededeelzaamheid ook niet moeten vergeten. Alles wat niet wordt besteed tot eer van God en tot welzijn van de naaste en van de schepping is verkwisting in Gods oog. Dat geldt ook voor de overheidsuitgaven.

De SGP wenst een overheidsbeleid dat prioriteit geeft aan soberheid en terugdringing van staatsschulden. Fraude moet ernstig worden aangerekend en (kleine) criminaliteit verdient een serieuze aanpak. Op onrechtmatige stakingen moet een verbod liggen. Roofbouw van natuur en milieu dient zo snel mogelijk te worden uitgebannen.

9. Heb de waarheid lief

Gij zult niet liegen is altijd actueel geweest, doch de leugen beleeft momenteel een tijd van hoogconjunctuur. Luther klaagde al dat het in de wereld een algemene plaag is dat maar zelden vrome mensen rechters zijn. Er zijn weinig dingen waarvan men zich niet moet afvragen: zou het wel waar zijn? Alle vormen van liegen en bedriegen, bij een afscheid, bij het sterfbed en aan het graf, officieel en officieus, neutraal of 'christelijk', schaamteloos of geraffineerd, lichtelijk en onverhoord oordelen of simpele roddel, omgangsleugens, zakenleugens, advertentieleugens, de gehele schijnwereld en al wat nog meer behoort tot deze lugubere rij, noemt de Heidelbergse Catechismus "eigen werk van de duivel". En de zware toorn van God staat er dreigend achter. De leugenaar vleit zich tevergeefs met de bedrieglijke illusie dat het ene kwaad de gevolgen van de andere boosheid beperkt of wegneemt. De ruïnerende macht van het leugenwoord is ontstellend: de tong is een vuur, zoals de apostel Jakobus het uitdrukt. Het negende gebod grijpt diep in op de wortel van ons bestaan. Het gaat om een Vitale zaak: heb de waarheid lief òòk in de politiek. Alleen als we uit God geboren zijn, kunnen we de waarheid ten volle liefhebben. Waarheid is letterlijk in het Grieks: wat onthult. Waar de

waarheid is, ontbreken liefde en vrede allerminst. Dan worden de eer en het goed gerucht van de medemens bevorderd, zelfs al we hem zien zondigen (Luther). Wat lucht is voor de longen is de Waarheid voor ons welzijn.

De SGP wenst een overheidsbeleid, waarin wordt voorkomen dat er tendentieuze overheidspropaganda wordt verspreid. Eerlijke persvoorlichting dient hoog in het vaandel te staan. Smaad en laster in bijvoorbeeld roddeljournalistiek moeten worden teruggedrongen.

10. Maak van uw jaloezie een welgemeende gunning

Naar de letter van de wet verbiedt God ons begerige blikken te slaan op het bezit van onze naaste. Zijn persoon, privacy en bezit moeten worden gerespecteerd. Overtreding van dit gebod is een belangrijke oorzaak van financiële problemen van personen en gezinnen. Naar de geest van de wet ligt het zwaartepunt bij begeerten tegen enig gebod van de HEERE. De eerste negen woorden zeggen: u zult niet dit of dat doen; het tiende voegt daaraan toe: u zult zelfs niet begeren te doen. Het Hebreeuwse woord 'begeren' heeft hier de betekenis van nagenoeg de daad. De spiegel van het tiende gebod doet ons afdalen van onze daden naar onze gedachten en van die gedachten tot nog weer dieper liggende begeerten en lusten. Wie kent niet de ontzaglijke suggestieve krachten die heerschappij voeren in ons binnenste? Om het gebod te betrachten zoals het behoort, moeten zowel het geloof in Christus als het Onze Vader ons te hulp komen (Luther). Daarin bidden we immers: Leidt ons niet in verzoeking. Pas dan is er lust tot alle gerechtigheid. Dan zijn we niet bezet met de jaloerse zorg om in de wacht te slepen wat anderen hebben, maar dan krijgt de ander wat wij uit Gods genadehand ontvingen. Dit tiende woord prikt door alle 'oppervlakkige christelijkheid' heen, het zet vraagtekens bij onze samenleving die is gericht op prestatie, groei en consumptie. Het is de doodsteek voor een materialistische levensvisie, voor zelfzucht, ijdelheid, wedijver, haat, wellust, hebzucht en wat dies meer zij. Leven en welzijn van de ander moeten worden gediend.

De SGP wenst een overheidsbeleid dat soberheid en eenvoud bevordert; dat is ook nodig om leven en welzijn van na ons komende generaties mogelijk te maken. Overdadige reclame moet worden geweerd. Casino's en dergelijke instellingen mogen niet worden getolereerd, mede vanwege hun maatschappelijke gevolgen. Er dient een einde te komen aan de Staatsloterij. De 06-amusementslijnen dienen te verdwijnen.

Voor 5 onderdelen van het beleid wil de SGP in de komende kabinetsperiode extra aandacht vragen. Het gaat om 5 onderwerpen die van groot belang zijn voor de toekomst van ons land. Die punten zijn:

- **MILIEU**

Het gaat niet goed met het milieu. Sterker nog, op tal van gebieden is de situatie zorgwekkend. Zowel in Nederland als in het buitenland moeten ingrijpende en doeltreffende maatregelen worden genomen om een verdere aantasting van het milieu te voorkomen. Uitstel zal leiden tot onherstelbare schade. Om die reden zal in de komende vier jaren de basis gelegd moeten worden voor een zodanig milieubeleid dat leven en welzijn ook van toekomstige generaties, mogelijk zijn. Versobering is daartoe van groot belang. De milieuvervuiling heeft namelijk alles te maken met een levensstijl die enkel en alleen is gericht op vergroting van de materiële welvaart. De Nederlandse economie zal moeten worden omgevormd tot een 'kringloopeconomie'. Dat vraagt van de consumenten en van het bedrijfsleven, zo nodig aangespoord door de overheid, een bijdrage.

De SGP staat een krachtig milieubeleid voor. De belangrijkste elementen hieruit zijn:

- Een geleidelijke aanscherping van de milieunormen naar een niveau dat de draagkracht van het milieu niet overschrijdt. Daarom kiest de SGP voor het meest vergaande scenario van het Nationaal Milieubeleidsplan.
- Intensivering van de handhaving van de milieuwetgeving.
- Stimulering van onderzoek naar schone en energiezuinige technologie.
- Energiebesparing in de huishoudens en de industrie.
- Een sterk accent op het voorkomen van afval(lozingen) en hergebruik van afvalstoffen.
- Terugdringing van het particulier autogebruik en bevordering van het openbaar vervoer.

- **RECHTSSTAAT**

Een van de meest wezenlijke taken van de overheid is dat ze ervoor zorg moet dragen dat het kwaad bestraft wordt en dat de ongebondenheid der mensen wordt ingetoomd. Des te erger is het wanneer de overheid juist deze taak verwaarloost. Want dat er veel schort aan onze rechtsstaat is duidelijk. Velen bekruipt een gevoel van onveiligheid als ze zien hoe het aantal overtredingen en misdrijven toeneemt terwijl politie en justitie dikwijls met lege handen staan. Het kwaad blijft in de praktijk nog te vaak ongestraft, met alle gevolgen vandien. Want dat dit funest is voor het rechts- en normbesef van de Bevolking laat zich raden.

De SGP kiest daarom in haar programma voor een duidelijk beleid waarin recht en orde weer centraal komen te staan. De belangrijkste punten zijn:

- Extra geld moet worden uitgetrokken voor de politie, de rechterlijke macht en het gevangeniswezen, opdat wetsovertredingen niet meer ongestraft blijven.
- De verloedering van de maatschappij moet worden tegengegaan. Er zal daarom ernst moeten worden gemaakt met de handhaving van bepalingen inzake de zondagsrust, de lastering van Gods Naam, pornografie en prostitutie, de handel in verdovende middelen, telefoonverslaving enzovoorts. Waar de wet ontoereikend is, of zelfs wettelijke bepalingen ontbreken, moet de wetgeving zo spoedig mogelijk worden aangescherpt.
- De kleine criminaliteit, waartoe zijn te rekenen vandalisme en diefstal, moet daadkrachtig worden aangepakt.

- **HUWELIJK EN GEZIN**

Niet genoeg kan de waarde van het gezin voor de samenleving als geheel worden benadrukt. Het huwelijk vormt daarvoor de beste garantie. Mensen zijn voor elkaar verantwoordelijk. Ouders dragen normen en waarden over op hun kinderen, opdat zij later volwaardig in de maatschappij kunnen functioneren. Helaas wordt de betekenis van huwelijk en gezin steeds minder onderkend. Maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering en emancipatie, de toeneming van het aantal ongehuwd samenwonenden en echtscheidingen, zijn ontwrichtend voor het gezinsleven, en daarmee ook voor de samenleving. In plaats van zich tegen deze ontwikkelingen te keren werkt de overheid eraan mee dat huwelijk en gezin worden uitgehold.

De SGP roept op tot het weer in ere herstellen van huwelijk en gezin als pijlers van de samenleving. Voorstellen daartoe zijn:

- Buitenhuwelijkse relaties mogen niet gelijkgesteld worden met het huwelijk. Daartoe moeten tal van sociale wetten worden gewijzigd opdat het kostwinners-principe weer uitgangspunt wordt van ons sociale stelsel.
- De Emancipatieraad kan worden opgeheven.
- De overheid mag in het onderwijs niet dwingen tot doorbreking van de bestaande rolpatronen.
- Positieve discriminatie van vrouwen wordt afgewezen.

- In de AIDS-voorlichting dient de waarde van het monogame huwelijk tot uitdrukking te komen.
- In het naam- en afstammingsrecht dient de mannelijke lijn van opvolging het leidend beginsel te blijven.
- De kinderbijslag, als een teken van erkenning door de overheid van de maatschappelijke betekenis van het gezin, moet worden verhoogd, met name voor de grotere gezinnen.

- LEVEN

Het leven is een gave van God. Haaks daarop staat het zelfbeschikkingsrecht dat de mens meent te hebben. Vanaf de conceptie tot aan de natuurlijke dood moet het menselijk leven worden beschermd. De hoge opdracht die de overheid hier heeft mag ze niet verzaken. Integendeel, juist hier zal weerstand moeten worden geboden aan opvattingen die rechtstreeks indruisen tegen de beschermwaardigheid van het leven. Die taak strekt zich ook uit tot de voortsnellende ontwikkelingen in de biotechnologie. Gods schepping dreigt erdoor tot in de kern te worden aangetast. Als niet snel op basis van Gods Woord duidelijke normen worden vastgesteld, zullen de grenzen van het toelaatbare worden overschreden. De mens mag niet alles wat hij kan.

De SGP wenst aan deze wezenlijke uitgangspunten concreet gestalte te geven:

- Experimenten met embryo's moeten worden verboden.
- Het bestaande verbod op euthanasie moet effectief worden gehandhaafd.
- De Wet afbreking zwangerschap (abortus) moet worden ingetrokken.
- Er moet zorg worden gedragen voor een optimale pijnbestrijding en stervensbegeleiding bij patiënten die naar de mens gesproken in de laatste levensfase verkeren. Een wettelijk geregeld zorgverlof biedt daartoe een eerste aanzet.
- Wilsonbekwamen, als pasgeborenen, patiënten in coma, ernstig verstandelijk gehandicapten, moeten wettelijk beschermd worden.
- De ontwikkeling van transgene landbouwhuisdieren moet worden verboden. Tevens moet een halt worden toegeroepen aan experimenten met dierlijk erfelijkheidsmateriaal waarbij gemanipuleerd wordt met het karakteristieke van een bepaald ras.
- Het gebruik van groeihormonen moet worden verboden.

IDENTITEIT

Zij die hun leven en werken willen inrichten overeenkomstig wat God ons in Zijn Woord als heilzaam voorhoudt, krijgen het in de huidige maatschappij steeds moeilijker. De Bijbel wordt steeds meer uit het publieke leven verwijderd. Het duidelijkst is dit merkbaar voor verzorgende instellingen en in het bijzonder onderwijs. Bejaardenhuizen en scholen die zich nog willen richten naar de Bijbel wordt steeds meer in de weg gelegd als ze in hun beleid en werkwijze uitdrukking willen geven aan de bijbelse grondslag.

De SGP pleit ervoor dat levensbeschouwelijke instellingen volledig vrij moeten zijn een beleid te voeren in overeenstemming met Schrift en belijdenis.

- De Algemene wet gelijke behandeling en de Wet democratisch functioneren van zorginstellingen moeten worden afgewezen.
- Binnen de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening dient levensbeschouwing een ordeningsprincipe te blijven. Bezuinigingen mogen hieraan geen afbreuk doen.
- In het onderwijs dient de vrijheid van richting en inrichting volledig gehandhaafd te blijven.
- Er moet voldoende ruimte zijn en blijven voor landelijk werkende instellingen, indien dat om zorginhoudelijke redenen of levensbeschouwelijke overwegingen nodig is.

Hoofdstuk II Binnenlandse Zaken

GRONDLIJNEN

De overheid regeert bij de gratie Gods. Het overheidsgezag is dan ook niet verankerd in de wil van de meerderheid, maar is gezag ontleend aan de Allerhoogste, en moet ten dienste staan van leven en welzijn van de onderdanen. Deze notie geeft het staatsgebouw een vast fundament en dient, mede met het oog op onze historie, in de Grondwet en andere wetten beleden te worden.

Het is een voorrecht dat Nederland een constitutionele monarchie mag zijn onder het Huis van Oranje-Nassau.

Daarnaast hebben regering en Staten-Generaal ieder een eigen en tevens een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het landsbestuur. Lettend op de Nederlandse verhoudingen en op regeringsvormen in andere staten is de constitutionele monarchie met een parlementair stelsel een goed werkbare vorm om het land te kunnen besturen en burgers in staat te stellen een 'stil en gerust leven, in alle godzaligheid en eerbaarheid' te leiden.

Het handhaven van recht en orde is een taak van de politie. Met behulp van de 'sterke arm' kan en moet de overheid er zorg voor dragen dat het kwaad wordt gestraft.

De driedeling Rijk, provincie en gemeente is nu ruim een eeuw lang bepalend voor de bestuurlijke opbouw van ons land. Zij maakt het mogelijk het bestuur doelmatig te doen zijn en te- gelijkertijd rekening te houden met gerechtvaardigde behoeften en verlangens. Daartoe dient het bestuur te worden uit- geoefend op een niveau dat zo dicht mogelijk bij de burgers ligt.

1989

De veranderende samenleving maakt dat het zich iedere keer opnieuw geplaatst ziet voor vraagstukken die om een oplossing vragen. Door een overmaat aan regelgeving en een complexe organisatie is het bestuur ondoorzichtig geworden. Er zijn inmiddels al diverse voorstellen gedaan om bepaalde knelpunten te kunnen aanpakken. Daarbij kan met name gewezen op de in een vergevorderd stadium verkerende voorstellen voor een nieuwe Gemeentewet en Provinciewet.

De tendens die lange tijd te bespeuren was dat de bevoegdheden van de lagere overheden werden uitgehold, lijkt tot staan te zijn gekomen. Niettemin moet geconstateerd worden dat gemeenten weinig vrijheid hebben als het gaat om het uitdrukking geven aan de eigen identiteit van de bevolking. Dat uit zich vooral bij zaken als zondagsrust, naaktrecreatie en godslastering.

Reden van grote zorg is de toename van de criminaliteit. Het politie-apparaat blijkt hier niet tegen opgewassen omdat men kampt met te weinig mankracht en omdat de materiële ondersteuning onvoldoende is.

INZET

* **"bij de gratie Gods"**

De overheid dient er blijk van te geven dat zij zichzelf ziet als dienaar van God. Daarvan kan zij getuigenis afleggen door onder andere:

het uitschrijven van bid- en dankdagen om de nationale en internationale nood op te dragen aan de Allerhoogste;

de almachtige God als oorsprong van alle gezag in een preambule op de Grondwet te erkennen;

in het openbaar bestuur het ambtsgebed te handhaven, dan wel weer in te voeren;

het Wilhelmus, waarin duidelijk de afhankelijkheid wordt beleden van de Allerhoogste, meer ingang te doen vinden, bijvoorbeeld in het onderwijs. De zondag dient ook door overheidspersonen zoals ministers en staatssecretarissen, als de dag des Heeren te worden gerespecteerd. Zij behoren op die dag dan ook af te zien van ambtsbezigheden.

* parlementair stelsel

- Ontwikkelingen die tenderen naar volkssoevereiniteit worden afgewezen.
- Regeerakkoorden dienen minder detaillistisch te zijn en meer ruimte te laten voor de eigen verantwoordelijkheid van kabinet en Kamer. Door tijdens de kabinetsformatie te veel vast te leggen wordt het dualisme aangetast en krijgen bepaalde parlementaire fracties een overheersende invloed op de regering en wordt de controlerende functie van de volksvertegenwoordiging uitgehold.
- De betekenis van de rol van de minister-president neemt duidelijk toe. Dat doet afbreuk aan het in ons stelsel ingebouwde principe van de collectieve ministeriële verantwoordelijkheid en collegialiteit binnen het kabinet. Staatsrechtelijke wijzigingen gericht op een versterking van de positie van de minister-president moeten worden afgewezen.
- In geen geval mag het in ons land komen tot verkiezingen op zondag.
- Aan het in de Nederlandse verhoudingen ingewortelde stelsel van de evenredige vertegenwoordiging mag generlei afbreuk worden gedaan.
- Een breed opgezette (Staats)commissie zou de verstoringen in de Trias Politica tot voorwerp van studie moeten maken, en aanbevelingen moeten doen, gericht op enerzijds versterking van de nationale organen ten opzichte van internationale organen, vnl. de EG, en anderzijds op een (nieuw) evenwicht tussen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht.

* herindeling

Streeksgewijze herindeling van gemeenten wordt krachtig afgewezen. De grootschaligheid die hiervan onvermijdelijk het gevolg is, brengt het bestuur nog verder van de burger. Bovendien is gebleken dat herindeling meestal tot lastenverzwaring leidt. Alleen daar waar na zorgvuldig onderzoek werkelijk aantoonbare knelpunten zijn kan gedacht worden aan grenswijziging dan wel in het uiterste geval herindeling.

* gemeenschappelijke regelingen

Om regionale problemen tot een oplossing te brengen kunnen gemeenschappelijke regelingen nuttig zijn.

- Er moet terdege op worden gelet dat het geheel van de gemeenschappelijke regelingen doorzichtig en overzichtelijk blijft. Bundeling verdient daarom blijvend aandacht. Bij integratie van gemeenschappelijke regelingen dient echter gewaakt te worden voor het gevaar van een te sterke verzelfstandiging.
- Vrijwilligheid moet voorop blijven staan. Uittreding dient niet feitelijk onmogelijk te worden gemaakt.
- Het ontstaan van een vierde bestuurslaag moet met kracht worden tegengegaan.

* agglomeraties

- In de komende periode zal een grondig onderzoek moeten worden ingesteld om tot een oplossing te komen van de bestuurlijke problemen van de grote steden. Daarbij moet worden onderzocht in hoeverre aanpassing van de Wet gemeenschappelijke regelingen een reëel alternatief is. Zo'n oplossing kan echter niet zijn de omvorming van de gemeenten binnen een agglomeratie tot één grote gemeente.

* decentralisatie

- Decentralisatie moet blijvend worden gestimuleerd. Bij het toedelen van taken aan de verschillende overheden dient goed afgewogen te worden:

- a. of de betreffende taak wel een werkelijke overheidstaak is, en
- b. op welk niveau die taak het best kan worden uitgeoefend.

- Taken moeten slechts dan aan een hogere overheid worden toegedeeld als het onderwerp van zorg niet op doelmatige wijze door een lagere overheid kan worden behartigd. De bewijslast daarvoor ligt bij de hogere bestuurslaag.

- Behalve de meer bekende vorm van territoriale decentralisatie verdient ook functionele decentralisatie aandacht. Waterschappen zijn hiervan het beste voorbeeld. Ook ten aanzien van andere taken met een zodanig specifiek karakter dat afzonderlijke behartiging mogelijk en geboden is, moet functionele decentralisatie worden overwogen.

- Deconcentratie moet worden teruggedrongen.

- Waar mogelijk moeten taken worden afgestoten naar de particuliere sector (privatisering).

- Bij het totstandbrengen van nieuwe wet- en regelgeving en het besturen via circulaire dient grote soberheid en terughoudendheid te worden betracht.

- Ten aanzien van de bestaande regelgeving zal verdergaande aandacht moeten worden gegeven aan vereenvoudiging en stroomlijning. Bestuur en burger zijn gebaat bij eenvoudige en eenduidige regelgeving.

* wetgeving

Op het gebied van wetgeving, zowel de gewone als de organieke, is en wordt veel tot stand gebracht. De accentverschuiving van preventief naar repressief toezicht (gemeenten, provincies) is een positieve ontwikkeling.

- Waar het rijk zijn taken veronachtzaamt, zoals op het terrein van de handhaving van de zondagsrust, het strafbaar stellen van de lastering van Gods Naam en het weren van naaktrecreatie, dienen gemeenten de bevoegdheid te hebben zelf normen te stellen.

* financiën

De overheid moet over voldoende middelen beschikken om haar taken te kunnen vervullen. Dit geldt ook voor gemeenten en provincies.

- Specifieke uitkeringen moeten zoveel mogelijk worden overgeheveld naar de algemene uitkering uit het Gemeente- respectievelijk Provinciefonds. Bij een sterk lokaal bestuur behoort een eigen afweging van de financiële middelen.

- Voorkomen moet worden dat gemeenten in een financieel noodlijdende positie terecht komen (art. 12 gemeenten). Waar sprake is van structureel versturende factoren dient het Rijk aan een oplossing bij te dragen.

* coördinatie binnenlands beleid

- De Minister van Binnenlandse Zaken moet ten opzichte van de andere departementen, duidelijke bevoegdheden hebben voor de coördinatie van het binnenlands beleid waar dat de lokale en provinciale overheden raakt.

- Bij de vorming en uitvoering van beleid zal steeds overleg moeten worden gevoerd tussen de verschillende bestuurslagen die dit raakt.

- Bestuursakkoorden kunnen nuttige instrumenten zijn, mits aan de eigen verantwoordelijkheid van de vertegenwoordigende organen geen afbreuk wordt gedaan.

* rampenbestrijding

De verantwoordelijkheid voor de bestrijding van rampen ligt op het lokale vlak. Van groot belang voor een goede organisatie van de rampenbestrijding is dat duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is.

- Er dient een duidelijke regeling te komen waarin knelpunten in de organisatie worden opgelost.

* informatiemaatschappij

In onze samenleving worden de communicatiemogelijkheden in hoog tempo groter. De burgers worden van allerlei kanten en op allerlei manieren overspoeld door een informatiestroom. De gevolgen voor maatschappij en samenleving vragen dringend om ethische bezinning en regelgeving. Onderwijl gaat de automatisering (ook bij de overheid) in versneld tempo door.

- Daar niemand de mogelijkheden en gevolgen van verkeerd en onbevoegd gebruik kan overzien, dient de persoonlijke levenssfeer volledig te worden beschermd. Koppeling van gegevensbestanden kan gevaren opleveren voor de privacy van burgers. Nauwlettend toezicht op het nakomen van bestaande wetgeving en waar nodig aanscherping van wetgeving moet prioriteit hebben.

- Mensen mogen niet tegen hun wil worden geconfronteerd met ongewenste informatie.

- Overheidsvoorlichting dient terughoudend te zijn.

* politie

Leven en welzijn van alle burgers zijn er mee gebaat als de openbare orde en de publieke veiligheid worden gehandhaafd. Daarvoor is nodig dat de politie haar taken naar behoren kan verrichten, en dus zowel materieel als personeel op sterkte is. Geconstateerd moet worden dat dit helaas niet het geval is. De groei van de politiesterkte heeft geen gelijke tred gehouden met de groei van de criminaliteit. Daar komt bij dat de organisatie van de politie verre van optimaal is. Het naast elkaar functioneren van rijks- en gemeentepolitie, met alle afstemmings- en coördinatieproblemen vandien, bevordert de slagvaardigheid niet.

Met het oog hierop zijn de volgende veranderingen noodzakelijk:

1. Rijks- en gemeentepolitie dienen zo spoedig mogelijk te worden samengevoegd. De politie zal daarbij onder slechts één departement dienen te ressorteren, waarbij de voorkeur uitgaat naar het ministerie van Binnenlandse Zaken, mits de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie voor de strafrechtelijke handhaving gewaarborgd wordt. Mede in verband met deze ingrijpende reorganisatie verdient een aparte staatssecretaris voor politie overweging.

2. De nieuwe, geïntegreerde, politie dient regionaal te worden opgezet. Voor de regionale indeling kan aansluiting worden gezocht bij de Wet Gemeenschappelijke Regelingen.

3. Vooruitlopend op de totale reorganisatie moeten de regionale en bovenregionale rekercheteams verder worden uitgebreid.

4. De politie moet zowel personeel als materieel worden voorzien van voldoende middelen. Budgettair neutrale operaties schieten daartoe tekort. Er zal dan ook meer geld moeten worden uitgetrokken voor de politie.

5. Hoewel herverdeling van politiesterkte een gunstig effect kan hebben op de optimale inzet van de beschikbare mankracht, worden de huidige plannen op dit terrein afgewezen. Deze gaan ten koste van de bestaande zorg, met name op het platteland, waardoor verspreiding c.q. uitbreiding van de criminaliteit te vreezen valt. De op sommige plaatsen nodige versterking mag er niet toe leiden dat op andere plaatsen de politiesterkte wordt ingekrompen.

6. Het salarissstelsel voor de politie moet zo spoedig mogelijk gebaseerd worden op een objectieve weging van de zwaarte van de functies.

7. De reserve-politie moet worden omgevormd tot vrijwillige politie met wettelijk omschreven taken en bevoegdheden en een passende beloning.

8. De veldpolitie mag niet worden opgeheven. Deze vorm van politiezorg is juist deskundig op het gebied van de bestrijding en opsporing van milieudelicten en stroperij. De veldpolitie zal de kern kunnen gaan vormen van een gespecialiseerde milieupolitie.

9. In verband met de grote achterstand die is ontstaan bij de bouw en vernieuwing van gebouwen voor de politie dient met spoed een inhaalprogramma in uitvoering te worden genomen.

* minderheden

Verschillende groepen vreemdelingen hebben door de jaren heen in ons land een plaats verworven. Daardoor is Nederland een multiculturele en multiraciale samenleving geworden. De problemen die daarmee gepaard gaan zijn groot. Op verschillende gebieden, te denken is aan de werkgelegenheid, huisvesting en onderwijs, is er nog altijd sprake van achterstand, en hier en daar helaas ook achterstelling. De overheid moet er alles aan gelegen zijn ook hier recht te doen, overeenkomstig de Bijbelse eis en de nationale traditie. Van de vreemdelingen mag overigens worden verwacht dat zij zich voegen naar de Nederlandse rechtsorde.

- De overheid moet zich sterk maken voor voldoende werkgelegenheid en goed onderwijs voor vreemdelingen, opdat maatschappelijk isolement, met alle gevolgen vandien, wordt voorkomen.

- Alle vormen van racisme moeten bestreden worden. Vreemdelingenhaat en racisme zijn lijnrecht in strijd met de Bijbel.

- Waar minderheidsgroepen ruimte wordt gelaten voor het bewaren van de eigen culturele identiteit mag dit niet ten koste gaan van het door de historie gestempelde karakter van de Nederlandse natie. Nimmer mag de overheid financieel of anderszins bijdragen aan de verbreiding van anti-christelijke opvattingen. Subsiëring van moskeeën moet worden afgewezen.

- Vreemdelingen die zich blijvend in Nederland willen vestigen moeten worden gestimuleerd zich de Nederlandse taal eigen te maken.

- Remigratie op basis van vrijwilligheid moet worden aangemoedigd. De overheid kan dat stimuleren, bijvoorbeeld door financiële hulp aan hen die een eigen bedrijf willen beginnen in het land van hun herkomst.

* vluchtelingen

Het asielbeleid moet, juist terwille van hen die echt in nood verkeren, restriktief zijn. Ten opzichte van hen die om hun geloof worden vervolgd dan wel aantoonbaar gevaar lopen voor hun leven, past een royale houding.

* Zuidmolukkers en Papoea's

- Tegenover de Zuidmolukkers en de Papoea's heeft Nederland een ereschuld in te lossen. Extra maatregelen om bestaande achterstandssituaties ten aanzien van deze groepen op te heffen (1000-banenplan) moeten worden gesteund. Lettend op de bijzondere historische band met Nederland, kunnen leden van deze minderheids-groeperingen niet op één lijn worden gezet met andere in ons land verblijvende vreemdelingen.

Hoofdstuk III Justitie

GRONDLIJNEN

Alle aardse recht dient te wortelen in het goddelijk recht, zoals dat in het bijzonder tot gelding komt in de Tien Geboden. Dat zijn geboden ten leven, gericht op het ware welzijn van ieder mens persoonlijk en van een volk als geheel. De overheid draagt ter handhaving van die geboden het zwaard niet tevergeefs. Zij is er, zoals de Nederlandse Geloofsbelijdenis het treffend uitdrukt, "opdat de ongebondenheid der mensen bedwongen worde, en het alles met goede ordinantie onder de mensen toega." Dat is één van de meest wezenlijke taken van de overheid. Overeenkomstig Gods Woord recht vaststellen, recht bewaren, recht herstellen en recht doen.

1989

Wil Nederland rechtsstaat zijn en blijven dan zal handhaven van orde en veiligheid in het beleid meer nadruk moeten krijgen dan tot nog toe het geval was. Bezuinigingen, privatisering en deregulering mogen niet ten koste gaan van deze elementaire taak van de overheid. Wetsovertredingen kunnen al lang niet meer op vervolging en berechting rekenen. Eerder het tegendeel is het geval: veel misdrijven blijven ongestraft omdat geld en middelen ontbreken.

Niet alleen de politie heeft daarmee te kampen, ook de rechterlijke macht en het gevangeniswezen. Een dergelijke ontwikkeling, waarbij het kwaad in de ongestraft blijft, is funest voor het rechts- en

normbesef van de bevolking. Het moet er dan ook vooral om gaan dat de burger (weer) daadwerkelijk wordt beschermd tegen aantasting van zijn rechten en belangen door anderen, ongeacht of het medeburgers dan wel (staats)organen zijn die een inbreuk op zijn rechten hebben gepleegd. Het strafrecht, waarvan de kern toch altijd op vergelding gericht blijft, moet er allereerst op zijn gericht het geschonden recht te herstellen. Pas daarna kan gesproken worden over vragen als heropvoeding of dienstverlening aan de maatschappij.

INZET

* criminaliteit

Geruststellende mededelingen ten spijt blijkt in de praktijk, bevestigd door de statistieken, dat de criminaliteit steeds verder om zich heen grijpt in steeds brutere vormen. Veel mensen voelen zich daardoor onveilig.

- In verband met telkens nieuwe vormen van criminaliteit (en drijfveren daartoe) zal moeten worden bezien of het bestaande sanctiepakket uitbreiding behoeft teneinde doeltreffend te kunnen reageren.'

- In de komende jaren zal de inspanning zich sterk moeten gaan richten op het bestrijden van:

1. de zware, professionele, boven-regionale criminaliteit,-

2. de handel in drugs;

3. computerfraude en -criminaliteit;

4. de zogenaamde 'kleine criminaliteit', met name diefstallen en inbraken, en de onveiligheid op straat.

- Op basis van de nieuwe Vuurwapenwet zal een stringente controle op de illegale invoer van wapens en onwettig wapenbezit moeten plaatsvinden.

- Heling moet tenminste zodanig gestraft worden dat dit misdrijf geen profijt meer oplevert.

* doodstraf

In de (Grond)wet behoort weer de mogelijkheid te worden opgenomen dat bij levensdelicten en onder duidelijk omschreven en strenge voorwaarden de doodstraf wordt toegepast.

* zeden

- Pornografie en prostitutie zijn in strijd met de geboden Gods en met de waardigheid van de mens. Het behoort tot de taak van de overheid om openlijke uitingen van pornografie en prostitutie te weren.

- Extra aandacht dient uit te gaan naar maatregelen tegen kinderporno en - prostitutie. Gedacht moet worden aan verhoging van de straffen en het inschakelen van speciale opsporingsteams.

- In geen geval mag pedofilie als misdrijf uit het Wetboek van Strafrecht verdwijnen.

- Tegen vrouwenhandel en daarmee samenhangende praktijken als schijn-huwelijken, dient adequaat te worden opgetreden.

- Aanranding en verkrachting moeten krachtig en effectief bestreden worden.

* godslastering

Het verbod van godslastering (artikel 147 Wetboek v. Strafrecht) dient overeenkomstig de historische bedoeling van de wetgever in stand te blijven en - wat meer is - geactiveerd te worden.

* euthanasie en levensbeëindiging

- Het doden op verzoek moet strafbaar blijven. Het opzettelijk doden zonder dat er een verzoek ligt moet strafbaar blijven als moord.

- Gevallen waarin niet van een natuurlijke doodsoorzaak sprake is moeten, nu een vertrouwenwekkende medisch-tuchtrechtelijke toetsing niet mogelijk blijkt, ter kennis worden gebracht van het openbaar ministerie en ter berechting voorgedragen aan de strafrechter.

- Zowel aan de handhaving van de bestaande wetgeving als aan eventuele nieuwe wetgeving op dit terrein, indien die er al komt, moeten hoge(re) eisen gesteld worden wat betreft de controle van de medische praktijk, niet in het minst ook door de geneeskundige inspectie.

- Intensief moet worden gezocht naar mogelijkheden om de afgifte van overlijdensverklaringen in gevallen van niet-natuurlijke doodsoorzaken terug te dringen. Het vervolgingsbeleid zal, minder dan nu, op seponering gericht moeten zijn. De huidige vervolgingsrichtlijnen zullen daartoe moeten worden aangescherpt.

- Ook instellingen waar gedragscodes gelden, dienen onder de algemene, aangescherpte vervolgingsrichtlijnen te vallen.

- Ook aan een verzoek van een minderjarige (of van diens wettelijk vertegenwoordiger) om levensbeëindiging kan geen juridische betekenis worden toegekend.

* rechtspraak

- Alle betrokkenen zullen zich moeten inspannen om de uitvoering van rechterlijke vonnissen binnen zo kort mogelijke tijd na de uitspraak te garanderen.

- Schadevergoeding na voorlopige hechtenis mag geen automatisme worden. Vrijspraak betekent niet dat op de gewezen verdachte objectief onterechte verdenking rustte. Min of meer automatische toewijzing van schadevergoeding na voorlopige hechtenis wordt afgewezen.

- Onderzocht dient te worden of een zekere stroomlijning en beperking van toe te kennen schadevergoedingen bereikbaar is, zonder aan de billijkheid afbreuk te doen.

- Een toereikende bezetting van het openbaar ministerie en de zittende magistratuur
- materieel en personeel - is vereist om de veel te hoge werklast het hoofd te kunnen bieden.
- Invrijheidstelling van verdachten op formele gronden zonder dat daartoe enige materiële reden aanwezig is, moet voorkomen worden, niet allereerst door de rechten van verdachten te beknotten, maar door een grotere zorgvuldigheid bij het handelen van justitie mogelijk te maken.
- De positie van het slachtoffer van een misdrijf en/of diens nabestaanden verdient blijvend aandacht, zowel wat betreft de vergoeding van diens schade als wat betreft de informatie omtrent de justitiële afdoening van het misdrijf.
- Gestreefd moet worden naar meer uniformering in de verhouding tussen opgelegde geldboetes en vervangende hechtenisstraf
- De strafbaarheid van voorbereidingshandelingen tot een selectief aantal strafbare feiten dient, onder strikte voorwaarden, overwogen te worden.

* gevangeniswezen

Voor een rechtsstaat is het onaanvaardbaar als eenmaal uitgesproken veroordelingen niet ten uitvoer kunnen worden gelegd of dat daar lang op moet worden gewacht.

- Er dient een eind te komen aan het bestaande onverantwoorde cellentekort. Het ontstaan van nieuwe tekorten dient te worden voorkomen. Eveneens afkeurenswaardig is het als er onvoldoende celruimte is voor preventieve hechtenis.
- De beveiliging van gevangenis verdient, lettend op ontsnappingen in het verleden, extra aandacht. Overwogen moet worden of al dan niet geslaagde uitbraakpogingen als een strafbaar feit moeten worden aangemerkt.
- Het proefverlof van met name sexueel-agressieve delinquenten dient met de meeste voorzorg en begeleiding omgeven te worden.
- De kosten van geestelijke verzorging naar Schrift en belijdenis dienen ten laste te blijven van de overheid. De kerken blijven echter verantwoordelijk voor de inhoud van de geestelijke verzorging.
- Het bezit en gebruik van drugs in gevangenis moet op de meest intensieve wijze voorkomen worden.

* huwelijk en gezin

- In het naam- en afstammingsrecht dient het patilineaire stelset (dat is: de mannelijke lijn van opvolging) het leidend beginsel te blijven, zoals dat voorheen heel normaal was en elders nog heel normaal is.
- Een keuzestelsel voor het naamrecht wordt afgewezen.
- Adoptie moet alleen mogelijk zijn door een echtpaar.
- De financiële gevolgen van echtscheiding mogen niet zonder meer ten laste van de gemeenschap komen. Er moet geen steun worden verleend aan wettelijke terugdringen van de alimentatieduur.

Hoofdstuk 4

Welzijn en volksgezondheid

GRONDLIJNEN

Het 'bij leven en welzijn', de afhankelijkheid in alles van God, spreekt wel heel duidelijk in zaken van Leven en dood, van ziekte en gezondheid. Want het leven is gave uit Gods hand. De mens komt geen zelfbeschikkingsrecht toe.

Het menselijk leven begint bij de conceptie en verloopt via een continue lijn tot aan de natuurlijke dood.

In alle stadia is het menselijk leven volledig beschermwaardig. Dat is een fundamenteel beginsel, waard in de wet verankerd te zijn. De beschermwaardigheid van het leven behoort ook tot uitdrukking te komen in de zorg van overheid, kerkelijke en particuliere instellingen voor leven en welzijn van hen die deze zorg in het bijzonder nodig hebben, onder wie met name zijn te noemen ouderen en gehandicapten. Vooral zij hebben recht op een goede verzorging in zowel geestelijk als lichamelijk opzicht. De taak van de overheid is het als schild ter bescherming van deze zwakken op te treden.

1989

Steeds indringender komt openbaar dat de mens zelf wil beschikken over zijn eigen leven en dat van anderen. Na de discussie over abortus, waarbij ten aanzien van het beginnend leven fundamenteel een wissel werd omgezet, wordt nu ernst gemaakt met een euthanasiewetgeving die het menselijk leven in de eind-fase bedreigt. Het is overigens veelbetekenend dat het kabinet-Lubbers viel juist op de dag dat de regering dit principieel zeer verwerpelijk wetsvoorstel wilde gaan verdedigen.

Ook in medisch-ethisch opzicht worden er momenteel grenzen verlegd. De wetenschap blijft onverminderd zoeken naar 'de volmaakte mens'. Technieken worden ontwikkeld en experimenten uitgevoerd die, als ze in de praktijk toegepast gaan worden, de toekomstige samenleving ingrijpend zullen veranderen.

Een probleem van een heel andere orde, maar toch ook niet los te zien van de medisch-technologische ontwikkelingen, betreft de financiering van de gezondheidszorg. Bepaalde medische voorzieningen zijn of worden onbetaalbaar. Daardoor dreigt binnen de gezondheidszorg de situatie te ontstaan dat de medische zorg alleen nog maar kan worden geboden aan bepaalde categorieën patiënten en zorgbehoevenden. Nog afgewacht moet worden of de nieuwe opzet van de financiering van de gezondheidszorg (plan-Dekker) voldoende basis zal kunnen zijn om de gezondheidszorg financieel beheersbaar en blijvend op peil te houden.

INZET

* Euthanasie en levensbeëindigend handelen

- Euthanasie, levensbeëindigend handelen en hulp bij zelfmoord zijn geen medische handelingen. Euthanasie moet strafbaar blijven. De huidige wetgeving dient consequent te worden gehandhaafd. Het beëindigen van zinloos medisch handelen na vastgestelde hersendood mag geen euthanasie worden genoemd.

De zogenaamde vraag om euthanasie moet overbodig worden gemaakt door:

- de oudere en lijdende medemensen te behoeden voor eenzaamheid en gevoelens van zinloosheid van hun bestaan;
- optimale pijnbestrijding en stervensbegeleiding door artsen en verpleegkundigen bij terminale patiënten;
- uitbouw van het concept van terminale thuiszorg;
- het waar nodig opzetten van een netwerk van hospices, waarvoor de overheid de financiële steun zal moeten verlenen.

* abortus

De Wet Afbreking Zwangerschap dient te worden ingetrokken. Abortus provocatus, anders dan op vitale indicatie dient opnieuw strafbaar te worden gesteld. Financiering van de huidige praktijk dient met onmiddellijke ingang te worden beëindigd.

* kunstmatige bevruchting

- Alle vormen van kunstmatige bevruchting buiten het huwelijk (draagmoederschap, donorschap) worden afgewezen. Zolang de donatie van geslachtscellen en

embryo's nog wordt gepraktiseerd heeft het kind er recht op de identiteit van de donor(s) te kennen.

- Alle vormen van propaganda en bemiddeling bij draagmoederschap moeten worden verboden en contracten op dit terrein dienen rechtsongeldig te blijven.
- Hoe erg kinderloosheid voor de betrokkenen ook kan zijn, in-vitrofertilisatie (reageerbuismethode) moet worden afgewezen waar het gaat om buitenechtelijke relaties en zolang een handeling zich niet beperkt tot één embryo.

* pro-life

- Om te worden toegelaten tot de medische beroepsuitoefening en deze bevoegdheid te houden dienen de opgeleiden de eed van Hippocrates af te leggen en het daarin verankerde medisch-ethische beginsel ten volle te honoreren in hun beroepsuitoefening.
- Organisaties die de volledige beschermwaardigheid van het leven als uitgangspunt hanteren, behoren in beleids- en adviesorganen recht te hebben op vertegenwoordiging.

* medisch-ethische ontwikkelingen

- Er dient op zo kort mogelijke termijn een wet tot stand te komen inzake medische experimenten, waarin levensbeschouwelijke aspecten en kwetsbare groepen (inclusief embryo's, foetussen en pasgeborenen) extra aandacht verdienen. Naast het medisch onderzoek als zodanig zijn ook de toepassingsmogelijkheden van belang bij het afbakenen van wettelijke kaders.
- Het verbruik van embryo's en foetussen voor onderzoek moet bij wet worden verboden.
- De mens in wording en de pasgeborenen hebben recht op wettelijke bescherming.
- Prenataal onderzoek dient alleen te geschieden als de resultaten van belang zijn voor het kind of voor de begeleiding van de zwangerschap.
- Erfelijkheidsonderzoek en erfelijkheidsinformatie mag niemand worden opgedrongen en moet de onaantastbaarheid van het menselijk leven als uitgangspunt hebben.
- Er dienen specifieke regelingen te komen op het gebied van de opslag en toegankelijkheid van genetische gegevens, teneinde de privacy te beschermen en selectie op genetische gronden te voorkomen.
- Voordat er doeltreffende regelingen zijn getroffen, dient onderzoek in de richting van een 'genenpaspoort' te zijn verboden.
- De verwijdering van organen voor transplantatiedoeleinden dient afhankelijk te worden gesteld van uitdrukkelijke toestemming van de donor (donorcodicil).

* financiering gezondheidszorg

De kosten van de gezondheidszorg zijn enorm gestegen. Deze moeten worden beheerst. De ombuigingen uit de achter ons liggende jaren hebben negatief uitgewerkt voor het niveau en de kwaliteit van de zorg. Kostenbeheersing mag ten enenmale de kwaliteit niet nog verder aantasten. Integendeel, het is de uitdaging van de komende jaren om kostenbeheersing en de kwaliteit van de gezondheidszorg tegelijk te verbeteren.

- Uitgangspunt voor de financiering van de gezondheidszorg is dat de positie van gemoedsbezwaarden tegen verplichte verzekering erkend moet blijven.
- Uitgangspunt is verder de pro-life-gedachte: geen vergoedingen voor o.a. abortus provocatus, voorbehoedsmiddelen, kunstmatige bevruchtingstechnieken, cosmetische chirurgie.
- In de vormgeving van de nieuwe structuur voor de financiering van de gezondheidszorg moet een ruime plaats worden ingeruimd voor de eigen verant-

woordelijkheid van mensen door middel van een verhoudingsgewijs groot vrijwillig aanvullend deel

- Bij de normering van ligdagen, tarieven voor geneeskundige hulp en medicijnprijzen moet veiliggesteld worden dat de gezondheidszorg voor iedereen bereikbaar en toegankelijk blijft, ongeacht inkomenspositie, leeftijd en dergelijke.

* alternatieve geneeswijzen

Alternatieve geneeswijzen die principieel en inhoudelijk verantwoord zijn verdienen binnen de gezondheidszorg dezelfde benadering als de gangbare allopathische geneeswijzen.

* AIDS

- Via actieve voorlichtingscampagnes moet de burger onder ogen worden gebracht wat zijn verantwoordelijkheid is aangaande het voorkomen van ziekten door gezond gedrag en een bijbels verantwoorde levenswijze. Trouw binnen het monogame huwelijk biedt de beste waarborg om AIDS te voorkomen. Dat moet in van overheidswege gesubsidieerde voorlichting duidelijk tot uitdrukking komen.

- Los van het feit dat een onbijbelse levenswijze een belangrijke motor is bij de verspreiding van AIDS, blijft de zorgplicht van overheid en burgers ten aanzien van hen die door deze dodelijke ziekte zijn getroffen bestaan.

- Als het al wenselijk is te komen tot een verplichting tot deelname aan HIV- tests (human immunodeficiency virus), dan dient deze verplichting aan weloverwogen criteria onderworpen te zijn.

* patiëntenrechten

Er moet een Wet Patiëntenrechten komen waarin zijn opgenomen:

1. een recht op zorg;
2. een recht op informatie;
3. waarborgen ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de patiënt;
4. een recht op inspraak;
5. een klachtrecht.

* salariering

Er moet bij de problematiek van de salariering van het personeel in de gezondheidszorg onderscheid worden gemaakt tussen werkdruk en beloning van verplegenden en andere werkers in de gezondheidszorg. Om de werkdruk tot aanvaardbare omvang terug te brengen, is budgettaire aanpassing nodig. De beloning dient in juiste verhouding te staan tot de aard van het werk, zodat verschillen in honorering ten opzichte van het bedrijfsleven en de overheid worden verkleind.

* zorgverlening

Ten onrechte slaat 'de gave mens' steeds meer model binnen de gezondheidszorg, en hebben kosten-baten-afwegingen een toenemend gewicht. De zorg voor de zieke en hulpbehoevende medemens moet weer centraal worden gesteld.

- Patiënten in een terminale fase moeten de gelegenheid hebben naar de hun vertrouwde omgeving terug te kunnen, om daar te overlijden.

- Er moet een (wettelijke) regeling komen voor betaald verlof voor iemand die een stervend familielid thuis wil verzorgen (zorgverlof).

- In het kader van de versterking van de zorg in de eerste lijn dienen thuishulp en mantelzorg met kracht te worden bevorderd. Financiële ondersteuning van organisaties die op dit terrein werkzaam zijn is derhalve noodzakelijk.

- Ook ten aanzien van de crisisopvang en de hulpverlening wordt de voorkeur gegeven aan extramurale en ambulante voorzieningen in de eerste lijn.

- Waar mogelijk bevordert de overheid het vrijwilligerswerk. Zij geeft daaraan voorrang en ondersteunt dit zowel financieel als door begunstigende randvoorwaarden.
- De overheid dient er voor te zorgen dat instellingen, die om zorginhoudelijke redenen of levensbeschouwelijke overwegingen landelijk werkzaam (moeten) zijn, daarvoor volop de gelegenheid hebben.
- Gewetensbezwaarden bij werkenden in de gezondheidszorg verdienen in alle mogelijke situaties bescherming.

* verslaving

De problematiek van de verslaving roept om een integrale benadering. Het gaat niet alleen om verdovende middelen, alcohol, tabak en medicijnen, maar ook om gokken en het nieuwe verschijnsel van de telefoonverslaving. Al deze verslavingsvormen leiden tot grote lichamelijke en psychische schade voor de verslaafden zelf. Bovendien lijdt de omgeving mee. Door de volgende maatregelen zou een begin gemaakt kunnen worden met de bestrijding van deze ernstige kwaal voor de hele maatschappij:

- bijbels genormeerde voorlichting over schadelijke gevolgen, met name onder de jeugd, waar mogelijk via de scholen;
- uitbreiding van rookvrije ruimten in openbare gebouwen en in de trein;
- afschaffing van de etherreclame voor alcohol en tabak;
- ook elders dient de aanprijzing van deze middelen aan banden te worden gelegd; verkoop van alcoholische dranken zal voortaan alleen nog maar via de slijter mogen geschieden;
- steun aan christelijke opvangcentra, temeer daar juist deze hebben bewezen effectief hulp te kunnen bieden;
- het mogelijk maken van verplicht afkicken;
- het tegengaan van telefoonverslaving, met name door beëindiging van de beschikbaarstelling van 06-amusementskoopnummers.

* jeugd- en jongerenwerk

Ondanks het feit dat een groot deel van het jeugd- en jongeren werk nu een zaak is van gemeenten en provincies, kan het de centrale overheid niet om het even zijn hoe met de jeugd wordt omgegaan.

- De overheid dient te bevorderen dat aan het jeugd- en jongerenwerk verricht op basis van een bijbelse levensbeschouwing, voorrang wordt gegeven.
- Anders dan in gevallen van psychisch of fysiek onvermogen van de wettige ouders om hun kinderen te verzorgen, heeft de overheid geen taak in het (doen) verwerklijken van kinderopvang. Deze behoort uitsluitend tot de taken van de ouders en/of verzorgers.

* gehandicapten

Nog altijd stuiten gehandicapten dagelijks op velerlei drempels, en dat ondanks het feit dat Nederland in dit opzicht internationaal gezien geen slecht figuur slaat. De maatschappelijke solidariteit met mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke handicap moet worden versterkt. Concurrentie tussen de somatische zorgen en gehandicaptenzorg is niet aanvaardbaar. De overheid moet het recht op verzorging voor kwetsbare groepen blijven waarborgen.

- De toegankelijkheid van openbare voorzieningen en het openbaar vervoer voor mensen met een lichamelijke handicap moet worden vergroot, terwijl de bouw van aangepaste woonvoorzieningen prioriteit geniet.
- In aansluiting op de door de overheid geanalyseerde knelpunten ten aanzien van mensen met een verstandelijke handicap, dient de regering concrete maatregelen te nemen om:

- de wachtlijst sterk te korten;
- de leefgroepen in zwakzinnigeninrichtingen te verkleinen;
- gedragsgestoorde en bejaarde zwakzinnigen intensieve begeleiding te bieden;
- het tekort aan dagbestedingsmogelijkheden voor bewoners van inrichtingen op te heffen;
- het te verwachten tekort aan personeel, ook wat betreft de kwaliteit, op te vangen.

* ouderen

De noodzaak verzorgingskosten te verlagen laat onverlet dat de ouder wordende mens een respectvolle benadering behoeft en verdient. Als ouderen dat willen moeten zij zo lang mogelijk in hun eigen omgeving voor zichzelf kunnen blijven zorgen, waarbij er gezorgd dient te worden voor de begeleiding.

Bejaarden- en verzorgingshuizen dienen zoveel mogelijk beschikbaar te blijven voor degenen die meer hulpbehoevend zijn. Tengevolge van de vergrijzing van onze bevolking zijn er meer plaatsen nodig. En omdat men op leeftijd wordt opgenomen is er een toename van somatische en vooral psychogeriatrische aandoeningen te verwachten.

Daardoor ontwikkelt het verzorgingshuis zich steeds meer in de richting van een verzorgings-verpleeg-tehuis.

Gelet op deze taakverschuiving en -verzwaring, zijn bijscholing van het personeel en budgetaanpassing nodig.

* identiteit

- Besturen van gesubsidieerde zorginstellingen op levensbeschouwelijke grondslag moeten een beleid kunnen blijven voeren dat in overeenstemming is met de grondslag waarvoor zij hebben gekozen. Een eventuele wet op het democratisch functioneren van de zorginstellingen moet, omdat zij hieraan afbreuk doet, worden afgewezen.

- Binnen de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening dient de levensbeschouwelijke identiteit een ordeningsprincipe te blijven.

Hoofdstuk V

Media en cultuur

GRONDLIJNEN

Ieder mens heeft de roeping zich in alle doen en laten te laten normeren door wat God ons in Zijn Woord als heilzaam voorhoudt. Dat is een verantwoordelijkheid van individuele burgers, van organisaties en van de overheid, die zich als Gods dienaar rekenschap heeft te geven van wat het betekent de ongebondenheid der mensen te moeten tegengaan.

Het aardse leven, het welzijn hier en nu, staat in het perspectief van het eeuwige leven. Welke kunstenaar zou zijn werk dan niet in dat eeuwigheidslicht willen plaatsen? Zou hij of zij dan niet zijn gaven in dienst stellen van Hem van wie hij zijn talenten ontvangen heeft? Een overheid die haar opdracht ernstig neemt zal ook op dit terrein haar verheven roeping verstaan.

1989

Pijnlijk duidelijk is in de afgelopen jaren aan het getreden dat de overheid zichzelf van vrijwel alle mogelijkheden heeft beroofd om uitingen van godslasterlijke en zedenkwetsende aard tegen te gaan. Ook los van de gevreesde commercialisering van het bestel, is er in de media nu al veel dat de toets der kritiek niet kan doorstaan. Wat er dienaangaande verder nog op Nederland afkomt voorspelt voor

de toekomst weinig goeds. Lettend op de razendsnel doorgaande ontwikkelingen op het gebied van de telecommunicatie, lijkt het erop dat de politiek haar greep op de ontwikkelingen en de slag met de commercie aan het verliezen is.

INZET

* monumenten en musea

Cultuurhistorische schatten, kerkgebouwen niet in het minst, zijn het waard met grote zorg te worden omgeven, omdat zij de neerslag vormen van ons nationale verleden. Het betreft concreet restauratie en onderhoud van bouwkundige monumenten zoals kerken, molens, kastelen en andere karakteristieke gebouwen. Tevens gaat het om bescherming van waardevolle landschappen en stads- en dorpsgezichten. Het behoud van het cultureel erfgoed moet gestalte krijgen in de volgende maatregelen:

1. planmatig onderhoud van monumenten (waaronder ook de jongere bouwkunst), te financieren met behulp van daartoe opgezette fondsen;
2. instandhouding van een goed geoutilleerde, op restauratie toegelegde bedrijfstak;
3. goede fiscale regelingen voor alle monumenten;
4. instandhouding van musea, gespreid over het hele land, waarbij de openingstijden vallen van maandag tot en met zaterdag.

* taal en cultuur

- Nederland dient in internationaal verband te allen tijde op te komen voor de Nederlandse Taal en cultuur.

- De overheid dient streekeigen zaken als klederdrachten en dialecten in principe positief te bejegenen. Daarbij verdient de Friese taal en cultuur aparte aandacht.

* boeken, pers en media

Gods Woord, Wet en Evangelie, is de enig betrouwbare leidraad voor de overheid om te beoordelen wat al of niet toelaatbaar, al of niet te stimuleren is. Alleen wanneer men zich richt op de normen en waarden van de Heilige Schrift, zal een produkt of boodschap boven een grijze middelmaat kunnen uitstijgen en aandacht verdienen.

- De regering heeft er op toe te zien dat er geen boeken of andere informatiedragers met godslasterlijke, zedekwetsende of gezagsondermijnende inhoud worden uitgeleend via de openbare bibliotheken.

- De overheidstaak aangaande radio en televisie is eerst en vooral gelegen in het via wetgeving paal en perk stellen aan godslasterlijke, zedekwetsende en gezagsondermijnende uitzendingen. Het is aan de justitie om op basis van deze wetgeving, waar nodig, in te grijpen.

- Hoezeer ook op het huidige omroepbestel kritiek is uit te oefenen, de commercialisering van deze en eventuele nieuwe media moet worden afgewezen omdat daardoor vervlakking en verloedering in de hand worden gewerkt.

- Overheid en media hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid wat betreft het tegengaan van, resp. het niet uitzenden of uitgeven van produkties die onwelvoeglijk, pornografisch of racistisch is.

- Het is een belangrijke taak van de overheid om misleidende en agressieve reclame tegen te gaan, en in ieder geval de tot weinig soberheid oproepende STER-reclame af te schaffen.

- In plaats van nog gedeeltelijk te steunen op overheidsgeld, moet de financiering van het omroepbestel een gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn van aanbieders en afnemers van voorzieningen.

- De bestaansmogelijkheden van de 'schrijvende pers' mogen niet worden beknot door de uitbouw van belangen van de 'sprekende pers'.
- Naast een verscherpte filmkeuring is eenzelfde keuring nodig van videobanden, die nu nog ongecontroleerd de huiskamers binnen kunnen komen.
- De overheid ziet erop toe dat noch voor lokale, noch voor regionale omroepen, verplichte bijdragen van burgers worden gevraagd, ook al wordt een aansluiting niet gebruikt.
- De overheid mag geen (culturele) prijzen uitreiken aan mensen die in hun werken uiting geven aan het ontoren van God en het kwetsen van de medemens.

* sport en recreatie

De manier waarop tegenwoordig op grote schaal sport wordt bedreven heeft niets meer te maken met wat gezonde ontspanning zou behoren te zijn.

- De Rijksoverheid heeft geen verantwoordelijkheid inzake financiële ondersteuning van sportbeoefening.
- Op geen enkele wijze mag de overheid zondagssport ondersteunen. Het is immers haar roeping de zondagsrust te bevorderen.
- Professionele sportbeoefening moet worden uitgesloten van iedere vorm van ondersteuning.
- De kosten verbonden aan de begeleiding van grootscheepse sportevenementen en het eventueel herstel van aangerichte schade dienen voor rekening te komen van de organisatoren van deze manifestaties en wedstrijden.
- De overheid dient sportverdwazing tegen te gaan, in ieder geval daar zelf geen medewerking aan te verlenen.

Hoofdstuk 6 Onderwijs en wetenschappen

GRONDLIJNEN

Onderwijs dient de Mens in staat te stellen de door God gegeven talenten te ontwikkelen en te ontplooien. Gods eer en dienst aan de naaste behoren daarbij voorop te staan. Zo bezien zijn leven en welzijn van de hele samenleving hiermee gediend. Onderwijs is meer dan een stap op weg naar een beroeps carrière. Het moet evenwichtig gericht zijn op 'hoofd, hart en hand'.

Goed en deugdelijk onderwijs bij het licht van Gods Woord is een aanhoudende zorg van de overheid. Echter, de overheid verzaakt haar roeping in dezen volledig. Zolang dat zo is moeten de ouders volledig de vrijheid hebben hun kinderen op te (laten) voeden overeenkomstig Schrift en belijdenis. Deze in de Grondwet gegarandeerde onderwijsvrijheid houdt in, dat de overheid zich niet inhoudelijk met het bijzonder onderwijs mag bemoeien. Dat is een zaak van schoolbesturen en ouders.

Die vrijheid betekent ook dat de overheid de middelen beschikbaar moet stellen opdat dit onderwijs gegeven kan worden. Openbaar en bijzonder onderwijs moeten financieel gelijk worden behandeld.

1989

Na de integratie van kleuter- en lageronderwijs in de basisschool, staat nu het voortgezet onderwijs voor ingrijpende veranderingen. Te denken valt aan de mogelijke invoering van de basisvorming, de sectorvorming en vernieuwing van het middelbaar beroepsonderwijs, en de omzetting van het lager beroepsonderwijs in voorbereidend beroepsonderwijs. Daarnaast liggen er voorstellen om in het hoger beroepsonderwijs en in het wetenschappelijk onderwijs het nodige te gaan

veranderen. Streven naar kostenbeheersing botst daarbij regelmatig met de wens de kwaliteit van het onderwijs in stand te houden, en waar nodig te verbeteren. Overal in het onderwijs is te zien dat de overheid zich op het gebied van regelgeving aan het matigen is.

Ongetwijfeld zitten hieraan positieve kanten. Schoolbesturen krijgen bijvoorbeeld meer vrijheid. De voordelen mogen ons de ogen echter niet doen sluiten voor gevaren die er evenzeer zijn. Via zogenaamde eindtermen en de besturingsfilosofie uit de beleidsnota 'School op weg naar 2000' dreigt de greep van de overheid op het (bijzonder) onderwijs steeds groter te worden. Bovendien wordt het zelfstandig voortbestaan van het bijzonder onderwijs met de daarbij behorende opleidingscentra en begeleidingsdiensten, bedreigd door schaalvergroting en regionalisering. Andere ontwikkelingen die momenteel de aandacht vragen zijn de sterke groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs en het ontstaan van scholen met voornamelijk leerlingen uit etnische minderheden.

INZET

* kwaliteit

In het onderwijs gaat het om mensen, niet om producten. De kwaliteit van het onderwijs bestaat uit de mate waarin de school zijn doelstellingen bereikt: algemene vorming, persoonlijke vorming en beroepsvoorbereiding.

- Verhoging van de kwaliteit van het onderwijs moet niet in de eerste plaats worden gezocht in 'papieren' maatregelen zoals eindtermen, of structuurveranderingen, maar in:

1. verhoging van de kwaliteit en de motivatie van het onderwijspersoneel, o.a. door na-, her- en bijscholing;
2. verbetering van de leermethoden en de lesstof;
3. een betere ondersteuning door begeleidingsdiensten;
4. een beter leef- en leerklimaat op school, waarbij huisvesting een belangrijk element is;
5. aandacht voor goed management;
6. tegengaan van versnippering van functies.

- Kwaliteitsbewaking dient vooral te geschieden via een beter functionerend schoolwerkplan en zelfevaluatie.

* autonomie

- De regelgeving in het onderwijs is veel te ver doorgeschoten. Dat is ten koste gegaan van kwaliteit en autonomie. Daarom zal èn op het gebied van het personeelsbeleid, èn op het gebied van de materiële bekostiging, de regelgeving moeten worden teruggebracht. Daarmee wordt de vrijheid van schoolbesturen vergroot en de bureaucratie verminderd.

- Grotere autonomie mag niet beperkt blijven tot de meer administratief-organisatorische aspecten van het onderwijs. Minstens van zoveel belang is dat het bijzonder onderwijs geheel vrij blijft de inhoud van het onderwijs te bepalen. Discussies rond de invoering van eindtermen maken duidelijk dat deze op gespannen voet staan met de vrijheid van onderwijs. Derhalve worden eindtermen afgewezen. Als desondanks besloten wordt om de eindtermen toch in te voeren, dan behoren de scholen voldoende ruimte te behouden om aan de eigen identiteit gestalte te geven.

- Essentieel is dat schoolbesturen en directies zich grondig kunnen voorbereiden op de grotere verantwoordelijkheid die ze krijgen. Extra scholing in management en personeelsbeleid is daarom een vereiste. De overheid dient hiervoor voldoende faciliteiten beschikbaar te stellen.

* bekostiging

- De bekostiging mag beslist geen instrument worden om het onderwijs in een door de overheid gewenste richting te sturen. De nota "De school op weg naar 2000" tendert sterk in die richting.
- Financiële problemen van de overheid mogen niet op de scholen worden afgewenteld. financiering van basis- en voortgezet onderwijs dient onderscheid gemaakt te worden tussen kosten voor personeel en kosten van materieel. De bekostiging van het voortgezet onderwijs wordt vereenvoudigd naar de wijze waarop het Londo-systeem in het basisonderwijs functioneert.
- Kleine scholen dienen voldoende financiële middelen te krijgen, opdat zij volwaardig onderwijs kunnen geven. Een louter lineaire bekostiging wordt daarom afgewezen.

* basisonderwijs

In het basisonderwijs wordt de grondslag gelegd voor het verdere onderwijs. De overheid dient daarom voldoende voorwaarden te scheppen om een goede kwaliteit van het basisonderwijs te garanderen.

- Mede met het oog op de verdergaande Europese samenwerking moet in het onderwijs meer aandacht worden besteed aan het nationaal-eigene. Daarbij valt concreet te denken aan grotere aandacht voor de vaderlandse geschiedenis en betere kennis van het volkslied.
- De Nederlandse cultuur is mede gestempeld door het Christendom. Als zodanig kan deze cultuur dan ook niet met andere op een lijn worden gesteld, wat ook in het onderwijs tot uitdrukking moet komen.
- Onderwijs in eigen taal en cultuur voor etnische minderheden heeft tot nog toe te weinig positief effect gehad en dient derhalve opnieuw te worden bezien. Dit onderwijs mag het onderwijs in de reguliere vakken niet verdringen.
- Aan leerlingen met achterstanden moet meer aandacht worden besteed. De zorgverbreding moet dan ook voortvarend ter hand worden genomen. Ook kan het onderwijsvoorrrangsbeleid, puur als onderwijsinstrument, daartoe dienen.
- De werkzaamheden van de schoolbegeleidingsdiensten moeten meer nadruk krijgen. Landelijke diensten naar richting dienen hun werk zelfstandig te kunnen blijven verrichten. Regionalisatie vormt een bedreiging voor het identiteitsgebonden werk van deze diensten.
- Versnippering van functies in het basisonderwijs moet worden tegengegaan.
- De stichtingsnormen voor basisscholen mogen niet omhoog worden geschroefd. Alleen zo blijft een evenwichtig gespreid onderwijsaanbod mogelijk, ook wat betreft de identiteit van het onderwijs.
- Het instandhoudingsbeleid moet, met name voor kleine kernen, erop gericht zijn dat de onderwijsvoorziening op peil blijft. De opheffingsnormen dienen daarom niet integraal te worden verhoogd.
- Jonge kinderen (4-6 jaar) moeten nog niet te zeer worden belast met kenniswerving in hun programma.
- De voorlichting aan ouders en kinderen aangaande mogelijke schoolkeuzes kan worden verbeterd.

* (voortgezet) speciaal onderwijs

De sterke groei van het speciaal (voortgezet) onderwijs is op zichzelf genomen onwenselijk. Deze groei dient dan ook via adequate maatregelen in regulier en speciaal onderwijs te worden teruggedrongen.

De groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs op zichzelf is geen reden tot budget-financiering.

- De bevrozing van personele en materiële uitgaven moet ongedaan worden gemaakt.

- Zorgverbreding in het regulier onderwijs, alsmede het stimuleren van een optimale samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs, moeten worden bevorderd.
- De instelling van regionale adviescommissies wordt afgewezen. Dit zijn onnodige, bureaucratische instellingen die bovendien de identiteit kunnen aantasten.

* voortgezet onderwijs

Over de hele linie van het voortgezet onderwijs is er veel in beweging. Daardoor heerst er veel onzekerheid bij alle betrokkenen, met als gevolg dat de besluitvorming stopt en de kwaliteit van het onderwijs eronder gaat lijden.

- Over de structuur en inhoud van de eerste fase van het voortgezet onderwijs moet snel duidelijkheid komen.
- De huidige plannen met betrekking tot de basisvorming worden afgewezen. Een basisvorming met twee niveaus doet geen recht aan de verschillen in capaciteit van leerlingen. Een verlenging van de brugklas tot twee jaar, waarbij in het tweede jaar al globaal kan worden uitgesplitst, biedt in de daartoe geëigende schooltypen meer perspectief
- De lessentabel moet scholen wezenlijk de ruimte geven om voor de identiteit belangrijke vakken als godsdienst, te geven. In het wetsvoorstel basisvorming is die ruimte te beperkt.
- MAVO en LBO scholen dienen hun eigen functie te behouden.
- Het LBO is beslist geen rest-onderwijs, en dient meer aantrekkelijk te worden gemaakt. Vernieuwing en betere aansluiting op verder onderwijs en op de arbeidsmarkt is nodig. De stage binnen het LBO verdient daarom meer aandacht.
- De overheid mag het onderwijs niet gebruiken om moderne maatschappelijke processen te ondersteunen. Concreet wordt daarbij gedacht aan rol doorbrekende patronen in het kader van emancipatie en de homoseksuele levenswijze. De actie 'Kies exact' dient te worden gestopt.
- Een extra examenvak kan niet budgettair neutraal worden ingevoerd.
- Bij het opstellen van eindexamens moet voldoende rekening worden gehouden met de verschillende levensbeschouwelijke achtergronden van leerlingen.
- De regel dat gezakte examenkandidaten slechts voor 10% meetellen in de bekostiging wordt afgeschaft.
- Achterstanden in huisvesting en onderhoud worden weggewerkt.
- Schaalvergroting binnen het middelbaar beroepsonderwijs wordt als zodanig niet op voorhand afgewezen. Wel dient er mee rekening te worden gehouden dat ook de identiteitsgebonden scholen, goed bereikbaar blijven. Er dienen ruimere mogelijkheden te komen voor nevenvestigingen.
- Voor heel het beroepsonderwijs is dat goede aansluiting op de arbeidsmarkt essentieel. Bezuinigingen op de stagebegeleiding in het MDGO (Middelbaar Dienstverlenend en Gezondheidszorg Onderwijs) worden dan ook afgewezen.
- Het nautisch onderwijs dient een aparte plaats, in de vorm van vakscholen, te hebben en te houden. Hetzelfde geldt voor het visserijonderwijs.
- Het zelfstandig vormingswerk dient onderdeel te blijven van de tweedefase van het voortgezet onderwijs, en wel als mogelijkheid tot voldoening aan de partiële leerplicht en opvang van leerlingenuitval

* Volwassenenonderwijs

Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen voltrekken zich steeds sneller. Aan een goed, maatschappelijk functioneren worden dan ook steeds hogere eisen gesteld. De betekenis van wederkerend onderwijs, om-, bij-, en nascholing, wordt daarom steeds groter.

- De basiseducatie heeft een functie als tweede-kans onderwijs. Ook bij de integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving kan dit onderwijs een belangrijke rol spelen.
- De verworvenheden van het deeltijd-MBO mogen niet verloren gaan. Leerling-wezen en deeltijd-MBO dienen een samenhangend geheel te vormen.
- Een sterke schaalvergroting, zoals voorgesteld in de Wet cursorisch beroeps-onderwijs, wordt afgewezen. Door deze schaalvergroting zou het christelijk onderwijs voor een belangrijk deel verdwijnen.

* Hoger Beroepsonderwijs en Wetenschappelijk Onderwijs

In de toekomst zal de behoefte aan goed hoger opgeleid personeel toenemen. Steeds meer studenten zullen daarom in de toekomst een opleiding volgen in het hoger beroepsonderwijs of het wetenschappelijk onderwijs.

- De financiering van het HBO en het WO moet daarop afgestemd zijn.
- De aansluiting van AVO-HBO moet verbeterd worden. Een verhoging van het AVO-niveau, niet een verlaging van het HBO-niveau is daarvoor nodig. Daarnaast dient de begeleiding van de studenten in het eerste jaar te worden verbeterd.
- Strengere criteria dienen te zorgen voor een betere selectie van studenten. Het rendement van het onderwijs zal daardoor verbeterd worden.
- Assistenten in opleiding en onderzoekers in opleiding dienen betere begeleiding en betere arbeidsvoorwaarden te krijgen. Met name in het wetenschappelijk onderzoek is kwaliteit belangrijker dan kwantiteit.
- Fundamenteel wetenschappelijk onderzoek is van grote betekenis, mede gelet op de technologische ontwikkelingen. Voor dit onderzoek dienen dan ook voldoende financiële middelen, door zowel overheid als bedrijfsleven, beschikbaar te worden gesteld.
- Wetenschappelijk onderzoek dient bijbels genormeerd te zijn. Het loslaten van die norm heeft met name daar waar menselijk leven en menselijke waardigheid in het geding zijn verstrekkende, negatieve gevolgen.

* studiefinanciering

Het onderwijs dient voor iedereen toegankelijk te zijn. Een goed stelsel van studiefinanciering is daartoe onontbeerlijk. De kosten van dat stelsel dienen evenwel betaalbaar te zijn en te blijven.

- Het verstrekken van een gratis OV-kaart aan studerende moet mogelijk zijn
- De uitwonendenbeurs in het MBO wordt afgeschaft, echter op voorwaarde dat de student het door hem verlangde onderwijs, wat soort en identiteit betreft, kan volgen.
- Ook voor het HBO en het WO dient het thuis blijven wonen van studenten gestimuleerd te worden.
- Privatisering van de rentedragende lening mag niet bij voorbaat uitgesloten worden.
- In het stelsel van studiefinanciering dient de verantwoordelijkheid van ouders voor hun studerende kinderen tot uitdrukking te komen.

* onderwijspersoneel

Het leraarschap is een belangrijk en verantwoordelijk beroep. Onderwijsgeevenden hebben een belangrijke taak in de opvoeding en vorming van de jeugd. Een dreigend tekort aan leerkrachten is dan ook een verontrustend teken. Mede daarom is verhoging van het aanzien van het leraarschap hard nodig.

- Een aantal aanzetten daartoe is:

- verbetering van de arbeidsvoorwaarden van het onderwijsgevend personeel;
- intrekking van de korting in het kader van de Wet Interim Inhouding Salaris Onderwijspersoneel (WIISO-korting) voor het onderwijspersoneel;

- c. verbetering van de loopbaanperspectieven voor leerkrachten; daartoe dient de doorstroming naar andere onderwijssoorten en vormen te worden bevorderd;
- d. meer aandacht schenken aan na-scholing van het personeel;
- e. inhoudelijke verbetering van het onderwijs op de PABO.
- Er moet in het PABO-onderwijs meer aandacht zijn voor onderwijs aan de jongste kinderen (4-6 jaar).
- De toelatingseisen voor de PABO moeten met verhoogd worden.
- Structuurveranderingen in het onderwijs dienen vergezeld te gaan van adequate sociale beleidsplannen.

Hoofdstuk VII

Milieu

GRONDLIJNEN

Over Gods schepping mag de mens rentmeester zijn. Op ieder mensafzonderlijk, alsmede op de overheid voor wat betreft het haar toegewezen terrein, rust hier een geweldige en verantwoorde opdracht. Deze is zeker ook na de zondeval, toen door de gebroken relatie van de mens tot God de harmonie in heel de schepping tot in de wortel werd verstoord, ten volle blijven gelden. Maar deze opdracht kan slechts verwezenlijkt worden als Gods heerschappij over al het geschapene wordt erkend, wanneer Zijn geboden op alle terreinen des levens als norm gaan gelden. Rentmeesterschap legt dan ook beslag op heel ons leven. Pas dan kan het leven wel-zijn.

De Goddelijke opdracht de aarde te bouwen en te bewaren mag nimmer doel in zichzelf zijn. Gods eer staat voorop, en het heil van de naaste. Een overheid die zich daarvan, als Gods dienaar, rekenschap geeft, behoort de grenzen aan te geven in Bijbels perspectief geoorloofd is. Zo'n overheid ziet erop toe dat menselijke hebzucht en egoïsme worden beteugeld. Op soberheid en matigheid, volop Bijbelse begrippen, legt zij de nadruk. Zij ziet erop toe, dat de rijke gaven van Gods schepping niet worden misbruikt, maar in Zijn dienst goed worden besteed. Zij tracht al het haar mogelijke te doen om de soortenrijkdom in de natuur te beschermen en, waar mogelijk, Het natuurlijk evenwicht te herstellen.

1989

Steeds indringender wordt zichtbaar dat water, lucht en bodem verontreinigd zijn en nog voortdurend verontreinigd worden met stoffen die leven en welzijn van mensen, dieren en planten bedreigen. Vele jaren lang heeft men onvoldoende oog gehad voor wat op de langere termijn de gevolgen zijn van een mateloze drang naar meer en beter. Uit onderzoek verricht door onafhankelijke instanties en deskundigen blijkt dat de toestand van ons milieu in diverse sectoren zorgwekkend is.

Te noemen valt de aantasting van de ozonlaag, de zure regen, overbemesting, geluidshinder, vervuiling van oppervlakte- en grondwater, bodemverontreiniging, en ga zo maar door.

Allerwegen breekt momenteel het besef door dat het dringend noodzakelijk is dat er spoedig ingrijpende maatregelen worden getroffen. Maatregelen die enerzijds gericht moeten zijn op het wegruimen van wat schadelijk is, anderzijds, en dat is van minstens zo veel belang, op het voorkomen van een verdere aantasting van het milieu. Het kabinet-Lubbers gaf daartoe een eerste aanzet in het op de valreep ingediende Nationaal Milieu Beleidsplan. Maar ook als alle voornemens uit dat

plan zouden worden verwezenlijkt zou de draagkracht van het milieu nog overschreden bleven worden.

Nuchterheid is geboden. Technieken die wellicht een oplossing zouden kunnen bieden, kunnen veelal nog niet op grote schaal toegepast worden of zijn economisch nog niet rendabel. Daarom moet er nog veel onderzoek plaatsvinden. Bovendien laten veel productieprocessen zich niet zonder grote economische gevolgen vervangen of ombouwen. En eenmaal ingezette trends, soms door de overheid zelf gestimuleerd, laten zich niet van de ene dag op de andere ombuigen. Op verscheidene beroepsgroepen en sectoren wordt daarom een beroep gedaan mee te werken aan een oplossing. Gevraagd wordt om op het eigen terrein te komen tot een andere aanpak en een ander gedrag.

Het milieuvraagstuk speelt overigens wereldwijd. Veel verontreinigingsvormen zijn grensoverschrijdend. Dat houdt in dat er alleen dan zinvol aan de verbetering van ons milieu kan worden gewerkt indien er naast nationale maatregelen internationale afspraken worden gemaakt.

INZET

* algemeen

1. In de komende vier jaar zal de basis moeten worden gelegd voor de noodzakelijke uitbouw van het milieubeleid in de richting van een duurzame ontwikkeling. Dat wil zeggen dat al ons (economisch) handelen vanaf nu niet meer ten koste mag gaan van leven en welzijn van de wereld om ons heen, ook met het oog op toekomstige generaties. Uitgangspunt moet zijn een pakket maatregelen vooral gericht op het bij de bron beperken van de uitstoot van vervuilende stoffen. Waar in ieder geval aan gewerkt moet worden is:

- a. energiebesparing in woningen en in bedrijven;
- b. het terugdringen van het particulier vervoer ten gunste van het openbaar vervoer;
- c. efficiënter gebruik van mineralen in de landbouw;
- d. terugwinning van grondstoffen uit afvalstromen;
- e. grootschalige toepassing van technologie waardoor de productie schoner kan plaatsvinden.

Dit pakket van maatregelen moet erin resulteren dat D. V. in het jaar 2010 de uitstoot en verspreiding van verontreinigende stoffen is teruggebracht naar een zodanig niveau dat de draagkracht van het milieu niet langer wordt overschreden. Daarom moet gekozen worden voor het meest verstrekkende scenario van het Nationaal Milieu Beleidsplan (scenario III). Een groot aantal maatregelen, met name daar waar de aantasting van het milieu onomkeerbaar dreigt te worden, zal reeds vóór het jaar 2000 z'n beslag moeten krijgen.

2. De industrie, de landbouw, het verkeer, alsmede de consumenten zullen het meest te maken krijgen met de aangekondigde milieumaatregelen. Om het beleid meer kans van slagen te geven moeten deze sectoren en groepen betrokken worden bij de uitvoering van de maatregelen. Het is echter de overheid die haar verantwoordelijkheid moet nemen door zelf de milieunormen vast te stellen en het tempo te bepalen waarin de maatregelen moeten worden uitgevoerd. Volume-beperkende maatregelen mogen pas aan de orde komen als duidelijk wordt dat de terugdringing van de vervuiling niet binnen de gestelde termijn te realiseren is.

3. Financiële lasten zullen rechtvaardig en evenwichtig over de diverse sectoren moeten worden verdeeld, waar mogelijk met inachtneming van het beginsel dat de vervuiler betaalt. Overigens is het wenselijk dat 'vervuilers' door financiële prikkels worden aangezet tot milieuverantwoord gedrag. Voor groepen die onevenredig

zwaar worden getroffen moeten compenserende maatregelen worden genomen. De overheid moet subsidies beschikbaar stellen voor die noodzakelijke milieu-investeringen die niet redelijkerwijs door de doelgroepen zelf kunnen worden betaald. Ook is in dit verband te denken aan maatregelen in de sfeer van de belastingen, zoals versnelde afschrijving van milieuinvesteringen.

4. Tal van grootschalige milieuproblemen (ozon, Rijn, enz.) kunnen slechts worden opgelost als er in internationaal verband duidelijke afspraken worden gemaakt. Meer dan totnogtoe het geval was moet daaraan gewerkt worden, niet via de weg van instanties of organen met bovennationale bevoegdheden, maar op basis van samenwerking tussen de betrokken naties. Te sluiten overeenkomsten moeten wereldwijd een aanzet kunnen vormen voor verdere nationale invulling van het beleid.

5. Het onderzoek naar bestaande milieuproblemen en naar oplossingen om die problemen het hoofd te kunnen bieden, moeten worden geïntensiveerd. Onderzoek moet zich tevens richten op een vroegtijdige signalering van nieuwe milieuproblemen.

6. Natuur- en milieueducatie zal binnen het basis- en voortgezet onderwijs extra aandacht dienen te krijgen.

* afvalstoffen en hergebruik

Onze "wegwerpeconomie" dient te worden omgevormd tot een "kringloop-economie" 'Daarom moet de overheid zich op korte termijn vooral op de volgende punten richten.

- Om te bevorderen dat er minder afval in het milieu terecht komt moet gedacht worden aan o.a.

a. de invoering van heffingen op wegwerpproducten,

b. invoering van statiegeld op daarvoor in aanmerking komende producten;

c. een gericht produktbeleid met daarin voorschriften omtrent verpakkingen.

- Hergebruik moet financieel worden gestimuleerd, bijvoorbeeld door middel van een selectieve verhoging van tarieven voor verbranding en stort van afval

- De opstelling van interne milieuzorgsystemen voor daarvoor in aanmerking komende categorieën bedrijven moet wettelijk worden verplicht.

- De voorzieningen voor de verwijdering van alle afvalstromen zullen technisch en organisatorisch moeten worden verbeterd en uitgebreid.

- Gescheiden inzameling van afvalstoffen bij de bron zal met kracht moeten worden gestimuleerd.

- Onverkoopbare producten en winkeloverschotten (het gaat al met al om een bedrag van ca. f 20 miljard per jaar) moeten worden verzameld en geschikt gemaakt voor hergebruik.

- De capaciteit voor vuilverbranding in combinatie met energie-opwekking moet worden uitgebreid.

- Het gebruik van chloorfluorkoolwaterstoffen (CFK's) zal op zo kort mogelijke termijn absoluut moeten worden verboden.

- De binnenscheepvaart dient over deugdelijke mogelijkheden te beschikken om afvalstoffen tegen redelijke tarieven te kunnen afgeven.

* sanering

- Sanering van verontreinigde (water)bodems moet met kracht worden aangepakt.

- Afgraving c.q. uitbaggering dient onverwijld plaats te hebben als er wezenlijke risico's zijn voor de volksgezondheid.

- Teneinde extra kosten voor tijdelijke opslag te beperken, moet het sanerings-tempo beter afgestemd worden op de beschikbare reinigingscapaciteit.
- Door Rijksbijdragen moet de vernieuwing van achterstallige rioleringen worden gestimuleerd en achterstallig onderhoud worden ingelopen.

* wetgeving en handhaving

- De milieuwetten moeten beter op elkaar worden afgestemd. Waar nodig dient deze wetgeving te worden verbeterd en vereenvoudigd.
- Commerciële handel in afval moet effectief worden gecontroleerd. Prioriteit zal worden gelegd bij chemisch afval en andere gevaarlijke afvalstoffen.
- Binnen grote industriële zones moeten de diverse soorten milieuproblemen als een geheel worden aangepakt.
- De met milieuhandhaving belaste diensten moeten versterkt worden, terwijl de deskundigheid moet worden verdiept.
- De lagere overheden zullen financieel in staat gesteld moeten worden om de hun toegewezen taken naar behoren te kunnen vervullen.
- Convenanten tussen de overheid en het bedrijfsleven kunnen een nuttig instrument zijn om verdere verontreiniging tegen te gaan, maar terughoudendheid is geboden, met name met het oog op de eigen publiekrechtelijke verantwoordelijkheid van de overheid.
- Het huidige milieubijstandsteam dient te worden uitgebouwd tot een milieu-inlichtingen- en opsporingsdienst. Meer dan tot op heden het geval is geweest dienen de onderscheiden instanties die betrokken zijn bij de handhaving van de milieuwetten, met elkaar samen te werken.
- Sancties op de overtreding van milieuwetten dienen te worden aangescherpt. In dat kader dienen voordelen die bedrijven en anderen opstrijken door het achterwege laten van (verplichte) maatregelen te worden ontnomen.

* internationaal milieubeleid

- Nederland dient te streven naar de totstandkoming van een internationaal verdrag ter bescherming van de atmosfeer,
- Participatie aan Internationale onderzoekprogramma's wordt, indien mogelijk, geïntensiveerd.
- Bevorderd moet worden dat het beginsel 'de vervuiler betaalt' binnen de EG op uniforme wijze wordt gehanteerd, met dien verstande dat kosten van milieu-maatregelen voor industrie en landbouw als onderdeel worden beschouwd van de produktiekosten.
- In aansluiting hierop moet de Nederlandse regering zich inspannen om binnen de Europese Gemeenschappen, ter voorkoming van concurrentievervalsing, eenzelfde gedragslijn af te dwingen ten aanzien van buitenlandse handelspartners.
- Er dient een absoluut verbod te komen op de export van afval naar ontwikkelingslanden, anders dan bestemd voor hergebruik.
- Alle binnen de EG voortgebrachte afvalstoffen dienen binnen de EG te worden verwerkt.
- De regering moet zich in internationaal verband inzetten voor herbebossing en een duurzame exploitatie van tropische bossen.

Hoofdstuk VIII

Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

GRONDLIJNEN

Na de schepping gaf God de mens de opdracht de aarde te gaan bebouwen en bewaren. Die opdracht heeft overheid en burgers ook anno 1989 nog alles te zeggen. In Nederland gaat het daarbij om de vraag hoe omgegaan dient te worden met de betrekkelijk schaarse ruimte. De overheid heeft hier een heel eigen, sturende en regelende taak. Centraal daarbij moeten staan leven en welzijn van alle inwoners van ons land. Daarbij gaat het niet alleen om een zo evenwichtig mogelijke ruimtelijke inrichting en het bevorderen van voldoende woon-gelegenheid, doch het omvat tevens het zorgdragen voor de leefbaarheid in zowel verstedelijkte als landelijke gebieden.

Een overheid die zich daarbij rekenschap geeft van haar rentmeesterschap zal oog hebben voor de waarde van zowel natuur als cultuur, voor wonen en werken. En bij de huisvesting van haar burgers let zij op haar bijzondere verantwoordelijkheid ten opzichte van de zwakkere groepen. Als dienaar van Gods neemt zij als uitgangspunt voor haar (bouw)-beleid het gezin, de hoeksteen van de samenleving.

1989

De laatste voorstellen van de regering op het terrein van de ruimtelijke inrichting van ons land, zoals neergelegd in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening, zijn eenzijdig gericht op het versterken van de met name in economisch opzicht sterke(re) regio's, vooral de steden. Er wordt daarbij stilzwijgend van uitgegaan ren van deze aanpak. Door dit beleid, dat sterk het accent legt op de Randstad, dreigen andere delen van het land buiten beeld te vallen.

Op het terrein van de volkshuisvesting is er de laatste tijd veel in beweging. Men komt duidelijk terug op de dominante plaats die de overheid jarenlang in deze sector heeft ingenomen. In de huidige discussies hierover speelt het financiële motief een belangrijke rol. De lasten zijn torenhoog opgelopen. Verplichtingen in het verleden aangegaan, zoals subsidies in de bouw, drukken nog altijd zwaar op de Rijksbegroting. noodzakelijke uitgaven komen daardoor in het gedrang. Dat is reden van zorg, temeer omdat de behoefte aan passende woonruimte voor iedereen nog steeds niet is voldaan.

INZET

* ruimtelijk beleid

- De zorg voor een goede woon- en werkomgeving dient in het beleid voorop te staan. Daartoe moet de ruimtelijke planning mede worden afgestemd op het beleid ten aanzien van natuur en milieu.

- Het beleid dient mede gericht te zijn op het terugdringen van de automobilist. De afstand tussen wonen en werken moet zoveel mogelijk worden verkleind. Om dat de bereiken moet bij de keuze voor nieuwe woon- en werklokaties tevens het criterium gelden in hoeverre deze goed aansluiten dan wel aangesloten kunnen worden op het openbaar vervoer.

* landelijke gebieden

Het beleid voor de landelijke gebieden zal de leefbaarheid ten doel moeten hebben. Uitgangspunt dient daarbij te zijn het behoud van het landschappelijke, cultuur-historische en natuurwaarden.

- De kleine kernen op het platteland moeten goed bereikbaar zijn.

- Kleine dorpen moeten blijvend kunnen beschikken over een toereikend pakket aan school- en winkelvoorzieningen.

- Oude kernen op het platteland zullen zo enigszins mogelijk ruime moeten blijven bieden voor de opvang van de groei van de plaatselijke bevolking.

* Groene Hart van Holland

Het Groene Hart van Holland moet in stand blijven als bufferzone in de stedelijke bebouwing. De ruimtelijke ontwikkeling moet behoud van de aanwezige landschappelijke en natuurwaarden als doel hebben. Ook mag het niet zo zijn dat het Groene Hart nog meer dan thans al het geval is zal worden doorsneden door nieuwe (spoor)wegen.

* volkshuisvesting

- De regering heeft een coördinerende en stimulerende rol bij het bouwen van voldoende goede en betaalbare woningen. Ten behoeve van de doorstroming vanuit de sociale huursector moet de nadruk liggen op goedkopere koopwoningen.
- Er behoort een toereikend aanbod te zijn van woningen voor grote gezinnen.
- De toewijzing van woningcontingenten aan gemeenten dient tenminste toereikend te zijn voor de opvang en de groei van de plaatselijke bevolking.
- Bij de ruimtelijke en bouwkundige inrichting van woonwijken moet aandacht worden besteed aan de sociale veiligheid.
- Het eigen-woningbezit als instrument bij doorstroming moet worden gestimuleerd.
- Ter bevordering van de doorstroming in de koopsector moet worden onderzocht of de overdrachtsbelasting kan worden verlaagd. In relatie hiermee is een bescheiden verhoging van het huurwaardeforfait aanvaardbaar.
- De overheid moet woningcorporaties door middel van wet- en regelgeving optimaal in staat stellen hun functie als sociale verhuurder vorm te geven.
- De objectsubsidies moeten geleidelijk worden verminderd.
- In verband met gewenste doorstroming en het tegengaan van het zwarte en grijze circuit in de bouw, moet een nader onderzoek gedaan worden naar de mogelijkheden tot toepassing van het lage BTW-tarief op bouwen en wonen.

* renovatie en vernieuwing

- De programma's voor verbetering van de totale woningvoorraad moeten in stand blijven. Belangrijke aandacht gaat daarbij uit naar de toepassing van energiebesparende maatregelen.
- De stadsvernieuwing als integraal proces moet hoge prioriteit behouden. Daartoe moet:
  1. de voeding van het Stadsvernieuwingsfonds worden verbreed;
  2. bij projectontwikkeling, waar mogelijk, het bedrijfsleven ingeschakeld worden;
  3. rekening worden gehouden met wensen van de bewoners en de middenstand,-
  4. in de binnensteden aandacht worden geschonken aan de woonfunctie, waarbij de bouw in de vrije sector meer mogelijkheden dient te krijgen.

* regelgeving

Ter versoepeling van het bouwproces moet de regelgeving in de bouwnijverheid worden teruggedrongen. Dit laat onverlet dat de kwaliteitsvoorschriften gericht moeten blijven op duurzaam bouwen.

* huurbeleid

Uitgangspunt bij het huurbeleid moet zijn dat de huurder zelf in staat is de huurprijs op te brengen.

- De stijging van de huren moet gekoppeld zijn aan de inflatie en de stijging van de bouwkosten.
- In samenhang met het streven naar een meer kostendekkende Huur blijft de individuele huursubsidie gehandhaafd. De beheersbaarheid van de huursubsidie-uitgaven moet worden bevorderd door middel van een stringent toewijzingsbeleid, waarbij de inkomenstoets en het begrip 'passendheid' belangrijke criteria zijn.

- Een gemeentelijk aandeel in de huursubsidie-uitgaven als maatregel ter bevordering van doorstroming behoeft niet te worden uitgesloten.

* gezin en huwelijk

- Het toewijzingsbeleid van gemeenten moet gebaseerd zijn op bijbelse normen aangaande huwelijk en gezin.

- Het recht op zelfstandig wonen voor niet-gehuwde jongeren moet allerminst vanzelfsprekend worden geacht.

Hoofdstuk IV Verkeer en Waterstaat

GRONDLIJNEN

Voor een samenleving als de onze, waarin mensen voor bijna alles op elkaar zijn aangewezen, zijn goede verbindingslijnen onontbeerlijk. Het onderhouden van een optimaal wegen- en communicatienet is dan ook van groot belang om de maatschappij 'draaiende' te houden. Dat betreft zowel het economische als het maatschappelijke leven. De overheid heeft op dit terrein, luttelend op het algemene belang dat ermee gemoeid is, een bijzondere taak. Naast de zorg die zij heeft voor de aanleg en het onderhoud van de noodzakelijke verbindingswegen is zij, vanuit het rentmeesterschap, tevens aanspreekbaar op een verantwoord gebruik van de voorzieningen die onder haar verantwoordelijkheid in stand worden gehouden. De overheid mag haar taak op dit gebied dus zeker niet verwaarlozen.

Dat geldt wel heel speciaal voor de waterbeheersing. Daar gaat het om bouwen om te bewaren. Want zonder goede en goed onderhouden waterkeringen zou Nederland, dat voor meer dan de helft beneden de zeespiegel ligt, niet kunnen zijn wat het nu is.

1989

De snelle toename van het autoverkeer vertaalt zich anno 1989 in problemen die, als niet tijdig wordt ingegrepen, ernstige gevolgen zullen hebben voor de samenleving als geheel. Ons wegennet is, luttelend op de dagelijks terugkerende files die de bereikbaarheid van zakelijke centra en woongebieden sterk belemmeren, overvol. En dat ondanks het feit dat er in de afgelopen jaren veel nieuwe wegen bij zijn gekomen. Maar iedereen ziet in dat met de aanleg van nieuwe wegen niet onbeperkt kan worden doorgegaan.

Vooraf het milieu heeft te lijden onder de druk van een massaal gebruik van de auto. Aan luchtverontreiniging en andere milieuproblemen kan alleen nog het hoofd worden geboden als de overheid stringente maatregelen neemt om de ongunstige trend om te buigen. De daartoe tot nog toe gepresenteerde plannen, onder andere het tweede structuurschema Verkeer en Vervoer, zijn ontoereikend. Het uitdijende verkeer heeft ook vaak ernstige gevolgen voor de verkeersveiligheid.

Het in de afgelopen periode gevoerde bezuinigingsbeleid heeft ertoe geleid dat onze infrastructuur op nogal wat punten tekort is gekomen. Met name bij het net van vaarwegen is sprake van ernstig achterstallig onderhoud. Dit alles leidt er toe dat de functie van Nederland als distributieland in Europa in gevaar komt.

Ons land heeft zich grote financiële inspanningen getroost om de Deltawerken af te ronden. Anno 1989 kan geconstateerd worden dat de Deltaveiligheid vrijwel overal is bereikt. Deze veiligheid wordt echter al weer bedreigd nu duidelijk wordt dat de zeespiegel sneller rijst dan verwacht werd. Bovendien is achterstand ontstaan bij de

realisering van de rivierdijkversterkingen. Extra inspanningen zijn dan ook noodzakelijk om een redelijk veiligheidsniveau voor het achterland te bereiken.

INZET

* verkeer en vervoer

Een goedfunctionerend vervoerssysteem is van essentieel belang voor onze economie. Dat neemt niet weg dat er in de komende jaren een beleid moet worden gevoerd gericht op een beperking van de mobiliteit. Dat is een harde noodzaak nu met name het milieu het slachtoffer dreigt te worden van de te sterke toename van het autoverkeer.

Prioriteit moet gaan naar het aan banden leggen van het niet-zakelijke personenvervoer en het stimuleren van het openbaar vervoer, met name waar het gaat om het woon-werkverkeer. Daarnaast dienen de milieunadelen van het autoverkeer door technische maatregelen te worden ingeperkt.

De volgende maatregelen moeten worden getroffen:

a. Het openbaar vervoer dient in staat te worden gesteld qua prijs en service een aantrekkelijk alternatief voor de automobilist te vormen. Verhoogde investeringen in het openbaar vervoer zijn daartoe onmisbaar.

b. De NS dient in staat gesteld te worden een aanvang te maken met de realisering van het Rail-21-plan.

c. Een samenhangend net van openbaar-vervoer-verbindingen (rail) tussen en binnen de grote steden dient te worden bevorderd.

d. De exploitatiebijdragen aan het openbaar vervoer dienen zo nodig te worden verhoogd, zij het dat deze verhoging door snelheidsbevorderende maatregelen, verhoging van efficiëncy en een betere afstemming van de dienstverlening op de behoefte, beperkt kan blijven.

e. In landelijke gebieden zal eventueel door bel- of buurtbussystemen of door inschakeling van taxi's een minimum van dienstverlening moeten worden gehandhaafd.

f. Ook het openbaar vervoer dient de zondag als de dag des Heeren te eerbiedigen.

g. Aansluiting op het internationale hoge snelheidsnet (TGV) dient te worden bevorderd, met dien verstande dat bij de aanleg van nieuwe infrastructuur daarvoor zeer zorgvuldig met belangen van natuur en milieu dient te worden omgegaan. Het Groene Hart van Holland dient in ieder geval verschoond te blijven van zodanige aanleg.

h. De doortrekking van de Zuiderzeespoorlijn moet worden bevorderd.

- Door middel van variabilisatie van autokosten dient te worden bereikt dat het gebruik van de auto zwaarder wordt belast. Een forse verhoging van de brandstoffenaccijns dient te worden overwogen. Deze moet gepaard gaan met een gelijktijdige verlaging van de motorrijtuigenbelasting, een en ander rekening houdend met de noodzakelijke harmonisatie in EG-verband.

- Het gebruik van het openbaar vervoer dient ook fiscaal te worden gestimuleerd. Daartoe wordt het reiskostenforfait geleidelijk omgezet in een openbaar-vervoerforfait.

Het verstrekken van OV-jaarkaarten als secundaire arbeidsvoorwaarde voor het overheidspersoneel dient te worden nagestreefd. Ook moet bevorderd worden dat in cao's auto-gebruik bevorderende regelingen worden vervangen door milieuvriendelijker alternatieven, zoals collectieve openbaar-vervoer-contracten.

- De overheid moet car-pooling en gecombineerd bedrijfsvervoer bevorderen. Het bedrijfsleven behoort hierbij te worden ingeschakeld. Overwogen dient te worden op snelwegen en binnen de bebouwde kom vrij baan te maken voor dergelijke vormen van vervoer.

-De invoering van rekening-rijden wordt alleen overwogen wanneer uit nader onderzoek blijkt dat dit technisch mogelijk is, fraudebestendig is, en ook op landelijke schaal een daadwerkelijke bijdrage aan de afremming van de mobiliteit levert. Tevens dient zo'n systeem zodanig te worden opgezet, dat dit niet leidt tot verschuiving van vervoersstromen naar regionale wegen, met alle gevolgen vandien. In geen geval mag dit systeem ontaarden in verkapte tolheffing.

- In relatie tot het voorgaande dient de overheid een samenhangend beleid te voeren gericht op beperking van de mobiliteitsbehoefte. Daarvan maakt onderdeel uit:

a. het door middel van een geïntegreerd ruimtelijk beleid dichter bij elkaar brengen van wonen en werken;

b. het stimuleren dat werknemers dicht bij hun werkplek gaan wonen;

c. een stringent parkeerbeleid in de grote steden;

d. een sterke bevordering van het fietsverkeer, o.a. door de aanleg van vrije fietsroutes, het openhouden of weer openen van bewaakte fietsstallingen bij stations ed.

- De uitstoot van schadelijke stoffen door het wegverkeer dient sterk te worden beperkt. Daartoe:

1. dienen de strenge Amerikaanse normen voor de uitstoot van auto's snel in de EG te worden ingevoerd;

2. dient de maximum-snelheid op autosnelwegen weer op 100 km. per uur te worden gesteld en effectief te worden gehandhaafd;

3. moet in tijden van grote luchtverontreiniging (smog) verdere beperking van de maximum-snelheid mogelijk zijn;

4. dient de uitstoot van schadelijke stoffen door vrachtwagens en bussen te worden beperkt, o.a. door het voorschrijven van roetfilters en dient de controle te worden verscherpt (milieukeuring);

5. dient de ontwikkeling van schone brandstoffen sterk te worden gestimuleerd en moet de ontwikkeling van o.a. de elektrische auto worden bevorderd.

* goederenvervoer

De overheid dient sterk te bevorderen dat het goederenvervoer milieuvriendelijker zal verlopen. Nederland beschikt met zijn uitgebreide net van kanalen en vaarwegen over zeer goede mogelijkheden voor vervoer over water. Ons land heeft op dit punt ook een goede traditie. Daarom:

- dient bevorderd te worden dat het aandeel van de binnenscheepvaart in het goederenvervoer sterk wordt vergroot;

- dient de opgelopen achterstand in investeringen en onderhoud in de vaarwegen-sector voortvarend te worden aangepakt; een nieuwe financiële impuls is daartoe onmisbaar;

- dient het goederenvervoer per spoor te worden bevorderd, waarbij overigens opgepast moet worden voor oneerlijke concurrentie;

- moet de binnenvaart in staat gesteld worden meer commercieel en concurrerend te opereren, waarbij de overheid zich overigens niet aan haar verantwoordelijkheid voor een zekere vrachtverdeling mag onttrekken;

- dient de overcapaciteit in de binnenvaart en de tankvaart door een goede sloop-regeling te worden bestreden, waarbij goede sociale maatregelen ter begeleiding onmisbaar zijn;

- dienen grensbelemmeringen zoveel mogelijk te worden weggewerkt;

dienen bij eventueel noodzakelijke verbeteringen in het wegennet die routes voorrang te krijgen, die van belang zijn voor het goederenvervoer.

* verkeersveiligheid

Het verkeer eist nog steeds vele slachtoffers. Ook de materiële schade is groot. De overheid is mede daarom verplicht een krachtig verkeersveiligheidsbeleid te voeren.

- In de komende periode dient prioriteit te worden gegeven aan de bestrijding van alcohol in het verkeer. De invoering van een 0-promillage verdient serieus overweging. Alcoholgebruik in het verkeer dient strenger te worden bestraft. Onmiddellijke inbeslagneming van rijbewijs en voertuig bij overtreding dient mogelijk te zijn.

- In voorlichting dienen de risico's van geneesmiddelengebruik, in het verkeer meer te worden benadrukt.

- Op de naleving van de maximum-snelheidsgrenzen, ook op secundaire wegen, dient nauwlettender te worden toegezien.

- De "zwakken in het verkeer", zoals kinderen, bejaarden en gehandicapten, verdienen in het beleid extra aandacht.

* zeescheepvaart

Nederland heeft vanouds een maritieme traditie. De laatste jaren heeft echter ook de Nederlandse zeescheepvaart ernstig te lijden gehad van de malaise in de hele scheepvaartsector. Daarnaast was er sprake van een slechte concurrentiepositie door de hogere lasten en zwaardere bemanningseisen dan elders. Het "uitvlaggen" heeft daarom een grote omvang genomen.

- Het overheidsbeleid dient er met kracht op gericht te zijn dat Nederland een sterke maritieme sector behoudt. Daartoe dienen de lasten voor de scheepvaart te worden verlicht en dient deze ook overigens tot een goede concurrentiepositie in staat gesteld te worden.

- De IPZ (Investeringspremiereregeling Zeescheepvaart) dient te worden gecontinueerd.

* telecommunicatie

De telecommunicatie-infrastructuur moet zodanig worden gebruikt, dat noch Gods geboden noch het welzijn van de bevolking daardoor worden aangetast. De overheid is daarop aanspreekbaar en mag zich dus niet verschuilen achter de privatisering van de PTT. Daarom:

- moet zij een einde maken aan het zedenkwetsende en normondermijnende verschijnsel van de zgn. 06-sexlijnen. Het beschikbaar stellen van de 06-amusementskooplijnen moet daarom worden beëindigd.

- moet ook de zgn. telefoonverslaving bestreden worden.

* waterstaat

De veiligheid van het Nederlandse grondgebied en zijn bewoners tegen overstromingen moet gewaarborgd zijn en blijven. Daarom moet:

a. een spoedige beslissing genomen worden inzake het toekomstige kustbeleid, mede gelet op de versneld stijgende zeespiegel; hiertoe zullen de nodige middelen moeten worden uitgetrokken;

b. een stormvloedkering in de Nieuwe Waterweg worden aangelegd. Daardoor zullen de dijkverzwaringen in het benedenrivierengebied minder ingrijpend hoeven te zijn; dit project zal als Deltawerk uit de algemene middelen moeten worden gefinancierd;

c. de dijkversterking in het bovenrivierengebied onverminderd worden voortgezet, opdat, zoals toegezegd, in 1998 overal een redelijke mate van veiligheid kan zijn bereikt;

d. het rijk, gezien het belang van iedere Nederlander bij goede waterkeringen, blijven bijdragen in de door de waterschappen uitgevoerde waterkeringszorg.

* waterschappen

- De waterschappen zullen in staat moeten blijven hun zo belangrijke taak te vervullen. Een spoedige invoering van de nieuwe Waterschapswet zal hieraan een belangrijke bijdrage kunnen leveren.
- Het functionele karakter van de waterschappen dient te worden gewaarborgd. Met verdere schaalvergroting van de waterschappen dient terughoudendheid te worden betracht, opdat de voordelen van de korte lijn tussen besturen en bestuurden niet teloor gaan.
- De overdracht van daarvoor in aanmerking komende waterstaatswerken door het Rijk aan de waterschappen dient te worden versneld, en behoort gepaard te gaan met passende afkoopsommen.

* waterhuishouding

Water van goede kwaliteit dat voor diverse doeleinden kan worden gebruikt, is een schaars goed. Daarom dienen overheid, bedrijfsleven en burgers zuinig en zorgvuldig met water om te gaan.

- De overheid bevordert een zuinig gebruik van drink- en grondwater en is verantwoordelijk voor een goede verdeling van het beschikbare water. De nieuwe Wet op de waterhuishouding en het daarin voorziene planningstelsel zijn hiertoe een belangrijke aanzet. Met name de bescherming van het voor drinkwater onmisbare grondwater dient een hoge prioriteit te hebben.
- Door een goed beheer van de waterhuishouding dienen de gevolgen van de verdroging van ons land bestreden te worden.
- Een geïntegreerd waterhuishoudkundig beheer is noodzakelijk. Dal wil nog niet zeggen dat alle taken in een hand moeten komen. Het provinciale waterhuishoudingsplan is een uitstekend integratiekader voor alle aspecten van het waterbeheer.
- De bestrijding van fosfaten en zware metalen in het water dient met kracht te worden bevorderd. Door technologische vernieuwing (o.a. korrelreactor) dient de problematiek van het slibafval te worden aangepakt.
- Om de kosten van het beheer van de (regionale) vaarwegen en de oevers te dekken dient een pleziervaarttuigenbelasting te worden ingevoerd. De opbrengst daarvan dient ten goede te komen aan de beheerders van deze vaarwegen.
- In verband met de ernstige verontreiniging van de Noordzee dient de Nederlandse regering zich in te zetten voor aanscherping en versnelde uitvoering van het Noordzee Actie Programma.
- De controle op illegale lozingen vanuit schepen en vanaf boorplatforms dient te worden verscherpt.
- Voor visserij en scheepvaart gevaarlijke munitierestanten dienen van de zeebodem te worden verwijderd.
- De Nederlandse regering dient zich internationaal sterk te maken voor versnelde aanpak van de ernstige verontreiniging van Rijn, Maas en Schelde, in goed overleg met de buurlanden.
- Het Rijn Actie Plan dient zo mogelijk versneld te worden ingevoerd. Ook de grote zoutbelasting van de Rijn, die o.a. voor de Nederlandse tuinbouw grote schade oplevert, dient onverminderd bestreden te worden.

Hoofdstuk X

Landbouw en Visserij

GRONDLIJNEN

Boeren en vissers worden vanouds sterk persoonlijk bepaald bij hun afhankelijkheid van de onmisbare zegen des Heeren. Hun voornaamste taak is het om te zorgen voor de eerste levensbehoeften van de mens. In de landbouw gebeurt dat dikwijls in gezinsbedrijven, die daarmee leven en welzijn van de hele bevolking dienen, en dat niet alleen door te voorzien in ons dagelijks brood, maar ook door als 'onbezoldigde hoveniers van de samenleving' natuur en landschap te verzorgen. Vissers verrichten hun werk vaak ver van huis, en verblijven daarvoor kortere of langere tijd op zee.

Dagelijks bezig zijn met het beheer van een stukje van de schepping, het bouwen en bewaren van wat God aan onze zorgen toevertrouwd, is een hoge en verantwoordelijke opdracht die van alle betrokkenen vraagt zich keer op keer rekenschap te geven van de grenzen die een Bijbels rentmeesterschap stelt. Want niet alles wat kan mag. Zeker in een tijd van voortschrijdende technieken en mogelijkheden drukt die verantwoordelijkheid extra zwaar op de schouders van de boer en de visserman.

1989

Betrekkelijk vette jaren lijken plaats te hebben gemaakt voor meer magere jaren. Toch leveren land- en tuinbouw en visserij nog steeds een flinke bijdrage aan het nationaal inkomen. De positieve handelsbalans van Nederland is mede te danken aan de export van produkten van Nederlandse bodem die overal ter wereld goed staan aangeschreven. Het is dan ook van groot belang dat deze bedrijfstakken economisch kunnen blijven renderen.

Mede omdat de overheid in het verleden een beleid heeft gevoerd dat de groei naar meer en beter stimuleerde, hebben wij nu te maken met overproductie. Gevolg daarvan is ook dat bodem, water en lucht ernstig zijn aangetast of dreigen te worden aangetast. Gevolg is ook dat de zee dreigt te worden leeggevist. Op de overheid en de betrokken bedrijven rust nu een gezamenlijke verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat het noodzakelijke evenwicht wordt hersteld. Dat vraagt in de bedrijfsvoering meer aandacht voor een verantwoord omgaan met de natuurlijke hulpbronnen. Dat vraagt ook om een doordenking van de risico's die zijn verbonden aan de 'industrialisering' van het agrarisch bedrijf. Een herbezinning op bepaalde produktiemethoden is dan ook noodzakelijk. Bij dat alles moet de kwaliteit van de produkten - de sterke kant van onze sector - gehandhaafd blijven, en waar nog worden verbeterd. Het komt er evenwel nu reeds op aan de soms tegenstrijdige eisen van milieu en economie zodanig op elkaar af te stemmen dat de pijnlijke, doch onontkoombare maatregelen – knelpunten liggen bijvoorbeeld bij de intensieve veehouderij en de mest-overschotten

- niet onevenredig zwaar op bepaalde sectoren of groepen zullen drukken.

De bio-industrie heeft ons in bepaalde opzichten gebracht bij een omgaan met dieren, waarvan wij ons kunnen afvragen, of het zich welbevinden van de dieren niet te zeer wordt veronachtzaamd. Immers de 'rechtvaardige kent het leven zijner beesten'. De genetische manipulatie van plant en dier leidt tot verstrekkende ingrepen in wat God geschapen heeft. Normering van dat menselijk handelen in wet- en regelgeving blijft achter bij de ontwikkelingen in de praktijk.

INZET

* structuurbeleid

- Het beleid moet erop zijn gericht dat de (jonge) agrarische ondernemer perspectief blijft houden op een gezonde bedrijfsvoering. Uit de Landbouwstructuurnota blijkt dat daarvoor versterking van de mogelijkheden voor bedrijven om tot diversificatie van teeltmogelijkheden te komen, nodig is. Speciale aandacht moet in dit verband uitgaan naar:

- a. het behoud van een positieve sociaal-economische basis voor het goed geleide gezinsbedrijf;
- b. effectieve fiscale en sociale maatregelen teneinde bedrijfsopvolgingen soepeler te kunnen doen verlopen;
- c. versterking van de structuur van bestaande bedrijven in het geval in de directe omgeving gronden beschikbaar komen,- dat kan via het bureau Landbouwgronden of andere (overheids-)instanties;
- d. het stimuleren van de verbouw van nieuwe gewassen en produkten, alsmede optimalisering van teeltwijzen en hulpmiddelen;
- e. ondersteunende maatregelen voor levensvatbare bedrijven in onrendabele gebieden. Speciale aandacht verdient agrarische bedrijfsuitoefening in de uiterwaarden.

* overproductie

- Een beleid dat is gericht op terugdringing van overproductie dan wel overcapaciteit, mag niet alleen bestaan uit louter productiebeperkende maatregelen. Een dergelijk beleid zou een te grote aanslag betekenen op de inkomenspositie van de ondernemer. Veel meer is te verwachten van een aanpak van productie-beheersing. Daarbij moet sprake zijn van een samenhangend pakket maatregelen. Eerst en vooral moeten de praktische mogelijkheden en eventuele alternatieven worden aangesproken. Een dergelijk pakket moet in samenspraak met het particuliere initiatief en vertegenwoordigers van de beroepssectoren worden opgesteld en ten uitvoer gelegd. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan:

1. extensiveringsregelingen, ingepast in continuïteit van bedrijfsvoering en een verantwoorde inkomenspositie van de ondernemer;
2. braaklegregelingen, liefst van tijdelijke aard; de vrijkomende grond kan worden benut voor de zelfvoorziening aan (groen-)bemestingsbehoefte en veevoeders; hiervoor moet wel een reële financiële basis zijn;
3. alternatieve teelten, waaronder snelgroeiend hout; de ondernemer moet, als hij daartoe wil overgaan, de garantie hebben dat hij niet stuit op planologische belemmeringen (wetgeving op het terrein van de ruimtelijke ordening) als hij zijn kavel weer wil gebruiken in strikt agrarische zin;
4. het uit productie nemen van gronden ten behoeve van natuurbouw, respectievelijk versterking van reeds aanwezige natuur- en landschapsfuncties.

- De controle op de diverse quoteringsvoorschriften moet effectief zijn. Rechtsongelijkheid op dit gebied, hetzij nationaal, hetzij internationaal, moet worden voorkomen.

- Het beleid moet erop gericht zijn, dat de quoteringen zo snel als verantwoord mogelijk worden opgeheven ten behoeve van een in eigen verantwoordelijkheid uitgeoefend ondernemerschap. Uiteraard zullen altijd randvoorwaarden moeten worden gesteld met het oog op de natuur, de afzetmarkt en het milieu.

- De superheffing op de melkproductie moet geleidelijk worden opgeheven. De ruimte moet met name ten goede komen aan het kleinere gezinsbedrijf dat daaraan behoefte heeft.

- Maatregelen die worden getroffen om de productie te beheersen, moeten zo mogelijk geleidelijk ten uitvoer worden gelegd, zodat de bedrijven de tijd krijgen zich erop in te stellen.

* sanering

De overheid behoort de consequenties van een eerder gevoerde politiek grotendeels zelf te dragen. De kosten van het 'achterstallige' beleid van de overheid mogen ook niet plotseling en onevenredig hard met terugwerkende kracht op de huidige bedrijven worden verhaald. Daarom moet:

- a. voor niet langer levensvatbare bedrijven een goede regeling voor bedrijfsbeëindiging in stand worden gehouden;
  - b. het al of niet tijdelijk uit productie nemen van middelen respectievelijk sanering van bedrijfscapaciteit met goede regelingen worden ondersteund.
- Vrijwilligheid moet voorwaarde zijn en blijven.

* milieubeheer

Natuurlijk zullen ook de land- en tuinbouw een steentje bij moeten dragen ter bescherming van het milieu. Dat is een belang van nu, en bij leven en welzijn ook van straks.

Eenzijdigheid moet echter worden vermeden. Dat betekent dat de agrarische sector niet onevenredig mag worden belast in vergelijking met andere sectoren die het milieu evenzeer aantasten. Om het draagvlak voor bepaalde maatregelen te vergroten, en daarmee de kansen op succes van het te voeren beleid, zal zoveel mogelijk in samenspraak met de landbouw en de met haar nauw verweven sectoren naar oplossingen (regels, normen, alternatieven, termijnen) moeten worden gezocht. Het door de landbouworganisaties aangedragen milieubeleidsplan biedt daartoe een eerste aanzet.

- De financiële lasten die voortvloeien uit milieumaatregelen moeten worden gedragen door de overheid en door de sector zelf.
- De overheid moet de sector stimuleren bij het zoeken naar alternatieven voor chemische bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor de volksgezondheid. Die alternatieven moeten economisch haalbaar zijn en niet gevaarlijk voor het milieu. Pas als die alternatieven gevonden zijn kunnen de chemische bestrijdingsmiddelen verboden worden.
- Het gebruik van middelen die de volksgezondheid bedreigen moet worden verminderd door terughoudender dosering, door isolatie en door een scherpere normstelling. Dat laatste kan ook een verbod inhouden, als dat om milieuhygiënische redenen noodzakelijk is.
- De geïntegreerde landbouw, één van de meer milieuvriendelijke produktiemethoden, verdient meer aandacht. Proeven terzake moeten worden uitgebreid. Voorbeeldbedrijven behoren door de overheid te worden gesteund.
- De hoeveelheid bemestings- en bestrijdingsmiddelen die op basis van praktijkonderzoek voor een normatieve teelt onmisbaar is, moet bij eventuele extra heffingen buiten beschouwing worden gelaten.
- Op grond van de tot dusverre opgedane praktijkervaringen met de mestwetgeving, moeten gebleken knelpunten worden opgeheven. Dit overigens met behoud van de doelstelling van die wetgeving. Te denken is aan verplaatsing en verhandelbaarheid, aan uitrijbepalingen, en differentiatie naar kenmerken en feitelijke omstandigheden per gebied.
- Er dient intensief te worden gezocht naar effectieve methoden en middelen om de overtollige mest te verwerken. Dat moet op zodanige wijze geschieden, dat nergens elders het milieu er alsnog door wordt belast, en de mestwaarde maximaal wordt ingezet op plaatsen waar een tekort bestaat.
- Er dient voortvarend te worden gewerkt aan mestopslag- en mestverwerkingsmethoden die het milieu zo weinig mogelijk belasten (silo's, afdekken, onderwerken ed.).
- Er moet serieuze aandacht worden gegeven aan export van meststoffen naar werelddelen die met ernstige tekorten te kampen hebben. Innovatieprojecten op dit punt dienen door de overheid te worden ondersteund.
- Intensief moet worden bevorderd dat veevoederproducenten de samenstelling van hun produkten af gaan stemmen op verscherpte normstellingen op het gebied van toelaatbare emissies.

- De voorlichtingsdiensten moeten worden ingeschakeld bij het treffen van de nodige milieumaalregelen. Ook moeten zij meer algemeen milieuvriendelijke produktiemethoden en volwaardige alternatieve landbouwmethoden bevorderen.
- In het drieluik onderwijs-voorlichting-onderzoek moet meer aandacht worden geschonken aan een toegesneden milieugerichte bedrijfsvoering en de perspectieven daarvan.

* bedrijfsvoorlichting

- De verzelfstandiging van de bedrijfsvoorlichting mag op geen enkele wijze afbreuk doen aan de kwaliteit en de slagvaardigheid van de dienstverlening. Ook de objectiviteit mag er niet onder lijden. Alvorens tot privatisering kan worden overgegaan moet op deze aspecten eerst onderzoek hebben plaatsgehad.

* pacht

Het pachtinstituut heeft vele tientallen jaren een nuttige functie vervuld als financieringsinstrument voor de land- en tuinbouw. Het teruglopen van het pachtareaal dwingt tot bezinning op het geldende pachtstelsel. Dit stelsel mag niet dermate rigide worden, dat het tot verdere teruggang van het pachtareaal leidt.

- Het pachtprijsstelsel moet, meer dan thans het geval is, rekening houdend met de trendmatige ontwikkeling van de grondprijzen en het rendement van de verpachter.
- De bescherming van de rechtspositie van de pachter mag, daar waar het gebruik van grond betreft ten behoeve van eigen bedrijf, niet wezenlijk worden aangetast. Voor eigen gebruik door de verpachter moeten er meer mogelijkheden komen.
- De staat, als grootste verpachter, moet ervoor waken dat geen vermenging optreedt tussen zijn positie als verpachter, en de taak van de overheid om algemene belangen af te wegen.

* landinrichting

De landinrichting is als instrument onmisbaar bij een verantwoord beheer en gebruik van gebieden die niet zondermeer zijn toegesneden op de eisen van de tijd. Bij de landinrichting behoren landschappelijke, cultuurhistorische alsmede natuurwaarden een belangrijke plaats in te nemen. De landinrichting als instrument zal daarom zelden alleen de produktiefactor kunnen dienen, maar wel een meer renderende bedrijfsvoering bij overigens gelijkblijvende produktie mogelijk maken.

* natuur- en landschapsbehoud

Eenzijds heeft de landbouw gezorgd voor het instandhouden van het vele waardevolle dat wij nog hebben, anderzijds is er veel karakteristieks verloren gegaan. Een krachtig conserverings- en herstelbeleid is dringend nodig.

- Er dient een integraal beleid te worden ontwikkeld om karakteristieke waarden te behouden en opnieuw kansen te bieden. Er mag niet worden volstaan met conservering, ook restauratie en uitbouw (natuurbouw) zijn goede instrumenten.
- Kleinschalige natuur- en landschapselementen verdienen extra aandacht van de overheid. Het zogenaamde relatienotabeleid biedt daarvoor instrumenten en moet derhalve voldoende volume hebben.
- De vergrassing van bossen en heidevelden moet krachtig worden tegengegaan op basis van beheersplannen.
- Een doordacht bufferzonebeleid moet negatieve invloeden van menselijke activiteit op de ecologische hoofdstructuur en waardevolle natuurlandschappen verhinderen. Ook hier zijn eventueel overeenkomsten met gebruikers van gronden in te zetten.

- Het instandhouden van houtwallen en ruigten langs de weg of in het veld is van belang voor flora- en fauna-rijkdom. Daardoor ondervonden lasten zullen door de overheid mede moeten worden gedragen.
- Onevenwichtigheden in bepaalde bestanden aan vogels (kraaien, eksters en ganzen bijv.) moeten met zorg worden teruggedrongen, waarbij er wel op gelet moet worden dat er daardoor geen andere onevenwichtigheden ontstaan.
- Uitbreiding van het aantal stiltegebieden wordt bevorderd.

* prijsbescherming

De prijsbescherming moet zeer geleidelijk naar een lager niveau. Daardoor zal meer marktconformiteit ontstaan. Tevens moeten de specifieke kenmerken en randvoorwaarden van het landbouwprijzenbeleid zo zorgvuldig mogelijk worden gehanteerd. De landbouwproductie is niet te vergelijken met bestuurbare industriële processen. Op internationaal niveau is daarbij met name de positie van de Derde-wereldlanden van belang. Het gaat nu eenmaal om een verstrengeling van belangen van inkomenspositie, voedselvoorziening, afstemming van vraag en aanbod op regionaal niveau, natuur en landschap, werkgelegenheid en de positie van ontwikkelingslanden.

- Fraude met prijsmaatregelen in Europees verband dient krachtig te worden aangepakt.

* visserij

Het probleem in de visserij (met name de zee- en kustvisserij) is de grote overcapaciteit. Er kan veel meer vis gevangen worden dan wat op basis van de EG-bepalingen is toegestaan. De aan Nederland toegedeelde quota zijn ontoereikend om op de huidige voet verder te gaan. Er zal dus niet zijn te ontkomen aan een verkleining van de capaciteit van onze zeer moderne vloot. Dat is een moeizaam proces, waarbij de individuele posities van de vissers met eigen vangstrechten moeten worden gerespecteerd. Er is bovendien het grote belang van de havens met belendende visverwerkende activiteiten en industrie. Veel knelpunten vragen om een oplossing.

- Nog steeds bestaat er veel onzekerheid over de vraag hoeveel vis er per soort (nog) is. Biologisch onderzoek moet daarover opheldering verschaffen, opdat duidelijk wordt hoe de visstand zich per vissoort ontwikkelt en hoeveel vis er aan de zee kan worden onttrokken zonder dat dit de vangstmogelijkheden in de komende jaren negatief beïnvloedt.
- Met het oog op de toekomstige visstand moet de aanlanding van ondermaatse vis, in binnen- en buitenland, krachtig worden tegengegaan.
- De sanering van de vissersvloot verdient krachtiger steun van de overheid, in zowel financieel als sociaal-economisch opzicht.
- De Nederlandse overheid moet zich er via het overleg in Brussel voor inzetten dat de controle op de naleving van de Europese voorschriften overal, dus in binnen- en buitenland, op eerlijke en gelijke wijze plaatsheeft.
- Er behoren afdoende en bevredigende oplossingen te worden gezocht voor de gerezen problemen op het gebied van bijvangst, vistuig, maaswijdten, zeedagenregelingen, de toedeling van quota en dergelijke. De situatie van nu laat veel te wensen over en geeft regelmatig spanningen. De billijke menselijke maat zal door alle partijen moeten worden hervonden.
- Historische visserijbelangen moeten prevaleren boven een politiek van herverdeling van quota over de visserijlanden binnen de Europese Gemeenschap.
- Overheidsregelingen die een toenemende druk doen ontstaan om te gaan vissen op dagen die daarvoor traditioneel niet werden gebruikt, moeten worden herzien. Het vissen op zondag moet worden tegengegaan.

- De schaal- en schelpdierencultures verdienen een ondersteunde, en waar nodig beschermde kans op ontplooiing. Uitbreiding van percelen in schone wateren is dringend gewenst. Historische en recent tot ontwikkeling gebrachte percelen moeten met alle ter beschikking staande middelen worden ontdaan van hinderlijke besmetting en dergelijke.

Monopolievorming moet worden tegengegaan en historische rechten, ook hier, moeten worden beschermd. Verdringing door nieuwe beroepsbeoefenaren van elders moet worden verhinderd. Beunhazerij en stroperij moeten effectief worden bestreden.

* recreatie

Vrijtijdsbesteding en recreatief gedrag dienen genormeerd te zijn aan het Woord van God. Hoe zinvol het in deze jachtige tijd ook kan zijn zich in de natuur op te houden en te genieten van Gods schepping, helaas is het zo dat ergerlijk gedrag van recreanten dikwijls een smet op dit alles werpt. Te denken valt in dit verband ook aan eigenaren en gebruikers van bepaalde percelen die zich niets gelegen laten liggen aan principiële bezwaren van de plaatselijke bevolking. De overheid dient dan ook krachtig stelling te nemen tegen:

1. alle vormen van naaktrecreatie en ander aanstootgevend gedrag;
2. grootschalige recreatieprojecten die de rust, waaronder niet in de laatste plaats de zondagsrust, verstoren;
3. eigenaren en gebruikers van bepaalde percelen die zich in hun recreatief gedrag niets laten gelegen liggen aan principiële bezwaren van de plaatselijke bevolking;
4. geluid(soverlast) die wordt veroorzaakt door sport en recreatie.

- Er moeten hogere eigen bijdragen worden gevraagd van gebruikers van recreatieve voorzieningen.

- Er dient een vaartuijnenbelasting te worden ingesteld ten behoeve van het onderhoud van (regionale) vaarwegen.

* biotechnologie

Op biotechnologisch gebied gaan de ontwikkelingen steeds sneller en steeds verder. De gevolgen zijn verstrekkend. Niet alleen is het nodig paal en perk te stellen aan de voortgaande ontwikkelingen, bovendien is het de vraag of bepaalde ontwikkelingen niet te ver zijn doorgeschoten. Veel gevaren zijn, zo moet achteraf worden vastgesteld, te laat onderkend

- Op korte termijn moeten op basis van Gods Woord normen worden geformuleerd. In de wet moet worden aangegeven waar de grenzen van het toelaatbare liggen.

- De ontwikkeling van transgene landbouwhuisdieren en andere experimenten met dierlijk erfelijkheidsmateriaal waarbij de eigen aard van het dier wordt aangetast, moeten worden verboden.

- Het gebruik van groeihormoon, zoals BST en PST, moet met onmiddellijke ingang worden stopgezet.

- Dieren en vlees van dieren die zijn behandeld met groeistimulerend geslachtshormoon mogen niet worden ingevoerd.

- Er moeten waarborgen komen ter bescherming van de soortenrijkdom.

- Toepassingen van biotechnologisch onderzoek moeten ook in de plantaardige sector met de grootst mogelijke zorgvuldigheid geschieden, dit i.v.m. genetische variaties; nieuwe variëteiten vragen immers vaak weer om nieuwe bestrijdingsmiddelen, en dat kan leiden tot een spiraal van autonome ontwikkeling.

- Het leggen van octrooi op (genetisch gemanipuleerde) vormen van leven dient te worden verboden.

* dierenwelzijn

De Bijbelse notie van een goed rentmeesterschap strekt zich ook uit tot de wijze waarop mensen behoren om te gaan met dieren. Onnodig dierenleed moet worden voorkomen, dus niet achteraf bestreden. Voor wetgeving gericht op het welzijn van dieren dient dan ook als uitgangspunt te gelden: alles is verboden, tenzij het is toegestaan. Dat betekent dat de in behandeling zijnde Gezondheids- en welzijnswet voor dieren moet worden bijgesteld.

- Dieronvriendelijke produktiesystemen moeten, indien mogelijk in overeenstemming met de desbetreffende Europese resolutie, op termijn worden verboden.
- De overheid moet de produktie en consumptie van 'scharreelprodukten' stimuleren.
- Erkende organisaties die zich toeleggen op de dierenbescherming moeten de bevoegdheid krijgen zich tot de rechter te wenden. Daarnaast moeten opsporingsambtenaren de bevoegdheid krijgen ernstig verwaarloosde dieren aan de beschikingsmacht van de eigenaar of bezitter te onttrekken.
- Dierproeven moeten tot het uiterste worden teruggedrongen. Dierproeven terwille van de cosmetica-industrie moeten verboden worden. Alternatieven voor dierproeven moeten van overheidswege worden gestimuleerd.

Hoofdstuk XI

SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

GRONDLIJNEN

Ieder mens, man en vrouw, is geroepen om zijn leven wel te besteden tot Gods eer en tot heil van de naaste. Deelname aan het arbeidsproces is één van de wijzen waarop aan deze roeping gestalte kan worden gegeven. In eerste instantie is de mens persoonlijk verantwoordelijk voor het levensonderhoud van zichzelf en dat van zijn gezin. Uitgangspunt is dat "de arbeider zijn loon waardig is". Daarentegen geldt evenzeer dat "wie niet werken wil, niet zal eten".

Onze werkelijkheid is door de zonde een gebroken werkelijkheid. Velen kunnen, door wat voor oorzaak dan ook, niet (meer) actief deelnemen aan het arbeidsproces. Gods Woord laat er ten aanzien van hen geen twijfel over bestaan dat ook zij recht hebben op een volwaardig bestaan. Er dient recht te worden gedaan aan armen en verdrukten, aan wees en weduwe, zo houdt de Bijbel ons voor. Hierin ligt een duidelijke opdracht voor families kerk en overheid. Mede tegen het licht van dit uitgangspunt zal er in het sociale zekerheidsstelsel meer nadruk gelegd dienen te worden op ieders verantwoordelijkheid voor zichzelf en zijn naaste.

Ook het ontvangen van een uitkering schept verplichtingen. Zo behoren zij die kunnen werken, ook metterdaad actief naar werk te zoeken.

1989

De werkloosheid blijft, alle inspanningen ten spijt, steken op een onaanvaardbaar hoog niveau, en dat ondanks het feit dat het aantal arbeidsplaatsen de afgelopen jaren sterk is gestegen. Belangrijkste oorzaken hiervan zijn het niet goed aansluiten van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt alsmede de hoge loonkosten. Een andere oorzaak is dat een toenemend aantal vrouwen zich op de arbeidsmarkt aanmeldt. Ondanks het feit dat de uitkeringen in de afgelopen jaren zijn bevroren blijven de kosten van het sociale stelsel hoog. De premiedruk is, zeker in vergelijking met de ons omringende landen, groot.

Een trend die extra lastenverzwaring in de hand heeft gewerkt en het stelsel van sociale zekerheid tot in de kern heeft aangetast is die van de individualisering. Ook de toenemende vergrijzing, en dus een groeiend aantal AOW-gerechtigden, zorgt

voor een extra financiële druk in de toekomst. Het sociale stelsel dreigt dan ook onbetaalbaar te worden.

Principiële en praktische bezwaren nopen daarom tot een ombuiging van het beleid. Het gezin, gebaseerd op het huwelijk, moet weer de basis vormen waarop de sociale voorzieningen worden geënt. Dat is een eis van leven en welzijn.

Sociale voorzieningen en verzekeringen zullen meer gericht moeten worden op het aspect van de behoefte, en minder op het aspect van loonderving. Uitkeringen zouden, na een korte periode ter compensatie van loonderving, afhankelijk moeten zijn van het gezinsinkomen. Uitzonderingen op deze regel vormen de demografisch bepaalde uitkeringen, zoals de AOW en de AKW. Deze dienen in beginsel inkomens-onafhankelijk te zijn. Alleen zo zal de premie-druk beperkt blijven en het sociale stelsel, ook in de toekomst betaalbaar zijn.

INZET

* minima

Het sociale stelsel is erop gericht, dat ieder die buiten zijn schuld geen inkomen meer heeft, over voldoende middelen beschikt om in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezin te voorzien. Na een jarenlange bevriezing van de uitkeringen mag de koopkracht van de minima niet verder worden aangetast. Maatregelen daartoe zijn o.a.:

- De uitkeringen dienen direct gekoppeld te worden aan de prijzen voor het levensonderhoud.
- De kinderbijslag moet, boven de beleidsmatige aanpassing van de inflatie, worden verhoogd, met name vanaf het derde kind.
- In het sociale stelsel worden meer prikkels ingebouwd, waardoor de eigen verantwoordelijkheid beter tot haar recht kan komen.

* koppeling

Het behoud van koopkracht voor uitkeringsgerechtigden is een minimumvereiste. Daarentegen is een automatische koppeling van uitkeringen aan de lonen ongewenst.

- Zo'n koppeling miskent het principiële verschil tussen loon (prestatie voor geleverde arbeid) en uitkering (tegemoetkoming in de kosten van het levensonderhoud).
- Een koppeling is te star en staat een mogelijke differentiatie tussen uitkeringen in de weg. Zo kan er door de koppeling geen onderscheid gemaakt worden tussen uitkeringsgerechtigden met perspectief op een plaats op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld WW-gerechtigden), en uitkeringsgerechtigden zonder dit perspectief (bijvoorbeeld AOW-gerechtigden).
- De overheid heeft weinig greep op de loonvorming. Dat bergt het gevaar in zich dat bij forse loonstijgingen er een evenredige verhoging komt van de premiedruk, wat weer nadelig is voor de werkgelegenheid.
- Door de toenemende vergrijzing zal er in de toekomst een extra beroep worden gedaan op het sociale stelsel, waardoor toenemende kosten te verwachten zijn. Kortom: met het koppelingsmechanisme tussen lonen en uitkeringen moet uiterst terughoudend worden omgesprongen. Wel kan, afhankelijk van de financieel-economische vooruitzichten, per jaar besloten worden of en hoeveel de sociale uitkeringen kunnen stijgen boven de stijging van het prijsniveau.

* arbeidsongeschiktheid

De groei van het aantal arbeidsongeschikten is verontrustend en moet worden beperkt.

- Een terecht gebruik van de WAO (Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering) moet volledig worden gehonoreerd. Oneigenlijk gebruik en misbruik daarentegen moeten hard worden aangepakt.
- Meer aandacht moet worden besteed aan de arbeidsomstandigheden. Invoering van een per bedrijfstak variabele premie kan daarvoor een stimulans zijn.
- Het begrip "vervangende arbeid" dient te worden verruimd.
- De AAW (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet) en de WAO dienen geïntegreerd te worden, waarbij de eerste schijf van de WAO (15-25%) vervalt.
- Het in dienst nemen c.q. houden van (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten dient te worden gestimuleerd.
- De taakstelling voor de overheid en de marktsector, zoals die in de WAGW (Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers) is neergelegd, dient te worden nagekomen.

* Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW)

- Er dient een wettelijke regeling te komen op grond waarvan weduwnaars in aanmerking komen voor een uitkering, ter verzorging van hun gezin.
- De AWW-uitkering dient, na een tijdelijke uitkering voor eventuele loonderving, afhankelijk te zijn van inkomsten uit of in verband met arbeid. Daarnaast dient er een inkomensafhankelijke uitkering te komen ten behoeve van kinderen beneden de 18 jaar.

* Algemene Ouderdomswet (AOW)

De vergrijzing zorgt voor een groeiend aantal mensen dat een beroep doet op de AOW. De kosten daarvan zullen dan ook sterk stijgen en gedragen moeten worden door een kleiner aantal mensen.

- Nader onderzocht moet worden hoe de AOW in de toekomst het best gefinancierd kan worden.
- Eigen initiatief zoals onder andere in sparen naar voren komt, moet gestimuleerd worden.
- Er moeten meer mogelijkheden geschapen worden voor flexibele pensionering.
- De VUT-regeling blijkt in de praktijk duur te zijn. Deze voorziening moet dan ook, gezien dit kosten-aspect, heroverwogen worden.
- Individualisering van de AOW wordt afgewezen.

* Algemene Bijstandswet (ABW)

In het kader van de ABW dient de eigen verantwoordelijkheid te worden benadrukt.

- In de huidige wet wordt spaarzin afgestraft. Met eigen vermogen zou in mindere mate rekening gehouden moeten worden.
- Bovendien moet de mogelijkheid tot het aannemen van giften worden verruimd.

* Algemene Kinderbijslagwet (AKW)

Zeker in vergelijking met onze buurlanden, voert Nederland een beleid dat niet gezinsvriendelijk is. Met name grote gezinnen en gezinnen die van een minimum-inkomen moeten rondkomen, hebben het moeilijk.

- In het kader van een meer gezinsvriendelijk beleid dient de kinderbijslag in de komende 4 jaar met 1,1 miljard extra te worden verhoogd.
- Deze extra verhoging wordt, naast de beleidsmatige aanpassing van de inflatie, met name gegeven ten behoeve van de grotere gezinnen. Daartoe wordt de kinderbijslag vanaf het derde kind verhoogd.
- Kinderopvang is, bijzondere gevallen daargelaten, geen taak voor de overheid.

* gezin

In het sociale stelsel dient het gezin, gebaseerd op het huwelijk, uitgangspunt te zijn.

- Het sociale stelsel mag geen aanmoediging vormen voor samenlevingsvormen buiten het huwelijk of een 'boete' op het huwelijk zetten.
- Individualisering van het sociale stelsel doet tekort aan de verantwoordelijkheid voor elkaar binnen het gezin en wordt derhalve afgewezen.
- Het gebruik van het criterium kostwinnerschap moet weer ingevoerd worden.

* misbruik

Misbruik en oneigenlijk gebruik van sociale voorzieningen moeten strenger worden aangepakt. Goede afstemming van de verzekerdenadministraties is daarvoor noodzakelijk. Wel dient de bescherming van de privacy voldoende gewaarborgd te worden.

* gemoedsbezwaarden

De overheid mag niet heersen over de gewetens van de burgers. Gemoedsbezwaarden tegen elke vorm van verzekering dienen dan ook een ruime erkenning.

* arbeidsverhoudingen

De Bijbel roept op tot arbeidsverhoudingen, waarin zowel werkgever als werknemer zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheden voor elkaar.

- In dit licht is er geen plaats voor stakingen en uitsluitingen. Geschillen dienen te worden opgelost door middel van arbitrage of via de onafhankelijke rechter.
- In arbeidscontracten zullen de gewetensbezwaren tegen het verrichten van handelingen in strijd met Gods Wet, moeten worden erkend.
- Wettelijk dient te worden vastgelegd dat sollicitanten, direct noch indirect, mogen worden geweerd omdat ze gewetensbezwaren hebben ten aanzien van bepaalde aspecten van hun taak.
- Overleg over de arbeidsvoorwaarden is in de eerste plaats een zaak van werkgevers en werknemers. De overheid dient zich in dezen terughoudend op te stellen.
- De Arbeidsomstandighedenwet moet snel verder ten uitvoer worden gelegd, ook in de overheidssfeer.
- De overheid heeft op het gebied van de arbeidsverhoudingen een voorbeeldfunctie. Het overleg tussen de minister van binnenlandse zaken en de ambtenaren dient zoveel mogelijk op basis van gelijkwaardigheid te geschieden.

* zondagsrust

Zondagsarbeid dient, met uitzondering van de noodzakelijke werkzaamheden zoals bij de politie en in de verzorgende sector, tegengegaan te worden.

* werkloosheid

Het aantal werklozen in Nederland is nog onrustbarend hoog. Een harde kern vormen de langdurig werklozen, die vanwege hun lage opleidingsgraad moeilijk op de arbeidsmarkt terecht kunnen. Ook de werkloosheid onder de etnische minderheden is zorgwekkend. Om een keer ten goede te bewerkstelligen moet gedacht worden aan de volgende maatregelen:

- Voor langdurig werklozen dient er gewerkt te worden aan een samenhangend pakket van maatregelen op het gebied van scholing, werkervaringsplaatsen en werkgeverspremie-verlaging.
- Langdurig werklozen die niet deelnemen aan mogelijkheden om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten, moeten gekort worden op hun uitkering.

- Werklozen uit etnische minderheidsgroepen moeten verplicht deelnemen aan erkende cursussen, waardoor zij in ieder geval de Nederlandse taal gaan beheersen en de grondbeginselen van de Nederlandse cultuur leren kennen.
- De doorstroming op de arbeidsmarkt dient te worden bevorderd door oplossing van het probleem van de pensioenbreuk en een versoepeling van het ontslagrecht.
- Het moet minder makkelijk worden gemaakt aangeboden werk te weigeren. Het begrip 'passende arbeid' dient te worden verruimd.
- Bij vervulling van vacatures dient voorrang te worden gegeven aan kostwinners. Herintreding van gehuwde vrouwen moet niet gestimuleerd worden.
- De arbeidsvoorzieningsorganisatie speelt een belangrijke rol in de bestrijding van de werkloosheid. Het functioneren van deze organisatie moet verbeterd worden.
- Het monopolie op arbeidsbemiddeling moet worden doorbroken en commerciële arbeidsbemiddeling toegestaan.
- De arbeidsvoorzieningsorganisatie moet minder centraal geleid en meer marktgericht zijn.
- Grote terughoudendheid moet worden betracht bij de voorgenomen tripartisering van de arbeidsvoorzieningsorganisatie. Deze immers zal de eenheid van het beleid bemoeilijken en de besluitvaardigheid aantasten, gezien de verschillende belangen van werkgevers, werknemers en overheid. De eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden van overheid en sociale partners zullen vervagen. De controlerende taak van het parlement wordt daardoor ondergraven.
- Arbeidsduurverkorting moet niet verder doorgevoerd worden.

* emancipatie

Man en vrouw zijn gelijkwaardig door God geschapen. Daarbij hebben man en vrouw wel een onderscheiden plaats en taak in de samenleving. De vrouw, indien zij gehuwd is en voor kinderen moet zorgen, heeft primair een verantwoordelijkheid in het gezin. Het huidige emancipatiestreven miskent dit. Emancipatie tot elke prijs leidt tot individualisering van de samenleving en uitholling van huwelijk en gezin, met alle negatieve gevolgen vandien.

- De overheid mag zeker niet dwingend gaan optreden om bestaande patronen te doorbreken.
- De 1990-maatregel, gericht op economische zelfstandigheid van meisjes en vrouwen, moet worden teruggedraaid.
- Positieve discriminatie van vrouwen wordt afgewezen.
- De Emancipatieraad kan worden opgeheven.
- Het gezin moet centraal staan in het overheidsbeleid.

* Collectieve sector en ambtenarensalarissen

Op het gebied van de arbeidsvoorwaarden heeft de overheid een eigen verantwoordelijkheid. De arbeidsvoorwaarden voor het personeel in de collectieve sector dienen mitsdien niet gedictieerd te worden door het bedrijfsleven. Een automatische koppeling tussen lonen in de collectieve sector en de tonen in de marktsector wordt daarom afgewezen.

- Als in de marktsector van loonmatiging sprake blijft, moet de achterstand van de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector geleidelijk worden weggewerkt.
- Voorrang dient daarbij gegeven te worden aan die categorieën waar de achterstand het grootst is.
- De beloningsstructuur dient flexibeler te zijn, meer gericht op de situatie op de arbeidsmarkt en op geleverde prestaties.
- Als onderdeel van de arbeidsvoorwaarden dienen ambtenaren gestimuleerd te worden om van een voorziening voor het openbaar vervoer gebruik te maken.

- In die sectoren waar de werkdruk groot is (verpleging, verzorging en onderwijs) dienen meer arbeidsplaatsen te worden geschapen, zodat de taken weer volledig en adequaat kunnen worden uitgevoerd.

Hoofdstuk XII Economische Zaken

GRONDLIJNEN

"De mens zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle Woord dat uit de mond van God uitgaat". Dit Bijbelwoord wijst op het allerhoogste goed. Dat is niet het materiële, niet het streven naar steeds

meer, maar een leven tot Gods eer en tot welzijn van de naaste. Gods heilzame geboden kunnen dan ook niet anders dan normerend zijn ook voor ons economische handelen. Belangrijk is dat de overheid zich rekenschap geeft van de eisen van een Bijbels rentmeesterschap. De persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover onze Schepper moet tot haar recht kunnen komen. De overheid moet ruimte maken voor het particulier initiatief door de voorwaarden te scheppen, op basis waarvan zelfstandige ondernemers hun beroep en bedrijf kunnen uitoefenen.

Na de zondeval is overigens een eerste vereiste dat de ongebondenheid der mensen wordt ingetoomd. Het economisch handelen van de een mag niet ten koste gaan van de ander, noch ook ten koste gaan van de komende generaties. Daarom moet de overheid grenzen stellen aan de menselijke bedrijvigheid en optreden als schild voor de zwakken.

Bijbelse waarden als soberheid en matigheid roepen in dit verband ook op tot een verantwoord gebruik van de gaven die in Gods schepping besloten liggen.

1989

Als gevolg van de loonmatiging is de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven de laatste jaren aanmerkelijk verbeterd. Ook de vermogenspositie van de bedrijven is sterker geworden. De investeringen bevinden zich procentueel gezien weer bijna op het niveau van de jaren '60.

Van oudsher is de Nederlandse economie sterk gericht op het buitenland. Anno 1989 geldt dit meer dan ooit tevoren, en het ziet er naar uit dat de internationale belangenvervlochtening eerder toe, dan af zal nemen. Die afhankelijkheid van de economische ontwikkelingen op wereldschaal is niet van gevaren ontbloot. Nederland ondervindt namelijk in sterke mate de invloeden van wat er elders in de wereld gebeurt (schommelingen in dollarkoers, olieprijsen, e.d.).

Gebleken is dat een ongeremde economische groei tot onaanvaardbare gevolgen leidt, met name het milieu wordt nog altijd te zwaar belast. Het gevolg daarvan is dat er nu, met het oog op de toekomst, ingrijpende maatregelen moeten worden genomen die offers vragen van alle betrokkenen, waaronder ook het bedrijfsleven. Tevens is een extra inspanning nodig om de verontreiniging weg te werken en te voorkomen dat er nog meer verontreinigende stoffen in het

Milieu terecht zullen komen.

Onderzoek naar alternatieve, schonere energiebronnen is nog in volle gang, maar heeft tot op heden niet of nauwelijks tot rendabele toepassingen geleid. Als eerste pleitte de SGP-fractie trouwens voor een specifiek bedrijfsgericht programma voor milieutechnologie.

Na de ramp met de Russische kerncentrale in Tsjernobyl, waarvan de gevolgen tot in Nederland merkbaar waren, lijkt kernenergie als reële mogelijkheid voorlopig van de baan.

De pogingen om ook het midden- en kleinbedrijf te betrekken bij de technologische ontwikkelingen werden in de afgelopen periode voortgezet. Verschillende innovatiecentra kwamen van de grond. Daarnaast bleek deze sector goed voor een groot deel van de nieuwe (deeltijd)banen die in de afgelopen periode tot stand werden gebracht.

INZET

* economische ontwikkeling

De overheid moet zorg dragen voor een zodanige economische ontwikkeling, dat, met behoud van fundamentele christelijke normen, een optimale bijdrage wordt geleverd aan het terugdringen van het financieringstekort, het tot stand brengen van nieuwe arbeidsplaatsen en een bijbels verantwoord milieubeheer. Economische groei behoort dan ook niet zozeer aangewend te worden ter vergroting van de particuliere consumptie, als wel voor het instandhouden en verbeteren van een goed leef- en werkklimaat.

* technologie en milieu

- Het technologisch onderzoek dient te worden gebundeld. Als bedrijfsleven en (universitaire) onderzoeksinstituten samenwerken wordt daarmee versnippering en onderlinge concurrentie voorkomen.
- De ontwikkeling van speerpunttechnologieën (met name nieuwe materialen, informatica, medische- en biotechnologie) moet gestimuleerd worden. Nieuwe toepassingsmogelijkheden kunnen enerzijds bijdragen aan de werkgelegenheid, anderzijds aan de omzetting van energierijke c.q. milieu-onvriendelijke processen in energiearme en milieuvriendelijke processen.
- Participatie van Nederlandse bedrijven in internationale consortia dient te worden bevorderd.
- De in gang gezette maatregelen om het midden- en kleinbedrijf te betrekken bij technologische onderzoeksprogramma's moeten versterkt worden voortgezet.
- Daarnaast dient versneld en op maat, overdracht van technologische kennis via de innovatiecentra naar het midden- en kleinbedrijf plaats te vinden.
- Deelname van Nederlandse bedrijven aan Europese technologieprogramma's dient te worden bevorderd. Ook voor deze programma's geldt dat zij aan een Bijbelse normering moeten voldoen.
- Het bedrijfsleven moet geprikkeld worden (bijv. via stimuleringsubsidies) tot het (verder) ontwikkelen en toepassen van schone en energiezuinige productieprocessen.
- Naast een zogenaamd innovatie-onderzoeksprogramma dient, evenals voor de andere speerpunten een Programmatische Bedrijfsgerichte Technologie Stimulering voor milieutechnologie te worden opgezet.
- Er moet naar gestreefd worden dat de kosten van de bestrijding van nadelige milieueffecten onderdeel worden van de kostprijs. Zolang geen internationale overeenstemming is bereikt omtrent de milieunormen, kunnen overheidsbijdragen van belang zijn om het concurrentievermogen in stand te houden.

* ethische aspecten technologie

- Proefnemingen in de biotechnologie worden onderworpen aan een ondubbelzinnige en effectieve in de wet vastgelegde gedragscode.
- Een permanent adviesorgaan moet de regering adviseren terzake van vraagstukken van technologie. Dit orgaan zal uitdrukkelijk de maatschappelijke, maar vooral de ethische gevolgen moeten beoordelen.

* industriebeleid

- Naast de genoemde omschakeling op andere producties, zal de 'wegwerp-economie' moeten worden omgezet in een 'reparatie-economie'. De overheid moet alle wettige middelen aanwenden om de daarvoor nodige mentaliteitsverandering te bewerkstelligen.

- Steunverlening aan individuele bedrijven, bij voorkeur in de vorm van ontwikkelingskredieten, mag alleen plaatsvinden aan bedrijven met een redelijke rendementsverwachting.

* energiebesparing

- In de Wet Energiebesparing Toestellen moet de normstelling inzake energieverbruik voor alle daarvoor in aanmerking komende toestellen en apparaten worden aangescherpt.

- Het budget dat ter beschikking wordt gesteld ter stimulering van warmte/kracht koppeling zal worden verhoogd.

- Het onderzoek naar energiezuinige motoren en apparaten dient te worden geïntensiveerd.

- Woningisolatie (via bouwvoorschriften) en energiebesparing in de industrie moeten o.a. via steunmaatregelen worden aangemoedigd.

* energiebeleid

- Opsporing en exploratie van nieuwe olie- en gasvoorraden moet opverminderd voortgang vinden, uiteraard met inachtneming van de aspecten van milieu en landschap.

- In het aardgasbeleid dient de marktontwikkeling van het aardgas als uitgangspunt te worden genomen.

- Ontsluiting van duurzame energiebronnen (wind, zon, water, kernfusie) dient via onderzoek dat financieel wordt ondersteund, met spoed te worden bevorderd. Men moet er echter voor waken technisch onvoldragen procedé's te subsidiëren (bepaalde typen windturbines bijvoorbeeld).

- Er moet blijvend naar worden gestreefd dat Nederland niet afhankelijk aantal energiebronnen. Diversificatie van brandstoffen verdient dan ook blijvende aandacht.

- Ter vermindering van nadelige milieueffecten moet kolenvergassing een voorkeursbehandeling krijgen.

- Restwarmte uit centrales, vuilverbrandingsovens en industriële stookinstallaties kan nuttig worden aangewend. Daarom moet de afzet van deze warmte worden aangemoedigd. Reststoffen van kolencentrales (met name vlieggas) dienen optimaal te worden hergebruikt.

* kernenergie

- Zolang er nog geen veilige en afdoende oplossing is gevonden voor het radioactief afval, mag niet tot uitbreiding van het aantal kerncentrales worden overgegaan.

- Eventueel nieuw te bouwen kerncentrales dienen aan de strengst mogelijke veiligheidseisen te voldoen.

- De grootst mogelijke zorgvuldigheid moet worden betracht bij een verdere toepassing van kernenergie.

- De bestaande centrales moeten hun bijdrage aan de electriciteitsvoorziening blijven leveren, onder afdoende voorwaarden voor de bedrijfsveiligheid.

* midden- en kleinbedrijf

Gezien de grote waarde die aan een gezond midden- en kleinbedrijf moet worden gehecht zal het beleid gericht moeten zijn op bevordering van het zelfstandig ondernemerschap. Dat kan door:

- a. versoepeling van de vestigingswet;
  - b. gerichte hulp aan startende ondernemers;
  - c. een op de sector afgestemd zelfstandigenstatuut.
- De prijs van de arbeidsintensieve diensten (ambacht) moet verlaagd worden door o.a. de "wig" te verkleinen.
  - Er moeten arbeidsmarktmaatregelen worden genomen die specifiek op deze sector zijn gericht.
  - De kleinschaligheidstoelage moet gehandhaafd worden in de vorm van een fiscale aftrekbaarheid van investeringen.
  - De voorstellen van de commissie-Grapperhaus, voorzover deze betrekking hebben op verlichting van administratieve lasten, moeten worden uitgevoerd.
  - De oprichting van ondernemershuizen moet bespoedigd worden. Daardoor kunnen de zelfstandigen terecht bij slechts één adres waar alle voor hen relevante 'loketten' zijn ondergebracht.

* detailhandel

- Voor kleine plattelandskernen behoort een redelijk niveau aan winkelvoorzieningen te worden gehandhaafd.
- De Winkelsluitingswet moet zodanig gewijzigd worden dat openstelling op de dag des Heeren verboden wordt. De werkingssfeer van de Winkelsluitingswet moet worden uitgebreid teneinde een halt toe te roepen aan zakelijke transacties die feitelijk gelijk staan met verkoop, zoals bijvoorbeeld verhuur.
- Nader onderzoek kan worden gedaan naar de mogelijke invoering van avondwinkels, waarbij echter geen voedsel mag worden gegeven aan de tendens tot flexibele werktijden, inclusief de continu-arbeid.
- De uitvoering van de Winkelsluitingswet dient te berusten bij de Rijksoverheid.
- Handelsbeurzen en tentoonstellingen op zondag dienen te worden verboden.

* consumentenbeleid

- Om de burgers meer bewust te maken van de gevolgen van hun bestedingspatroon en de effecten daarvan op o.a. het milieu, moet de overheid haar voorlichting op dit punt intensiveren. Daarbij moet de nadruk gelegd worden op soberheid
  - De aanschaf van duurzame producten moet worden gestimuleerd. Invoering van statiegeld op duurzame verpakkingen moet worden ingevoerd. Daarnaast moet worden onderzocht in hoeverre een heffing op zgn. wegwerpartikelen bij kan dragen aan inperking van dat verschijnsel.
- Kunstmatige toevoegingen aan voedingsmiddelen moeten worden teruggedrongen.
- Er dienen wettelijke regels te komen voor reclame.
  - Tabaks- en alcoholreclame moeten worden geweerd, gezien de nadelige gevolgen voor de volksgezondheid.

* EG-beleid

De interne markt werpt zijn schaduwen vooruit. Toch zal er nog veel water door de Rijn moeten stromen voordat die ene markt is gerealiseerd. Zolang het de economie betreft zal, met name vanwege het behoud van werkgelegenheid, ons land niet achter kunnen blijven, mede gelet op de realiteit van het Verdrag van Rome (1957) en de Europese Akte (1986).

Terwille van het behoud van nationale souvereiniteit dient gelet te worden op de vier volgende deelreinen.

1. Financiën en economie

a. Afdracht van financiële middelen moet rechtstreeks geschieden ten laste van de schatkist.

c. Subsidiefraude in het Europese geldcircuit, alsmede de belangrijke verspilling die het gevolg is van ingewikkelde regelgeving, moeten worden bestreden.

De alsmaar groeiende bureaucratie van Brussel, Luxemburg en Straatsburg moet worden teruggedrongen. Eenvoud en duidelijkheid zullen daartoe kunnen bijdragen.

Kapitaal- en belastingvlucht dient te worden tegengegaan. In dat verband is een uitbreiding en verdieping van de regeling tot het verstrekken van inlichtingen tussen de daartoe bevoegde diensten van de lidstaten onontbeerlijk. Voorkomen moet worden dat de EG uitgroeit tot een 'Fort Europa'.

2. Grenzen

Het voornemen tot het openstellen van de grenzen (Schengen-akkoord) moet worden beperkt tot het onderdeel goederen. Een goed alternatief vormt daarbij de in de Benelux toegepaste 'verleggingsregeling', die kan worden uitgebreid, eerst tot het Schengen-gebied (Benelux-landen, Bondsrepubliek Duitsland en Frankrijk), daarna tot het EEG-territorium.

3. Rechtsstelsel

Europese richtlijnen moeten de grote lijnen aangeven, zodat de nationale overheden die in de daar vigerende rechtsstelsels kunnen inpassen.

4. Belastingen

Met betrekking tot het belastingbeleid moet aandacht worden besteed aan de volgende drie punten:

a. Harmonisatie van de indirecte belastingen behoeft niet te worden afgewezen, maar wel is het nodig dat er, binnen de gegeven kaderwetgeving, zoveel mogelijk eigen beleidsruimte overblijft.

b. Harmonisatie van omzetbelasting mag niet leiden tot het ontstaan van handelsstromen tussen de lidstaten.

c. Harmonisatie van accijnzen mag niet ten koste gaan van de mogelijkheid om in het nationale beleid bepaalde aspecten van volksgezondheid (alcohol) en milieu (benzine) te verwerken.

* buitenlandse handel

- Nederland streeft niet alleen naar het slechten van tariefbarrières maar ook naar het verwijderen van niet-tarifaire belemmeringen in het kader van de zg. GATT-overeenkomst. (General Agreements on Tariffs and Trade).

- De export naar de zg. Derde Wereldlanden dient te voldoen aan hoge eisen van kwaliteit. Geen dumping van hier te lande onverkoopbare produkten.

"Holland Promotion" behoort te voldoen aan het vereiste van een goed rentmeesterschap. Daarin dient tevens het belang van de handelspartner, met name de ontwikkelingslanden te worden behartigd.

Hoofdstuk XIII

Financiën

GRONDLIJNEN

Het beheren en beheersen van de financiële middelen waarover de overheid beschikt is een zaak van niet te onderschatten betekenis. Met een verantwoord financieel beleid is namelijk het welslagen van het gehele overheidsbeleid gediend.

Wat meer is: leven en welzijn van de huidige en toekomstige generaties zijn er direct mee gemoeid. Daarom zal de overheid in de wijze waarop zij haar inkomsten verwerft en haar uitgaven doet, zich gebonden moeten weten aan wat de Bijbel ons voorhoudt.

Daarnaast zal zeker ook de overheid moeten verstaan wat rechtvaardig is en wat niet. Met andere woorden, zij zal moeten weten waar de grenzen liggen van wat tot de taak van de overheid behoort en wat aan de burgers moet worden overgelaten. Zij dient te rekenen met de financiële draagkracht van de bevolking. Dat houdt in dat matigheid en soberheid uitgangspunt behoren te zijn van het beleid. Deze oproep geldt een ieder op de plaats waar hij verantwoordelijkheid heeft te dragen, dus ook de overheid op haar terrein.

Beleid naar Woord en Wet op het terrein van de overheidsmiddelen roept op ten volle tot gelding doen komen van de zegenrijke verbanden van huwelijk en gezin. Als dienaar van Gods is de overheid dat verplicht.

1989

Niet ontkend kan worden dat er in de afgelopen jaren volop aandacht is geweest voor het weer op orde brengen van 's Rijks financiën. Wat tot op heden bereikt is stemt tot voldoening, maar is niet voldoende. De stijging van de staatsschuld tot ruim 300 miljard gulden, en de navenant hogere rentelasten, drukken zwaar op de begroting en maken dat echt noodzakelijke uitgaven steeds vaker in het gedrang komen. Wat de zaak nog moeilijker maakt, is dat er tal van regelingen in het leven zijn geroepen waarvan nog lang niet vaststaat hoeveel uitgaven daar uiteindelijk mee gemoeid zullen zijn, de regelingen met een zgn. 'open eind'. Voor de minister van financiën is dat een lastige positie. Hij wordt regelmatig geconfronteerd met overschrijdingen die consequenties hebben voor het hele beleid.

Afkeurenswaardig is dat in de afgelopen periode het proces van individualisering zich heeft doorgezet, met name in de loon- en inkomstenbelasting. Dat leidde ertoe dat het gezin, vanouds toch de hoeksteen van de samenleving, nog meer in het gedrang is gekomen.

Teleurstellend is ook dat nog te veel taken onttrokken zijn aan het particulier initiatief. De persoonlijke verantwoordelijkheid van de burgers zou meer benadrukt kunnen en moeten worden.

Het proces van uitruil tussen belastingen en subsidies is nog niet voltooid. Voorts moet geconstateerd worden dat de lastendruk in Nederland, in vergelijking met andere landen, relatief zwaar is.

INZET

* uitgavenniveau

Teneinde het uitgavenniveau verantwoord vast te stellen zal:

- a. verder onderzoek moeten worden verricht naar mogelijkheden om overheids-taken af te sloten, o.a. door privatisering;
- b. Verder dient te worden voortgegaan met heroverwegingsonderzoek, waarbij bestaande overheidstaken op hun noodzakelijkheid moeten worden getoetst. Daarbij zal tevens moeten worden nagegaan voor welke (nog) niet opgepakte, doch noodzakelijke taken, beleidsruimte kan worden gevonden.

* begrotingsbeheer

- Er dient een wettelijke regeling te komen dat departementen bij overschrijding verplicht worden die overschrijding binnen de eigen begroting te compenseren.
- Slechts in uitzonderlijke gevallen behoeven overschrijdingen niet te worden gecompenseerd. Daartoe wordt in de begroting van het ministerie van Financiën

een reservebedrag opgenomen van 1 miljard gulden, waarover in noodgevallen kan worden beschikt.

- De financiële administratie moet zodanig worden verbeterd dat het mogelijk wordt eventuele tegenvallers vroegtijdig te onderkennen.

Er moet een verbetering komen van de ramingsmethoden, met name voor wat betreft de open-einde-regelingen. Bovendien moet er in dit verband worden nagegaan of en hoe daarbij beperkingen mogelijk zijn, overigens met behoud van verkregen rechten.

- Uiteindelijk zal het financiële beheer moeten uitmonden in een goedkeurende verklaring van de accountant voor elk departement.

* controle

De administratieve organisatie dient een sluitende financiële verantwoording mogelijk te maken. De rapportage aan het parlement moet tijdig plaatsvinden en inzichtelijk zijn.

* beheersing

- Indien sprake is van taakstellende en aan prestaties gerelateerde taken, dient het profijtbeginsel, waarbij de burger voor de hem bewezen diensten betaalt, met kracht te worden bevorderd.

- Het verminderen van subsidiestromen onder gelijktijdige verlaging van de belasting, moet worden voortgezet. Duidelijkheid en inzichtelijkheid zijn hiermee gebaat. Daarbij moet echter wel een goede afweging worden gemaakt van de gevolgen. Immers: een belastingbetaler is niet altijd een subsidie-ontvanger.

- Op een verantwoorde manier moet de budgetteringsmethode worden toegepast, ook voor departementale diensten en zelfstandige eenheden.

* financieringstekort

- Voor de komende periode moet het financieringstekort teruggebracht worden met 2,5 % van het nationaal inkomen, inclusief de hierboven vermelde reserve van 1 miljard gulden. Twee redenen liggen hieraan ten grondslag:

a. de onzekerheden die de economie vergezellen (o.a. het dubbeltekort van de Verenigde Staten en de internationale schuldenproblematiek);

b. de verantwoordelijkheid van de huidige generatie tegenover de komende generatie(s).

- De staatsschuld dient op zo kort mogelijke termijn te worden gestabiliseerd, hetgeen inhoudt dat de inspanning blijvend gericht moet zijn op verlaging van de overheidsuitgaven (heroverwegingsrapporten). De rentelasten behoeven dan niet meer te leiden tot het verdringen van (noodzakelijke) overheidsuitgaven.

- De overheidsuitgaven dienen te worden gesplitst in die welke zoveel mogelijk door belastingen moeten worden gedekt en die waarvoor op de kapitaalmarkt geleend kan worden (invoering kapitaaldienst).

* monetair beleid

- Het in een oplopende conjunctuur toenemende gevaar van inflatie dient te worden bestreden door loonmatiging. De loonstijging moet binnen de stijging van de arbeidsproductiviteit blijven.

- Stabiele wisselkoersen en een harde gulden kunnen bijdragen aan de bestrijding van de inflatie. Waar nodig dient de kredietverlening in overeenstemming te worden gebracht met de werkelijke behoefte.

- In internationaal verband dient in het algemeen naar stabiele wisselkoersen te worden gestreefd. Dat is in het belang van de Internationale handel en komt met name ook de Derde-wereldlanden ten goede.

* Europees Monetair Stelsel (EMS)

Niet alleen moet het EMS via intergouvernementele samenwerking zoveel mogelijk lot alle lidstaten van de Europese Gemeenschappen worden uitgebreid, ook zullen de monetaire autoriteiten van de EMS-landen de samenwerking met regeringen van andere handelsnaties moeten versterken.

De vorming van een monetaire unie met een centrale bank leidt tot uitholling van de nationale soevereiniteit, en moet dus worden afgewezen. Nederland mag de gulden niet inleveren voor de ECU.

* niet-belastinginkomsten

- Voor het vervolg moeten de aardgasbaten worden besteed aan projecten die blijvend rendement opleveren. Dal betekent:

- a. versterking van het Nederlandse productiepotentieel;
- b. toepassing van nieuwe milieuvriendelijke technologieën;
- c. toepassing van energiearme productieprocessen.

* belastingen en draagkracht

- De fiscale wetgeving moet waar mogelijk gebaseerd worden op de draagkracht van het gezin als hoeksteen van de samenleving.

- Nader onderzoek is nodig naar de wijze waarop inkomsten uit vermogen en winst uit aanmerkelijk belang worden behandeld.

- Er moet onderzoek worden verricht om na te gaan in hoeverre versterking van de draagkracht bijdraagt aan de problematiek van de sfeerovergangen (natuurlijk persoon-rechtspersoon). Bij dat onderzoek moet een rol spelen de fiscale behandeling van vermogenswinsten en -verliezen in de privé-sfeer.

- De belastingwetten dienen zo veel mogelijk ontdaan te worden van niet-fiscale doeleinden.

- Rechtmatigheid en doelmatigheid moeten als elementen worden toegepast in de regelgeving, met dien verstande dat naarmate de heffing zwaarder wordt het element van de rechtmatigheid meer nadruk moet krijgen.

* vereenvoudiging directe belastingen

1. De van meetaf bedoelde echte brutering van de opslagpremies moet zo spoedig mogelijk worden ingevoerd, waarbij een zo goed mogelijke oplossing voor de problematiek van de aanvullende pensioenen moet worden gevonden.

2. Het fiscale voordeel dat een gezin met tweeverdieners heeft ten opzichte van de alleenverdiener (kostwinner) moet worden afgebouwd. Daarbij zijn enkele alternatieven mogelijk. Te noemen vallen:

- a. invoering van een splitsingsstelsel, waarbij het gezamenlijk inkomen door een factor twee, dan wel door een lagere factor, wordt gedeeld;
- b. de toekenning van een extra belastingvrije som aan de alleenverdiener, ter grootte van het inkomensdeel waarop het belastingvoordeel betrekking heeft;
- c. een substantiële verlenging van de eerste schijf waardoor het omslagpunt bij een navenant hoger inkomensniveau optreedt.

Toepassing al of niet in fasen, hangt af van de mate waarin belastingverlichting mogelijk is, alsmede van een mogelijke andere tariefstelling.

3. Verdergaande schoning van aftrekposten moet worden onderzocht in het kader van vereenvoudiging en verlaging. Giften moeten fiscaal aftrekbaar blijven.

4. De reiskostenaftrek wordt heroverwogen. Het huidige reiskostenforfait dient geleidelijk te worden omgezet in een openbaar vervoerforfait.

* fiscalisering volksverzekeringen

- Er moet een onderzoek komen naar de mogelijkheid en wenselijkheid de bestaande en komende volksverzekeringen om te bouwen tot sociale voorzieningen ten laste van de overheid.
- Het behoefte-element behoort in de volksverzekeringen een grotere rol te spelen dan nu het geval is.

* inkomstenbelasting-vennootschapsbelasting

- Het 40-procent tarief van de vennootschapsbelasting dient ten behoeve van kleinere bedrijven te worden vervangen door het algemene tarief van 35%. Het huidige hogere tarief is een door niets gerechtvaardigde onevenwichtigheid.
- Het tariefverschil tussen beide belastingen dient zodanig te worden verkleind dat er een eind komt aan de vlucht van eenmanszaken en vennootschappen onder firma in BV's.
- De rente- en dividendvrijstelling dient te worden vervangen door een voor de winstsfeer geldende vermogensaftrek.

* gemengde kosten

- De kosten die zowel een zakelijk als een privé karakter hebben dienen geschoond te blijven. De forfaitaire afkoop van het privé-deel tegen 25% moet gehandhaafd worden.
- Het onderscheid in fiscale behandeling tussen gemaakte kosten enerzijds en door de werkgever daarvoor verstrekte vergoedingen anderzijds dient ongedaan te worden gemaakt.

* lastenverlichting

- De in de nieuwe wetgeving verwerkte lastenverlichting van 4,1 miljard gulden mag niet worden aangetast.
- Het verschil tussen bruto loonkosten en nettoloon (de 'wig') moet, mede met het oog op de buitenlandse concurrentiepositie, verder worden verkleind. Voorkomen moet worden dat kennis en kapitaal door een te hoge belastingdruk naar het buitenland wegvloeien.
- Het ligt voor de hand een mogelijke extra ruimte in de eerste plaats aan te wenden voor verkleining van de wig, zij het dat ook het veel te hoge financieringsstekort voortdurende aandacht vraagt.

* misbruik en oneigenlijk gebruik

- De contrôle op misbruik en oneigenlijk gebruik moet zowel worden verdicht als geïntensiveerd.
- Zoveel mogelijk moeten "lekken" in de wetgeving via reparatiewetgeving worden gedicht, waarbij er overigens op moet worden gelet dat de 'goeden' het niet met de 'kwaden' moeten bezuren.
- De wetgeving dient duidelijk te zijn en geen leemten te vertonen, opdat de burger niet uitgelokt wordt het goede pad te verlaten.
- De overheid moet door voorlichting en het geven van het goede voorbeeld het normbesef en de belastingmoraal stimuleren. Daarnaast behoort de strafmaat in overeenstemming te zijn met de financiële omvang van de fraude.
- Aftrekbaarheid van geldboetes moet vervallen.

* verhouding fiscus-burger

- De burger moet in staat zijn met een goede toelichting zelf zijn belastingbiljet in te vullen, dus zonder de hulp daarvoor nodig te hebben van de belastingambtenaar. Dat vereist eenvoud en duidelijkheid in wettekst en toelichting.

- In voorkomende gevallen kunnen via goede voorlichting en objectieve hulp de rechten van de burgers worden beschermd.
- In het kader van de toenemende automatisering is een strikte bescherming van de privacy van de burger noodzakelijk.

* brede herwaardering / oude dagsvoorziening

- In het kader van de brede herwaardering met betrekking tot fiscale behandeling van premies, lijfrentes e.d. dient de voorgenomen heffing op rendementen van pensioenfondsen en -stichtingen pas na een goede afweging van voors en tegens aan de orde te worden gesteld. Aangezien de lange termijn verwachtingen voor de demografische ontwikkeling en het rente- en prijspeil tal van onzekerheden bevatten, is bij de brede herwaardering grote voorzichtigheid geboden.
- De gevolgen van het invoeren van een vermogensaftrek voor niet-ondernemers dient nader te worden onderzocht.

* belastingen en wonen

- Onderzoek is nodig om vast te stellen welke invloed uitgaat op het wonen en werken bij elkaar door gehele of gedeeltelijke afschaffing van de overdrachtsbelasting op onroerend goed.
- Het huurwaardeforfait kan worden aangepast binnen het raam van het netto-rendement dat gewoonlijk bij dit soort woningen gebruikelijk is.
- Groot onderhoud dient binnen redelijke grenzen opnieuw fiscaal aftrekbaar te worden gesteld, uitsluitend in het witte circuit.
- Aftrek van hypotheekrente moet binnen redelijke grenzen gehandhaafd blijven. Daarbij wordt gedacht aan een grens van fl. 400.000,- voor woonhuizen.

Hoofdstuk XIV Defensie

GRONDLIJNEN

De vrijheid om God te kunnen dienen naar Zijn Woord en te leven overeenkomstig Zijn geboden is een groot goed. Daarvoor is nodig dat veiligheid en vrede in ons land worden bewaard.

Als dienaar van Gods heeft de overheid hier een wezenlijke taak, waartoe zij uitdrukkelijk de zwaarmacht heeft gekregen. Zij dient er dan ook zorg voor te dragen dat het land verdedigd wordt tegen kwaadwillende en agressieve machten.

Onder Gods zegen kan een geloofwaardige landsverdediging dienstbaar zijn aan de bevordering van vrede en veiligheid. Opleiding en uitrusting van het leger, bestaande uit dienstplichtigen en beroepsmilitairen, dienen zodanig te zijn dat de Nederlandse krijgsmacht haar taken en verplichtingen, ook in internationaal verband, naar behoren kan vervullen.

Nimmer mag uit het oog worden verloren dat ook in zaken van bewapening en oorlogvoering, Gods Woord normgevend moet zijn voor het overheidshandelen.

1989

Het denken over vrede en veiligheid is in de achterliggende jaren onmiskenbaar veranderd. Het in 1988 in Washington ondertekende akkoord over de kernwapens voor de middellange afstand is daar een voorbeeld van. Niet langer is er sprake van een olopende bewapeningsspiraal. Er wordt nu gesproken over daadwerkelijke

ontwapening. Onderhandelingen hebben ertoe geleid dat het wapenarsenaal geleidelijk wordt verkleind, en de vooruitzichten ten aanzien van verdere wapenreductie zijn niet ongunstig.

Ondanks dat mag de waakzaamheid niet verslappen. Feit is dat de landen van het Pact van Warschau wat betreft de conventionele bewapening nog steeds een sterk overwicht hebben op het Atlantisch Bondgenootschap. Ook heeft het Oostblok een voorsprong op het terrein van de kernwapens voor de korte afstand. Alle hervormingen ten spijt, mag niet worden vergeten dat de grondslagen van de Sowjet-staat en het communistische systeem niet ter discussie staan. De situatie in het Oostblok is nog hoogst onzeker. Niemand weet of de positieve ontwikkelingen zich door zullen zetten. De recente gebeurtenissen in China onderstrepen die onzekerheid.

In het kader van de strategie van de afschrikking blijven kernwapens helaas noodzakelijk. Voor de geloofwaardigheid van de westerse verdediging blijft daarbij het bondgenootschap met de Verenigde Staten van groot belang. Het globale machtsevenwicht is en blijft in de huidige omstandigheden één van de pijlers van het vrede- en veiligheidsbeleid. In dat verband is de NAVO een onmisbare verdedigingsorganisatie.

INZET

* veiligheidsbeleid

- Het Nederlandse beleid blijft gericht op de instandhouding van een hechte band tussen West-Europa en de Verenigde Staten.
- Het lidmaatschap van de NAVO moet de hoeksteen blijven van het Nederlandse veiligheidsbeleid. Deelname van Nederland aan de Westeuropese Unie en de Europese Politieke Samenwerking mag dan ook niet leiden tot de vorming van een zelfstandige Europese krijgsmacht.
- De instandhouding van een geloofwaardige defensie vereist dat onderhandelingen kunnen worden gevoerd vanuit een positie van kracht. Daarom moet gestreefd worden naar een jaarlijkse groei van de defensie-uitgaven tot 2% reëel in 1993.
- De financiële verdeelsleutel tussen de krijgsmachtonderdelen dient te worden gehandhaafd, zij het dat hiervan tijdelijk kan worden afgeweken als er grote materieelprojecten op stapel staan.
- Teneinde het nationale karakter van de krijgsmacht te bewaren, wordt deelname aan brigades van gemengde nationaliteit afgewezen.

* wapenbeheersing

- Voor de instandhouding van een geloofwaardige afschrikking kan de NAVO het vooralsnog niet stellen zonder kernwapens. Een nuloptie voor kernwapens voor de korte afstand moet derhalve worden afgewezen. Wel kan de nucleaire artillerie als inzet dienen voor onderhandelingen over deze soort kernwapens.
- Over kernwapens voor de korte afstand (SNF) moet pas worden onderhandeld nadat het is gekomen tot een belangrijke vermindering van conventionele wapens en troepen tussen Oost en West.
- Nederland moet blijven ijveren voor onderhandelingen tussen de NAVO en het Warschaupact. Die onderhandelingen moeten gericht zijn op het bereiken van evenwichtige plafonds voor alle categorieën wapens op een zo laag mogelijk niveau. Overeenkomsten die hieruit voortvloeien dienen o.a. te voorzien in controle ter plaatse.
- Nederland moet alles in het werk stellen om biologische en chemische wapens wereldwijd uit te bannen.
- Er moet naar gestreefd worden dat het verdrag tegen de verspreiding van kernwapens (Non Proliferatie Verdrag) wordt uitgebreid tot meer staten.

* personeelsbeleid

- In het defensiepersoneelsbeleid zal een gedifferentieerd beloningsstelsel moeten worden ingevoerd, dit om bestaande knelpunten met betrekking tot sommige groepen schaars personeel te kunnen oplossen.
- De afslankingsoperatie zal zich met name moeten richten op de centrale organisatie van het defensie-apparaat.
- Een optimale integratie van de elementaire opleidingen van de drie krijgsmacht-onderdelen moet worden bevorderd.
- Directe gevechtsfuncties dienen voorbehouden te blijven aan mannelijk personeel.
- Lastering van Gods Naam mag niet worden getolereerd.
- Op de zondagsrust voor het personeel dient geen inbreuk te worden gemaakt door activiteiten of regelingen die niet strikt noodzakelijk zijn voor de nationale veiligheid.
- De overheid dient te voorzien in geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht gebaseerd op de Heilige Schrift.
- Selectie van kandidaten voor de krijgsmacht mag niet plaatsvinden op oneigenlijke gronden.

* dienstplichtigen

- Algemene dienstplicht heeft de voorkeur boven een beroepsleger. Herinvoering van de broederdienst is gewenst.
- De discipline in de krijgsmacht moet op rechtvaardige wijze worden gehandhaafd. Vormen van ver doorgedreven democratisering en vermaatschappelijking zijn ongewenst.
- Politieke bezwaren tegen militaire dienst mogen niet worden erkend, dit laat onverlet de rechtmatigheid van bezwaren op godsdienstig-levensbeschouwelijke grondslag.
- Om de verveling te bestrijden dient het opleidingsprogramma van dienstplichtigen te worden herzien.
- Gestreefd moet worden naar een zo gevarieerd mogelijk aanbod van verantwoorde vrijetijdsbesteding.

* materieel

- Internationale samenwerkingsprojecten betreffende defensiematerieel zullen worden gestimuleerd, bij voorkeur in IEPG-verband (Independent European Program Group). Er moet naar gestreefd worden dat de Nederlandse defensie-industrie een redelijk aandeel in dergelijke samenwerkingsprojecten krijgt.
- Bij de aanschaf van nieuw materieel moet rekening worden gehouden met de noodzaak tot standaardisatie binnen het bondgenootschap.
- Programma's gericht op de verlenging van de levensduur van materieel dienen te worden getoetst op efficiency en effectiviteit.
- Er zal bij militaire opleidingen intensiever gebruik moeten worden gemaakt van simulatoren, mede om de oefenbelasting van natuurterreinen terug te dringen.
- De munitievoorraden dienen versneld op NAVO-norm te worden gebracht.
- Ter bevordering van de efficiency zullen de onderhoudssectoren van de drie onderdelen van de krijgsmacht moeten worden geherstructureerd.

* Koninklijke Marechaussee

- Er dient zo spoedig mogelijk duidelijkheid te komen over de toekomstige taken van de Koninklijke Marechaussee.
- De marechaussee moet ingeschakeld blijven bij de bewaking van de grenzen.

Hoofdstuk XV Buitenlandse Zaken

GRONDLIJNEN

Betrekkingen tussen staten en volkeren kunnen nooit los worden gezien van Gods raad in de geschiedenis. Uiteraard sluit dit de verantwoordelijkheid van de mens niet uit. De vorming van Nederland als zelfstandige protestantse natie in Europa legt daarvan voldoende getuigenis af. Het ging toen, net als nu, om een strijd der geesten. De Bijbel, die ook op het terrein van de Internationale betrekkingen richtsnoer moet zijn voor het overheidshandelen, laat er geen twijfel over bestaan, dat de strijd tussen Christus en de antichristelijke machten zich in het laatste der dagen toe zal spitsen. Bij de keuzes waarvoor de regering staat zal zij dan ook oog moeten hebben voor de tekenen der tijden.

Vrede en gerechtigheid moeten de kernwoorden zijn van het Nederlandse buitenlandse beleid. Die kunnen alleen gestalte krijgen als de overheden, ook de Nederlandse overheid, regeren overeenkomstig Bijbelse normen en waarden. Daarop moet het beleid beoordeeld worden. In dat licht bezien zal het buitenlandse beleid van Nederland uitdrukking moeten zijn van de wens om daar waar mogelijk, invloed uit te oefenen ter bevordering van goede verstandhoudingen tussen volkeren en naties. Gerechtigheid roept in dit verband op tot steun aan mensen die bijvoorbeeld op grond van hun geloof, ras of huidskleur worden verdrukt en vervolgd.

1989

Niet ontkend kan worden dat de sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog bestaande Oost-West tegenstelling sinds de komst van de Russische partijleider Gorbatsjov minder scherp is geworden. De veranderingsprocessen in de USSR en sommige Oostbloklanden zijn opmerkelijk, doch halfslachtig. Immers, het communistische systeem staat ook in de meeste hervormingsgezinde landen niet ter discussie, en niemand kan voorspellen of de in gang gezette ontwikkelingen door zullen zetten en wat de uiteindelijke uitkomst hiervan zal zijn. De botsingen tussen de diverse volkeren in de Sowjet-Unie baren wat dat betreft zorgen. In China is recent nog duidelijk geworden dat een eenmaal in gang gezet economisch hervormingsproces geen politiek-democratische ontwikkeling in westerse zin inhoudt c.q. garandeert.

Nu de verhouding tussen Oost en West de wereldpolitiek minder in haar greep houdt, neemt de

Betekenis van sommige regionale conflicten toe. Daarmee leveren ze een groot gevaar op voor de toch nog altijd broze internationale verhoudingen. Voor Afghanistan is de periode van Russische bezetting voorbij, maar de rust is in dit gebied bepaald nog niet weergekeerd.

Een gevaarlijke brandhaard is ook de Islamitische Republiek Iran. Centraal-Amerika blijft een bron van grote zorg, met name voor de Verenigde Staten. De instabiliteit van Latijns Amerika, mede in de hand gewerkt door grove sociale misstanden, is verontrustend. Ook Israël, dat te kampen heeft met de Palestijnse opstand (moslimfundamentalisme), staat nog dagelijks in het brandpunt van de belangstelling.

INZET

* Israël

Het oude Bondsvolk komt internationaal in een isolement terecht, en dat ondanks het feit dat Israël in het nabije Oosten het enige democratisch geregeerde land is.

De druk op Israël is groot. Enerzijds moet men zich staande houden tegenover vijandige, fanatieke groeperingen en landen die niet voor terreur terugdeinzen, terwijl anderzijds een meer gematigde toon lijkt te worden aangeslagen. Bij de binnenlandse onlusten, aangewakkerd door hen die daar belang bij hebben, zijn reeds vele slachtoffers gevallen. Daarbij komt nog dat de interne verdeeldheid in Israël toeneemt.

- Voorkomen moet worden dat Israël van de internationale gemeenschap geïsoleerd raakt. Nederland mag dan ook geen medewerking verlenen aan internationale oplossingen die het bestaan en voortbestaan van Israël (kunnen) bedreigen.

Op realistische voorstellen afkomstig van de Israëlische regering moet positief worden ingespeeld.

- Jeruzalem, door de Heere God gesteld tot steen des aanstoets temidden van de volkeren, moet door de Nederlandse regering als hoofdstad van Israël worden erkend.

- De Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO dient haar Handvest te wijzigen. Eerder gedane uitspraken moeten worden omgezet in daden. Dat wil zeggen dat de PLO:

a. het bestaansrecht van Israël onomwonden moet erkennen;

b. eveneens moet uitspreken dat Israël recht heeft op veilige en erkende grenzen; terreur als politiek middel moet afzweren.

c. Rekening houdend met de gruweldaden in het verleden bedreven tegen Israël en Israëlische staatsburgers, moet worden afgewacht in hoeverre de PLO in de praktijk ook werkelijk blijkt geeft van een andere gezindheid.

- Officiële en officieuze contacten tussen de Nederlandse regering en vertegenwoordigers van de PLO worden afgewezen. Ook in EG-verband moet Nederland zich van deze contacten distantiëren.

* zuidelijk Afrika

In Zuid-Afrika wordt gepoogd de apartheid af te schaffen. Bovendien heeft Zuid-Afrika de bereidheid getoond mee te willen werken aan een regeling voor een vrij en onafhankelijk Namibië. Dat zijn gunstige ontwikkelingen waarop positief moet worden ingesprongen.

- Er zal opnieuw een officiële dialoog tussen Nederland en Zuid-Afrika op gang gebracht moeten worden.

- Nederland mag geen enkele steun verlenen aan welke economische boycot tegen Zuid-Afrika dan ook.

- De culturele banden van Nederland met Zuid-Afrika moeten worden hersteld.

- In geen geval mag Nederland financiële steun verlenen aan organisaties die geweld als legitiem middel tot politieke verandering beschouwen. Ook moet de Nederlandse regering zich onthouden van immateriële steunbetuigingen aan mensen of groeperingen die geweld niet schuwen.

* Europese samenwerking

Internationale samenwerking is vaak noodzakelijk om bepaalde vraagstukken op te kunnen lossen. Die samenwerking kan zich begeven op verschillende terreinen, maar mag er niet toe leiden dat Nederland de eigen soevereiniteit en identiteit inlevert. Daarom zal op zichzelf gerechtvaardigde internationale beleidscoördinatie slechts via intergouvernementele samenwerking tot stand dienen te komen. Verdere overdracht van nationale bevoegdheden aan supranationale organisaties, met name de Europese Gemeenschappen, wordt principieel afgewezen.

- In de besluitvorming binnen de EG zal meer dan tot nog toe het geval is, het accent moeten komen te liggen op intergouvernementele besluitvorming, ook waar het gaat om fiscale harmonisatie en onderlinge afstemming van het monetaire beleid.

- De samenwerking in het kader van de Europese Gemeenschappen dient zich te beperken tot de beleidsmatige afstemming van maatregelen welke krachtens het Verdrag van Rome ter verwezenlijking van de interne markt zijn afgesproken. Binnen het kader van de EG wordt een verdere uitbouw van het gemeenschappelijke beleid afgewezen.
- De Nederlandse buitenlandse politiek behoort in Den Haag te worden gemaakt, niet in Brussel. Daarom zal Nederland de bereidheid moeten tonen om daar waar nodig en wenselijk een eigen koers te varen.
- Een uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese Parlement dient te worden afgewezen.

* Oost-Europa

De politiek van openheid en hervormingen in de Sowjet-Unie en enkele andere Oosteuropese staten biedt perspectief op betere contacten tussen Oost en West. Toch mag niet vergeten worden, dat het model van een op democratische vrijheden gebaseerde staatsvorm nog ver weg is. Bovendien zijn er in Oost-Europa nog altijd staten waar de oude, harde lijn wordt gehandhaafd (Roemenië, Oost-Duitsland, Albanië, Tsjecho-Slowakije). Waakzaamheid blijft geboden omdat niet gegarandeerd kan worden dat de koers weer niet wordt omgezet.

- Vanuit een positieve grondhouding dienen de hervormingsprocessen en de politiek van openheid te worden benaderd.
- Op de Roemeense regering zal zoveel mogelijk, eventueel via internationale organisaties en fora, druk moeten worden uitgeoefend haar onmenselijke houding tegenover de eigen bevolking en minderheden te laten varen.
- De Nederlandse regering dient zich in het bijzonder in te zetten voor de verdrukte christenen. Zij kan dat onder andere doen door de positie van de verdrukte christenen aan de orde te stellen op de vervolgsconferenties over veiligheid en samenwerking in Europa (Helsinki-akkoorden).

* China

Na de Chinese 'bloedige zondag' is duidelijk geworden dat de communistische machthebbers in Peking niet in het minst de bedoeling hebben gehad, met de economische hervormingen ook politieke hervormingen tot stand te brengen. Dat geeft te denken. De gerechtvaardigde roep om meer vrijheid is bruut gesmoord. Zolang de verantwoordelijken voor het aangerichte bloedbad aan de macht blijven, zal Nederland af moeten zien van een verdere uitbouw van de betrekkingen met de Volksrepubliek.

* Latijns Amerika

- Nederland moet in haar beleid bijdragen aan het totstandkomen van een maatschappelijke ordening waarin wezenlijke godsdienstige en burgerlijke vrijheden tot hun recht kunnen komen.
- Bij de aanpak van de problemen van de landen in Centraal-Amerika moet, lettend op het vluchtelingenvraagstuk, gewerkt worden aan een regionale politieke oplossing.

* Vluchtelingen

Vluchtelingen uit landen waar grote politieke onrust heerst (Afghanistan, Sudan) dienen zoveel mogelijk te worden opgevangen in buurlanden. Hulporganisaties dienen daartoe adequate bijstand te (kunnen) verlenen. De Nederlandse bijdrage aan die organisaties zal op die hulpvraag moeten worden afgestemd.

* Verenigde Naties

De VN heeft sterk aan geloofwaardigheid ingeboet door een eenzijdige opstelling. De volkerenorganisatie zou aan waarde winnen indien zij haar vertrouwen niet zou stellen op mensenwerk, maar zich zou richten naar Gods geboden. De Nederlandse regering dient zich in te spannen om de besluitvorming in de VN meer in overeenstemming te doen zijn met de objectiviteit en Bijbelse normen en waarden.

Hoofdstuk XVI

Ontwikkelingssamenwerking

GRONDLIJNEN

Leven en welzijn van vele miljoenen wordt dagelijks bedreigd door armoede, honger en ziekte. De uitzichtloosheid en ellende worden nog vergroot doordat er in veel landen van de wereld sprake is van een enorme geestelijke nood.

De welvaartslanden voerden in het verleden, soms ook nu nog, een politiek die onvoldoende oog had voor de eisen van een Bijbels rentmeesterschap. Op de Nederlandse overheid rust mede daarom een plicht om de noden die er elders in de wereld zijn te lenigen. Die plicht moet omgezet worden in daden door het verstrekken van noodhulp daar waar dat direct nodig is en door een zodanige hulpverlening dat de Derde-wereldlanden op den duur een volwaardige plaats kunnen innemen in de wereldeconomie. Het koninkrijk van Jezus Christus dient bevorderd te worden via Woord, verkondiging, en daad, dus hulpverlening.

1989

Alle inspanningen ten spijt is de kloof tussen rijk en arm er niet kleiner op geworden. Het beleid dat andere decennia is gevoerd door diverse landen en instellingen heeft er niet toe geleid dat de hulp

Blijvend aan de ontwikkelingslanden ten goede is gekomen.

Veel initiatieven zijn vastgelopen op bureaucratie, gebrekkige voorzieningen om de geboden hulp

Efficiënt te kunnen aanwenden, corruptie en plaatselijke problemen. De wereldhandel vormt verreweg de grootste bron van inkomsten voor de ontwikkelingslanden. De tendens is evenwel dat de vorming van machtsblokken door met name de welvaartslanden, de minst bedeelde landen van de Derde wereld in economisch opzicht slechter af doet zijn.

Belangrijk is daarom dat een eerlijke toegang tot wereldmarkt en de overdracht van technologische kennis verzekerd worden. Het is moeilijk om vanuit onze positie de ontwikkelingslanden erop te wijzen, dat het noodzakelijk is bij de economische opbouw te letten op de draagkracht van het milieu. Toch is dat essentieel willen leven en welzijn van toekomstige generaties niet verder in gevaar komen.

De wereldvoedselproductie blijft de aandacht vragen. Het hongerprobleem is niet zozeer terug te voeren op het feit dat de aarde niet voldoende vruchten zou kunnen voortbrengen, maar heeft veelmeer te maken met economische en politieke factoren, met name distributieproblemen. Nederland dient zich daarom in te spannen om de op dit punt bestaande belemmeringen op te heffen.

INZET

* Nederlandse inspanning

- Er mag niet worden bezuinigd op ontwikkelingssamenwerking. Het uitgaven-niveau van ontwikkelingssamenwerking moet meegroeien met de groei van het Bruto Nationaal Produkt van Nederland.

- Het accent van de Nederlandse hulpverlening dient te blijven liggen op bilaterale samenwerking.

- In internationaal verband is onderlinge afstemming van projecten per hulpverleningsgebied gewenst.
- De regering dient hulpprojekten die uitgaan van de kerken en christelijke organisaties zoveel mogelijk te ondersteunen.
- Noodhulp dient zonder onderscheid te worden gegeven.
- De voorlichting van de NCO dient beperkt te blijven tot de directe problemen van de ontwikkelingssamenwerking.
- Nederland heeft de beschikking over specifieke kennis en ervaring op het gebied van waterstaatkundige werken. Die know-how zou meer ingezet kunnen worden in het ontwikkelingsbeleid, waarbij gedacht moet worden aan met name Bangla Desh.

* voedsel

- Ontwikkelingssamenwerking moet erop gericht zijn dat de landen van de Derde wereld minder afhankelijk worden van de import van voedsel. Daartoe is een tweesporenbeleid nodig: naast een sterker accent op verbetering van de agrarische infrastructuur geënt op de lokale situatie ook stimulering van kleinschalige landbouwprojecten met eenvoudige technologie.
- Hier opgedane biotechnologische kennis, voorzover ze tot verantwoorde en positieve resultaten heeft geleid, zal moeten worden overgedragen aan ontwikkelingslanden teneinde hen in staat te stellen in de eigen elementaire voedselproductie te voorzien.
- De gevaren die schuilen in de toenemende afhankelijkheid van multinationale ondernemingen voor wat betreft de zadenproductie dienen te worden onderkend en tegengegaan.

* criteria

Omdat de mogelijkheden voor een land als Nederland maar beperkt zijn moet de ontwikkelingshulp aan de hand van zorgvuldig vastgestelde voorwaarden verdeeld worden. Respectering van godsdienstige en politieke vrijheden alsmede in de praktijk gebleken wil tot een daadwerkelijke aanpak van de armoedebestrijding zijn in dit verband factoren waaraan doorslaggevend gewicht moet worden toegekend. Nederlandse projekthulp dient alleen te gaan naar landen waarvan de regeringen zich inzetten om:

- de economie meer marktconform in te richten;
- corruptie serieus aan te pakken;
- geen geld te steken in kostbare prestige-objecten;
- het probleem van het 'vluchtkapitaal' in te dammen.

Door de Nederlandse overheid geïnitieerde projecten dienen zo mogelijk vooraf getoetst te worden op:

- zuinig energieverbruik;
- belasting van het milieu;
- levensvatbaarheid op de langere termijn.

* bosbouw

In internationaal verband dient ernaar gestreefd te worden dat er een overeenkomst gesloten wordt inzake duurzaam tropisch bosbeheer, waarbij naast economische en technische principes ook milieu-eisen ten volle meewegen.

* Suriname

Hervatting van de ontwikkelingshulp aan Suriname moet afhankelijk gesteld worden van:

- a. effectieve parlementaire controle over het leger;
- b. deugdelijk onderbouwde investeringsplannen.

* handelsbetrekkingen

Een van de belangrijkste zaken is dat de handelspositie van de Derde-wereldlanden versterkt wordt zodat zij sneller op eigen benen kunnen staan. In dat verband is nodig:

1. versterking van hun positie in de GATT-onderhandelingen (General Agreements on Tariffs and Trade);
2. het kwijtschelden van leningen aan de armste landen;
3. landen die ernst maken met economische hervormingen moeten kunnen rekenen op soepeler voorwaarden bij kredietverlening;
4. versterking van de effectiviteit van gestolen grondstoffenovereenkomsten; een verbod van dumppraktijken door multinationals van in westerse landen afgekeurde producten (medicijnen, enz.);
5. prijszetting van grondstoffen zodanig dat, met behoud van de eerlijke concurrentieverhoudingen, de betrokken landen hun financiële verplichtingen kunnen nakomen.

* milieu

Er moet extra aandacht worden besteed aan de milieuproblematiek in de ontwikkelingslanden. Vanuit Nederland is daar iets aan te doen door:

1. een verbod af te kondigen op de export van alle soorten van afval naar de ontwikkelingslanden;
2. de export van milieutechnologie naar de Derde-wereldlanden te bevorderen.

* Nederlandse Antillen

De Zes Eilanden van de Nederlandse Antillen vormen het overzeese gebiedsdeel binnen het Koninkrijk.

De historische verbondenheid vormt de basis voor de verantwoordelijkheid die ons land voor het gebiedsdeel draagt. Daarom mag Nederland de onafhankelijkheid van de Antillen tezamen, noch van de eilanden apart, opdringen. Ook zal het moederland moeten beletten dat de eilanden elkaar in de steek laten, waardoor versplintering optreedt. Nederland dient de eilanden op voet van gelijkheid te behandelen.

- De Nederlandse ontwikkelingshulp dient efficiënt te worden besteed aan vooraf bekende projecten. Bij de toekenning zal aan het onderwijs prioriteit dienen te worden toegekend. Aan de bouw van casino's dient in ieder geval geen ontwikkelingshulp te worden besteed.

- Alvorens begrotingssteun wordt verleend moet eerst de overmatige bureaucratie worden afgeschaft.

- Nederland dient de militaire verplichtingen, zoals vastgelegd in het Koninkrijksstatuut onverkort na te komen en voldoende manschappen en materieel daarvoor beschikbaar te houden.

- Nederland dient hulp te verlenen bij de bestrijding van de drugshandel indien de Eilanden daarom verzoeken.